LÉTÜNK

TÁRSADALOM, TUDOMÁNY, KULTÚRA

Kovács Endre: Doroszlói védőszentek
Balla Ferenc: Nepomuki Szent János kultusza Bezdánban
Raj Rozália–Nagy István: Nepomuki Szent János tisztelete Horgoson
Horváth Alice: A mesztegnyői Nepomuki Szent János-templom
Beszédes Valéria: Szent Rókus kultusza Szabadkán
Csorba Béla: Illés-napi hagyományok Temerinben
Barna Gábor: A Loretói Boldogasszony tisztelete Magyarországon
Silling István: A Nyugat-Bácska kápolnái, avagy a védőszentkultusz-kutatás egyik lehetősége
Hegedűs Antal: A védőszentek tiszteletének teológiai alapja
Voigt Vilmos: A harangok szava Európában
Silling István: Szerb archaikus népi imádságok interetnikus jegyeinek vizsgálata

Csáky S. Piroska–Csapó Julianna: Magyar nyelvű egyházi kiadványok Jugoszláviában 1945–1994

1–2

1995

LÉTÜNK

TÁRSADALOM, TUDOMÁNY, KULTÚRA

XXV. évfolyam, 1–2. szám, 1995

FORUM KÖNYVKIADÓ, ÚJVIDÉK

KIADJA A FORUM KÖNYVKIADÓ

Fő- és felelős szerkesztő:
Dr. Várady Tibor

Szerkesztette:
Mgr. Faragó Kornélia

Műszaki szerkesztő:
Szilák Ibolya

A kéziratot gondozta:
Takács Ilona

E számunk támogatói: a Szerb Köztársaság Művelődési Minisztériuma, Tudomány- és Technológiaiügyi Minisztériuma, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat és a Jugoszláviai Soros Alapítvány

TARTALOM

Kovács Endre: Doroszlói védőszentek 7

Balla Ferenc: Nepomuki Szent János kultusza Bezdánban 15

Raj Rozália –Nagy István: Nepomuki Szent János tisztelete Horgoson 25

Horváth Alice: A mesztegnyői Nepomuki Szent János-templom 29

Beszédes Valéria: Szent Rókus kultusza Szabadkán 34

Csorba Béla: Illés-napi hagyományok Temerinben 42

Barna Gábor: A Loretói Boldogasszony tisztelete Magyarországon 51

Silling István: A Nyugat-Bácska kápolnái, avagy a védőszentkultusz-kutatás egyik lehetősége 57

Hegedűs Antal: A védőszentek tiszteletének teológiai alapja 60

Voigt Vilmos: A harangok szava Európában 63

Silling István: Szerb archaikus népi imádságok interetnikus jegyeinek vizsgálata 69

Csáky S. Piroska –Csapó Julianna: Magyar nyelvű egyházi kiadványok Jugoszláviában (1945–1994) 83

Szerkesztőségi jegyzet 126

Csorba Béla levele 127

SADRŽAJ

Endre Kovač: Nebeski zaštitnici Doroslova 7

Ferenc Bala: Kult Svetog Ivana Nepomukog u Bezdanu 15

Rozalia Raj
-Ištvan Nađ : Sveti Ivan Nepomuki u Horgošu 25

Aliz Horvat: Crkva Svetog Ivana Nepomukog u Mestegnji 29

Valeria Besedeš: Kult Svetog Roka u Subotici 34

Bela Čorba: Običaji vezani za kult Svetog Ilije u Temerinu 42

Gabor Barna: Kult Blažene Device Marije iz Loreta u Mađarskoj 51

Ištvan Šiling: Kapele Zapadne Bačke, ili mogućnosti istraživanja kulta nebeskih zaštitnika 57

Antal Hegeduš: Teološke osnove kulta nebeskih zaštitnika 60

Vilmoš Voigt: Poruke zvona u Evropi 63

Ištvan Šiling: Interetnička obeležja srpskih arhaičnih narodnih molitvi 69

Piroška Š. Čaki
- Juliana Čapo: Verske publikacije na mađarskom jeziku u Jugoslaviji (1945–1994) 83

Beleška uredništva 126

Pismo Bele Čorbe 127

CONTENTS

Endre Kovács: Patron Saints in Doroszló 7

Ferenc Balla: The Cult of St John of Nepomuk in Bezdán 15

Rozália Raj –István Nagy: The Veneration of St John of Nepomuk in Horgos 25

Alice Horvat: The Church of St John of Nepomuk in Mesztegnyő 29

Valéria Beszédes: The Cult of St Roch in Szabadka 34

Béla Csorba: The Tradition of Elijah's Day in Temerin 42

Gábor Barna: The Veneration of the Blessed Virgin of Loreto 51

István Silling: Chapels in Western Bácska or a Possible Way into the Study of the Cult of Patron Saints 57

Antal Hegedűs: The Theological Basis for the Veneration of Patron Saints 60

Vilmos Voigt: The Sound of Bells in Europe 63

István Silling: Inter-Ethnic Features in Archaic Serbian Folk Prayers 69

Piroska Csáky S. –Julianna Csapó: Bibliography of the Hungarian Ecclesiastical Books in Jugoslavia (1945–1994) 83

Editorial Notes 126

A Letter by Béla Csorba 127

Kovács Endre

DOROSZLÓI VÉDŐSZENTEK

Az egyház szentjei közül azok a védőszentek, akik a vallásos hit szerint egyrészt meghatározott betegségek, járványok, természeti csapások ellen nyújtanak védelmet, másrészt bizonyos tevékenységekre, foglalkozásokra nézve fejtenek ki általános jótékony hatást. Néha ellentétes értelemben, tehát a másoknak kívánt kár, csapás előidézéséért is folyamodnak hozzájuk.[1]

Nepomuki Szent János közismerten a folyók, hidak, vízenjárók és a vízimolnárok védőszentje, akit a gyónási titok mártírjaként tart számon a vallásos néprajz. 1340-ben született a csehországi Pomukon parasztszülők késői gyermekeként . . . Papnak tanult. Fényes tehetsége, jámbor élete hamar kitűnt, a prágai székesegyház kanonoka, hitszónoka, Vencel királynak alamizsnaosztogatója, az erényes királynénak pedig gyóntatóatyja lett.

A kegyetlen természetű király meg akarta tudni tőle, hogy felesége mit gyónik, de hiába faggatta. Mivel többszöri próbálkozása eredménytelen maradt, Jánost börtönbe vettette. Végül 1383-ban, a Krisztus Urunk mennybemenetele előtti éjszakán, megkötözött végtagokkal a folyón átvezető hídról a Moldova vizébe dobatta. Így nyerte el Nepomuki Szent János a mártíromság dicső koronáját.

A szent mártír halálát, melyet annyira titkolt a király, az Isten csodák által tette dicsőségessé: tetemét mennyei világosság vette körül. Ahol pedig a víz felszínén úszott, ott fáklyák sokasága tündöklött, mintegy temetési pompát és tiszteletet sugározva.[2]

Amikor 1729-ben a szentté avatási per során Nepomuki Szent János tetemét föltárták, a nyelve mint a szentgyónás titkainak fölnyithatatlan tárháza, minden rothadás nélkül épen és friss színben tárult a kíváncsi szemek elé.

Egy másik legenda szerint, amelyet még ma is mesélnek az idősebb doroszlói asszonyok, Jánost a végzetes napon szeges hordóban a hegytetőről gurították a folyóba, ahol nagy fényesség támadt. A gyilkos szegek teljesen szétmarcangolták a testét, épségben (a gyónási titok megőrzésének köszönhetően) csak a nyelve maradt.

Nepomuki Szent János kultusza, a középkori eredetű más kultuszokkal szemben, csupán az ellenreformáció koráig nyúlik vissza, és főként a Habsburg Birodalom területén terjedt el.[3] Szakrális kordivat hatására környékünkön is

virágzott: Zomborban, Horgoson, Paripáson, Baján, Katymáron és Dunapatajon pl. templomi kegyképe volt. Az apatini németségnél május 16-án, szentünk napján lobogó gyertyákkal kivilágított fatutajokat eresztettek a Duna vizére, úgy emlékeztek meg róla.

Kevés adat áll rendelkezésünkre arról, mely települések emeltek szobrot Nepomuki János tiszteletére. Ilyen értelemben eddig Doroszló sem szerepelt a leírásokban. Ezt a hiányt az alábbiakban szeretném pótolni. Bálint Sándor szerint, bár több értékes tanulmány is foglalkozik e tárgykörrel, Nepomuki Szent János közép-európai kultusztának földolgozása elmaradt.[4]

Doroszló nyugati peremén, megragadóan szép környezetben állt időtlen idők óta Nepomuki Szent János szobra. A szakrális emlék talapzata téglából épült, maga a szobor pedig fából készült. Korláttal volt körülkerítve, cinkbádog persely volt ráerősítve az adakozni szándékozók pénzadományainak.

Közelebbi meghatározás szerint a szobor a Kotyogónak nevezett víz partján, a Dobogó hídfőnél, a motormalom közvetlen közelében helyezkedett el (mint a mellékelt térképen fel van tüntetve).

Kotyogó volt a neve az itteni tómalomnak is, amely az üzemelésekor hallatott hangjáról kapta ezt a kedves nevet. 1880-ban a vihar annyira megrongálta, hogy megszűnt. Valamivel odébb 1907-ben szélmalom épült, egy évtizednyi idő múltán lebontották, és a helyébe motormalom került.

A falu alatt folydogáló Mosztongán (a Kotyogón) keresztül a Dobogó fahíd vezetett, amelyben átkelve Gombosra, Szondára, Prigrevicára, Szilágyira s Apatinba lehetett eljutni földúton.

Máshonnét való búcsújárók a doroszlói Szentkutat látogatták, a falubeliek máshová zarándokoltak. Valahányszor Nepomuki Szent János szobra mellett vezetett el az útjuk, imával, énekkel köszöntötték, virágot helyzetek a talapzatához.

Nem tudni, ki állíttatta a doroszlói János-szobrot. A köztudatban úgy él, hogy a jámborságáról és hitbuzgalmáról ismert Énekes Mezei család viselte gondját, mázolta olajfestékkel, meszelte talapzatát. Nepomuki Szent János napján is ők gondoskodtak e szakrális emlékmű díszítéséről és a bensőséges kegyeletadásról.

Arról sincs tudomásunk, volt-e a szomszéd községnek hasonló szobra, azonban a szondi sokácok régen azzal csúfolódtak, hogy a szóban forgó szent szobormását eredetileg náluk állították föl, de a doroszlóiak egy szakajtó kukoricával elcsalogatták tőlük.

Egy másik tréfás monda szerint pedig olykor éjféltájban a gombosi Sánta Mester eljárt bagót kérni Nepomuki Szent Jánoshoz. A Sánta Mester valójában egy út menti feszület volt, nevét annak köszönheti, hogy egy sánta kisiparos emeltette.

A doroszlói Nepomuki Szent János-szobor 1957-ben nyomtalanul eltűnt, amikor a helyén a Duna-Tisza-Duna csatorna hídja épült.

Doroszlón a molnárok, továbbá a fuvarosok és a kenderfeldolgozók másik védőszentje *Alexandriai Szent Katalin* vértanú volt (+350 táján), akit a néphagyomány szerint Maxentius császár kerékbe töretett. Tiszteletére nov. 25-én leálltak a malmok, kendergyárak meg minden, ami csak keréken forgott. Az ünnep jelentőségére utal, hogy a falu egykori öt kendergyára aznap mind szünetelt, Katalinkor nem volt szabad szántani, sem kocsiba befogni. Ezen az igazi parasztünnepen az említett iparosok is testületileg vonultak a templomba.

Mint ismeretes, Doroszlón és más magyar községekben is igen népszerű név a János, részben a Nepomuki Szent, még inkább a karácsonyi ünnepkörhöz tartozó *János apostol* és evangélista kultuszának köszönhetően. Jóllehet az újszülöttet gyakran keresztelték annak a védőszentnek a nevére, akinek a napján világra jött, mondván, hogy ne legyen sírós, ne sirassa a nevét, mégis a János név lett a legelterjedtebb, s a viselőit névnapjuk előestéjén cantusokkal, nótaszóval köszöntik.

János evangélista tiszteletének egyik legnépszerűbb megnyilvánulása a Szent János-áldás, ill. az áldomásivás. Az utóbbiból még a gótika elején szentelmény lett, s az egyházi év liturgiájába is bekerült. Az egyház ezzel is ellensúlyozni kívánta a germánoknak a téli napforduló idején tartott tobzódó mulatságait, amelyek minden tiltás ellenére tovább éltek.

A paraszti hiedelmek, népszokások keletkezésének és áthagyományozódásának táptalaja az állattartással vagy növénytermesztéssel foglalkozó közösség. Ez tűnik ki a János apostol kultuszának példájából is.

A János-naphoz kapcsolódó boráldozat (libatio) jegyében a karácsonyi asztalra helyezett palack bort Szent János napján, december 27-én szentelik meg. A szőlősgazdák a templomból hazatérve a borospince minden hordójába töltenek belőle egy keveset, hogy biztosítsák maguknak a jövő évi bő termést, az ideit pedig megóvják a romlástól. Ezáltal a pince minden csepp bora teljes értékű szentelménnyé válik, és megvéd a különféle emberi betegségektől.

János napjának mindig kiemelkedő szerepe volt a falu gazdasági életében. Az albíró ezen a napon idézte be a községházára a csőszöket, az ún. birkatársulatok kasszírjait meg a kártérítést követelő parasztgazdákat egyezkedésre. A falu jogszokása szerint ugyanis a lopás miatt károsodott gazdákat a csőszök béréből, a legeltetéssel károsítottakat pedig a számadó juhászok járandóságából kártalanították. Erre a napra volt időzítve a pásztorok – csikós, csordás, kanász –, csőszök s az előfogatos megválasztása is, ugyancsak a községházán; nemkülönben a birkatársulatok is ezen a napon tartották évi közgyűlésüket, ill. a juhászválasztást valamelyik kocsmában. Több gazda közösen választott magának juhászt; önmaguk közül elnököt, választmányi tagokat meg pénztárnokot (kasszírt) jelöltek ki, akik aztán egy teljes évig egyengették társulatuk birkanyájának az útját. A juhász pedig erre az alkalomra bárányt ölt, és az évben utoljára latba vetette minden tudományát, hogy az év legjobb bárányparikásával kedveskedjen a társulat tisztes gazdáinak. Egyébként is ehhez a naphoz fűződik, hogy gazdag étkezéssel zárták a régit, és Szent János poharával kezdték az új gazdasági évet.

A parasztasszonyok nyilvánosan nem ittak áldomást, de Szent Jánosról ők sem feledkeztek meg. Minden bizonnyal az ő érdemük, hogy János neve egy ráolvasó szövegben szerepel. Egyikük ilyen szavak kíséretében adta át nekem az imádságot:

„Éjjel mindig fölébredtem és kiabáltam, mert bántott a boszorkány, nyomkodott meg tapogatott, de nem jött hang a számra . . . Ez az imádság segített. Tizennyolc éve az ágyamban van . . . Előbb a szalmazsákban volt, most meg, amióta matracom van, ott tartom alatta.

Íme a boszorkányelhárító imádság:

Krisztus szent keresztje jegyezzen meg engem.
Krisztus piros vére folyjon körül engem.
Nekem semmi rontás, gonosz sose ártson,
Csak a Jézus neve maradjon a számon.
Szent kereszt szívemben, a Szent Szűz előttem,
Két vállamon órangyal, Szent János mögöttem. Ámen.

Szent Imrének, Árpádházi Szent István királyunk és Boldog Gizella fiának legendáját az Érdy-kódex őrzi. Róla annak jogán kívánok szólni, hogy a falu templomának a főoltárát díszíti a kegyképe. Ebből eredően november 5-én vagy az utána következő első vasárnapon van a doroszlói torkosbúcsú, amelyet a falu újratelepítésének, ill. a templomi fogadalomtételnek az emlékére minden évben megtartanak.

Az ünnepre minden háznál lázasan készülődnek, mert sok vendéget várnak: távol élő rokonokat, a faluból elköltözötteket. A sátoros ünnepen mindig forgott körhinta, az „ördöglovas". Szüleiktől a serdülő lánykák új ruhát, kedvesüktől mézesszívet, csecsebecsét meg édességet kaptak ajándékba, meg a páros körhintázás örömét. A legénykék új kalapban pompáztak a búcsún, ezenkívül apjuktól a szokásosnál „vastagabb" zsebpénzt, anyjuktól dugipénzt kaptak, hogy gondtalanul szórakozhassanak.

Néhány évtizeddel ezelőtt minden háznál hizlalt libát vágtak, pecsenyét, töltött káposztát, töltött paprikát, húslevest, miegymást sikerítettek belőle az ügyes háziasszonyok. Reggelire sok hagymával sült, „fűszerszámmal" pazarul ellátott lúdvért meg libamájat tettek az asztalra. Délben a főételen kívül házi készítésű „parádés itallal", pálinkával, borral, Kossuth-kiflivel meg más süteménnyel traktálták a vendégeket.

Délután meg este tömve volt a táncterem fiatalokkal, akik sokszor azzal a titkos kívánsággal mentek mulatságba, hogy a tarka tömegben megtalálják jövendőbelijüket. A talpalávalót a híres doroszlói rezesbanda szolgáltatta, és hogy mennyire értettek a fiatalok nyelvén, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy ha valamelyik parasztlegény odakiabált: – Pista bátyám, mé' haragszik a paraszt? – nyomban rázendítettek a „Ritka búza, ritka árpa, ritka rozs" kezdetű csárdásra.

De a búcsú a legények közötti leszámolásnak is napja volt, mert az évközben elviselt sérelmekért ez alkalommal vettek elégtételt. A „majd búcsúkor találkozunk!" fenyegetés gyakran elhangzott, s nemegyszer bicskázás lett a vége. Arra is volt példa, hogy a féltékeny falubeli legények elvagdosták a vendégek lovainak az istrángját.

A lakodalmi hívogatóban Szűz Szent Imre herceg neve is szerepel, de hozzá kapcsolódó hiedelmekről nem tudunk, pedig az Imre keresztnév eléggé gyakori.

Hogy a fél évszázaddal korábbi régi világban mit jelentett a torkosbúcsú meg a vele járó lakoma, kitűnik egy apa és fia közötti párbeszédből, legalábbis az adatközlő tanúsága szerint:

– Édesapám, mikó eszünk má annyit, hogy okággyunk?

– Hát majd búcsúkó, édes fiam!

Antal apát, másként Remete Szent Antal (+356) napja január 17-én van. Kultusza ősidőktől fogva virágzott, majd a hitújítás korában hanyatlani kez-

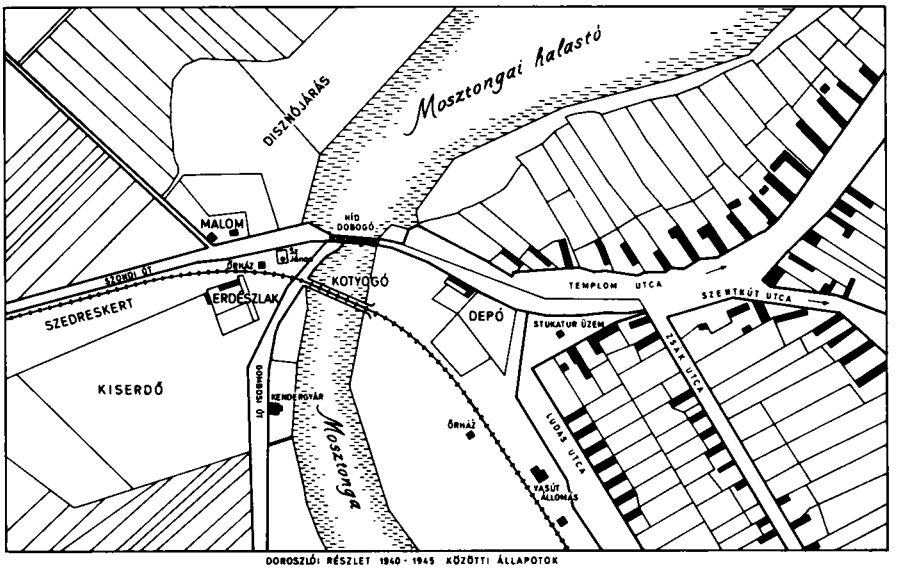

DOROSZLÓI RÉSZLET 1940 - 1945 KÖZÖTTI ÁLLAPOTOK

dett. Végül Páduai Szent Antal (1195–1231) alakjához tapadva éledt újjá s él mindmáig.

Doroszlón a Szentkút kegyhelyen meg a falu templomában is van Antal-szobor, mintegy jelezve az ilyenformán kettős védszent népszerűségét, amely nem a keresztnév gyakoriságában, hanem a néphitben jut kifejezésre.

Tisztelői minden év június 13-án a szomszédos Szondra meg Zomborba zarándokoltak szentbúcsúra, hogy baj esetén megsegítse őket.

Gyakori jelenség, hogy valamely gazdasági vállalkozás kezdetekor fogadalmat tesznek Szent Antalnak, hogy ha sikerül, akkor előre meghatározott pénzösszeget adományoznak neki:

„Mi is mindig adunk a Szent Antalnak, ha sikerül valami . . . Elszállítjuk a disznókat, vagy mikor mi adódik. Akkor mindig visz a menyem ötven vagy száz dinárt!" – mondta egy adatközlő.

A közhiedelem szerint Szent Antal akkor is segít, ha nem adnak neki pénzt: „Ha elveszett valamim, akkor Szent Antalhoz imádkoztam kilenc nap, és oda vezérelt . . ." Ilyen kilenc keddi imádság az alábbi is:

„Ó, szívemnek szent szeretete . . . gyermek Jézus, ki a te hív szolgádnak, Szent Antalnak karjaiban pihentél, odaadással imádlak téged, és oly szeretetet akarok tanúsítani irántad, mint aminővel Szent Antal körülvett téged. Emlékezzél vissza arra a szeretetre és jóságra, amellyel őt a földi élet útjain elhalmoztad, hogy neki gyermek alakjában megjelentél, s az ő szent kezeiben nyugodtál, és egészen odaadtad neki magadat. Ó, milyen nagy kegyelem! A kegyes Szent Antal csakis hűséges szolgád lehetett, mert hiszen oly kegyelmekkel halmoztad el őt, amelyeket a szenteknek is csak ritkán juttattál. Kétségen kívül oly sok kegyelmet adtál neki akkor, hogy egész életében kifogyhatatlan volt ezekben, és másoknak is adott ezekből a kincsekből. Hogy pedig az egész világ tudja és lássa, mennyire szereted

őt, azt akartad, édes Jézusom, hogy karjaiban pihenve veled együtt tiszteljék őt mindenütt. Azért leborulok előtted, Üdvőzítőm, s imádlak téged Páduai Szent Antal karjaiban. Ugyanolyan tisztelettel imádlak ekképpen, mintha csak magad volnál jelen a valóságban. Légy üdvös, Jézusom, tisztellek, dicsérlek, magasztallak és imádlak téged. Gyermek Jézus, ezt nemcsak én a magam nevében teszem, hanem teszem Páduai Szent Antalnak, összes angyaloknak a nevében.

És most kitárom lelkemet, és elpanaszolom mindazt, ami lelkemet nyomja. Most akarom megkezdeni a kilenc keddi ájtatosságot, *és erős a bizalmam, hogy a te mindenhatóságod és Páduai Szent Antal közbenjárása megszerzi nekem kérésem teljesülését. Méltatlannak tartom magamat, nem mertem hozzád jönni. Azért Szent Antalnak tártam föl lelkemet. Ő az én szószólóm és pártfogóm tenálad, én Jézusom. Kérlek téged, kisded Jézusom, a te végtelen jóságodra és szeretetedre, segíts meg engem, és vigasztalj meg szomorúságomban. Arra a szent szeretetedre kérlek, amellyel egykoron Szent Antal iránt viseltettél, s a mennyben most is viseltetsz, hallgasd meg imáimat, és könnyítsd meg keresztemet. Kérlek továbbá arra a gyermeki szent szeretetre, amellyel Szűz Anyád iránt viseltettél, hogy teljesítsd az én kérésemet. Végül pedig azon végtelen szeretetedre kérlek, melyyel öröktől fogva mennyei Atyádat és a Szentlelket szereted és szeretni fogod mindörökké. Hallgass meg engem kegyelmesen, és őrködjél felettem mindaddig, ameddig csak ezen ájtatosságom tart. Ha pedig örökké való bölcsességed úgy az én javamra, mint felebarátom üdvére más kegyelmet tartott fönn bűnös lelkem számára, add azt, ó, Uram, és áldani foglak örökké. Ámen."*

Mások szerint, ha valami elveszik, akkor a Szent Antal tiszteletére kell imádkozni egy Hiszekegyet meg három Miatyánkat, és megkérni, hogy kerítse elő a tettest. „Nálunk körtét loptak, és előkerítette a tolvajt. A húga jött mondani, hogy még ő is evett a lopott körtéből . . . Ez igaz történet, mert velem esett meg" – mesélte egy idős asszony.

Van család, melynek minden tagja Szent Antal-szobrocskát hordoz a zsebében: „Én háromszor megszentelt kis szobrocskát hordok magamnál, az megóv mindenféle rontástól, bajtól. A fiamnak is adtam, amikor katonának ment . . . De amióta elvesztette, oda a szerencséje . . ." – mesélte egy másik adatközlő.

Amióta pedig szaporodnak a gépkocsik, a Szent kultusza is velük terjed. Vannak gépjárművezetők, akik Szent Antalt a saját védszentjüknek vallják.

Akik pénzt ígérnek Szent Antalnak, kívánságuk beteljesedésével a szobor lábainál levő perselybe helyezik, és hálából imádkoznak.

Amikor még a dinár értéke tartós volt, a falu lelkipásztora kihirdette, mikor lesz a Szent Antal-kenyér osztása. Az általa meghatározott napon osztotta szét a falu legjámborabb lelkű szegényei között Szent Antal tisztelőinek az adományait.

Arról is tudnak még a faluban, hogy volt, aki Szent Antal tüzétől betegedett meg. A betegség ellen Szent Antalnál szenteltettek vizet a pappal, és abban mosdatták a beteget. Utána kilenc napig imádkozták a fájdalmas rózsafüzért.

Szent Flórián keresztény hitéért halt vértanúságot: nagy malomkővel a nyakában az Enns folyóba vetették. A legenda szerint buzgó imádságával már gyerekkorában megmentett egy házat a teljes elhamvadástól, és ezért a tűzoltók fogadták védőszentjükül.

A doroszlói szabadtéri Flórián-szobor eredetileg a Dánielfi-féle vaskereskedés előtti útelágazásnál állt. A második világháború végeztével e szakrális

emléket a romboló telepesek elől a templomudvarba helyezték át. Fölirata: „Szent Flórián, könyörögj értünk! Ezt az emléket emeltette Resch József és neje, Becker Teréz. 1929." Később ezekkel bővült az eredeti hálaadó fölirat: „Pelt József és neje, Resch Magdolna"; „Pelt Ferenc".

1945 előtt minden év május 4-e utáni vasárnap nagy pompával vonult ki a falu népe Szent Flóriánt ünnepelni. A menet élén a helyi Önkéntes Tűzoltó Testület haladt a rezesbandával. Az ünnepély valamelyest az úrnapi körmenetre hasonlított.

Újabban 1993 óta élesztgetik a Flórián-kultuszt a doroszlói tűzoltók.

A védszentek közül említést érdemel még:

Szent Pongrác – neve a legtöbb ráolvasásban megtalálható;

Szent Benedek – keresztjével hárítják el a járókelők éjszaka az utcán rájuk leselkedő boszorkányokat. Hasonló céllal ültetnek Benedek-hagymát;

Kaszap István – sírját Székesfehérváron csoportosan látogatták 1944-ben a hadba indulók, mivel a hiedelem szerint a sírjáról szedett föld megvéd a golyótól;

Szent Rókus – napja dögvész ellen fogadalmi ünnep, augusztus 16-án tartják. Máskor ezen a napon tilos volt a határban dolgozni;

Sarlós Boldogasszony – napja, június 30-a fogadalmi ünnep. Ezen a napon azért ünnepeltek, hogy ne verje el a határt a jégeső;

Szent Borbála – a szemfájók védszentje, csakúgy, mint

Szent Rozália. Kegyképük némely házban még ma is föllelhető;

Szent Ignác – vize a néphiedelem szerint mindenféle bajon segít;

Szent Jób – akkor folyamodtak hozzá, ha valakinek olyan sebe volt, amely sehogyan sem akart begyógyulni, és ezért ráolvastak:

Szent Jóbnak vót kilencféle sebje,
nem kilenc, hanem nyóc,
nem nyóc, hanem hét,
nem hét, hanem hat,
nem hat, hanem öt,
nem öt, hanem négy,
nem négy, hanem három,
nem három, hanem kettő,
nem kettő, hanem egy,
sem egy – hanem egy se!

– Eztet háromszó köll elismételni – mondta adatközlőm –, körösztöt vetni a sebre: Atya, Fiú, Szentlélek Istennek nevében, Szent Jób segítségével múljon el!

Jegyzetek

[1] MNL. 1982, V. köt., 514. o.

[2] Bálint S. 1977, I. köt., 370-371. o.

[3] MNL. 1982, V. köt., 515. o.

[4] Bálint S. 1977, I. köt., 372. o.

Irodalom

BÁLINT Sándor: Ünnepi Kalendárium I-II. köt. Szent István Társulat, Budapest, 1977

KOVÁCS Endre: Doroszló hiedelemvilága. Forum, Újvidék, 1982

Uő.: Szent János pohara. Föld Népe, 1991, 51. sz.

Uő.: A birkatársulat. Dunatáj, 1988, 948. sz.

Uő.: Úrnapi népszokások Doroszlón. In.: Kultúra és tradíció I. 231–236 o. Szerk.: Viga Gyula. Miskolc, 1992

Uő.: Az esővarázslás és a nyári zivatarok kérdése a doroszlói néphagyományban. In.: Folklór és Tradíció V. III. Magyar–Jugoszláv Folklór Konferencia, Budapest, 1987. nov. 2–3. 155–162. o.

ORTUTAY Gyula szerk.: Magyar Néprajzi Lexikon V. köt. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982

Adatközlő

A Páduai Szent Antalhoz szóló imádságot a 79 éves Gyurkovics Katalin szolgáltatta Doroszlón, 1978-ban.

Balla Ferenc

NEPOMUKI SZENT JÁNOS KULTUSZA BEZDÁNBAN

A legenda

Nepomuki János a csehországi Pomuk községben született 1350 körül. Életét főleg a róla szóló legendákból ismerjük. Mint pap ő állt Vencel cseh király azon hivatalának az élén, amelynek az volt a feladata, hogy gondot viseljen a szegényekre és a nyomorultakra. Ezért már életében is nagy népszerűségnek örvendett a szegények körében. Sok gondot sikerült eredményesen megoldania, már csak azért is, mert Johanna királyné is szívügyének tartotta az elesettek támogatását. Nepomuki János később a királyné gyóntatója lett. Vencel királyt a történelem zsarnoksággal vádolja, aki még felesége gyónási titkait is tudni akarta. Mivel Nepomuki János nem volt hajlandó elárulni őket, a király megkínoztatta, majd kezét-lábát összekötöztette, és a Prágát átszelő Moldva folyóba dobatta. Tartva a szegények elégedetlenségétől, mindezt 1393. március 20-án este a sötétség leple alatt hajtatta végre.

A vízbe folytott pap holttestе nem merült a víz alá, hanem a felszínén úszott. A holttest és körülötte a víz fényárban úszott, mintha több száz gyertya égett volna. A szokatlan jelenség vihart kavart a városban. A nép a holttestet kivette a folyóból, és rákényszerítette a királyt, hogy a köztiszteletnek örvendő papot fényes külsőségek közepette a Szent Vitus-székesegyházban eltemettesse. Így lett Nepomuki Jánosból az egyház szerint a gyónási titok mártírja. Tisztelete már a középkorban elterjedt Közép- és Kelet-Európában, főleg a vízen élő emberek – halászok, pákászok, vízimolnárok, hajósok – körében. Miután később sírjánál nem mindennapi dolgok történtek, az egyház 1729-ben szentté avatta, majd Csehország védőszentjévé nyilvánították.

A bezdáni halász-, vízimolnár- és hajóstársadalom kialakulása

A törökök elvonulása, a Rákóczi-féle szabadságharc lezajlása után, mikor még Nepomuki Jánost szentté sem avatták, Bezdán-pusztán megjelentek a Zala és Somogy vármegyei halászok és pákászok. 1730 körül már megpróbáltak létrehozni valamilyen faluközösséget is, amelynek az élén egyfajta elöljáróság állt. Akik igényelték a vallási élet gyakorlását, időnként ellátogathattak a Sterbácz-falu és Bezdán-puszta határán épült (1710–1720) Szentháromság foga-

dalmi kápolnába. Ezekben az években még mindenki élhette, minden kötelezettség nélkül, szerény életét. A Duna folyó és a Kígyós patak között elterülő hatalmas mocsarak, nádasok, tavak, patakok, erdők és rétek biztosítottak mindent az itteni embereknek, amire csak szükségük volt.

A nagy változás 1742. szeptember 10-én következett be, mikor Koller János Pozsonyban aláírta a Bezdán-puszta újratelepítéséről szóló ún. telepítési szerződést. Ebben a dokumentumban többek között a következőket is olvashatjuk: *„Tizedszer: A Dunán való halászás úgy engettetik meg, hogy annak jövedelméből az Hetedik pénz az Uraságé legyen, a Sterbáczy, és Bezdány Fokot pediglen első Esztendőben pedig negyven Forintot Esztendőbéli árendát olymóddal tartoznak az Uraságnak fizetni, hogy ezen Contractualis Esztendők alatt, azon negyven forint árenda föl nem verettetik."*[1]

Az új társadalmi rend kialakulásához nagyban hozzájárult az egyház is. A falu első plébánosa, Házi Pál (1743–1752) a templomban feleskettette az aznapi evangéliumra a falu minden elöljáróját, hogy munkájukat a világi törvények, az egyházi előírások és a helyi szokások betartásával fogják gyakorolni. Figyelmét a halászok sem kerülték el. Őket is esküvel kötelezte a becsületesebb és tisztességesebb munkára.

A halászok esküje:

„Én, N. Esküszöm az Atya, Fiú Istenre, hogy szegény helységünk földén, határán lévő halászandó tájnak halászává választatván, tellyes tehetségemmel azon igyekezni fogok, hogy röstségem, s gondatlanságom miát az halászandó tókban halak ki ne mennyenek, jó rekesztésekkel, szorgalmas vigyázással légyek éjjel és nappal azoknak megtartásokra, az halaknak pedig fogásokban; gyors és szorgalmatos, az eladásban, igaz, hív, á Mérésekben Valóságos, az árának bé vételében, olly hívséges, hogy minnél jobb árron eladhatom, egy Fillérig Helységünk bírájának kezéhez igazán szolgáltatom, bé mondom, mind font, mind Mázsa számra. Úgy hogy tékozlásbúl semmit hamissan elnem tulajdonítok. Isten engem úgy segéllyen, Boldogságos Szűz Mária és e majnapi Evangeliom."

A falu második plébánosa, Kapitány Mátyás (1752–1760) tovább erősítette az egyház szerepét a lakosság mindennapi életében. Kötelezővé tette a templomba járást, kineveztette az egyházi előírások betartásának ellenőrét, akit szintén feleskettett munkájának hiánytalan végzésére.

Íme az egyházi előírások betartására ügyelő ellenőr esküje:

„Én N. N. esküszöm az Atya, Fiú és Sz. Lélek tellyes Sz. Háromságra, egy bizony élő Istenre, a Boldogságos Szeplőtelen Szűz Máriára, és Istennek minden Szenteire, hogy amennyire tüllem kitelhetik, szorgalmasan vigyázok. Káromkodásokra, és azokra, akik ünnepnapokon, Vasárnapokon dolgoznak, Szent misére predikaczióra nem járnak, inkább Heveréssel Henyéléssel töltvén Isteni Szolgálatnak Szent idejét, és azokat az elöljáróknak, főképpen Pélbány Úrnak úgy mint Lelki Pasztoromnak Semmi Személy válogatás nélkül bé mondom. Isten engem úgy Segéllyen, boldog Asszony és Istennek minden Szentei amelly igazán esküszöm."

A Nepomuki Szent János Bezdánban kialakult tiszteletével kapcsolatban fontos szerepe lehetett a falu harmadik plébánosának, Boroviák Andrásnak (1760–1763) is. Ő a jó részben szlovák telepesekből álló Kupuszináról került Bezdánba, s ő maga is szláv (szlovák-cseh-lengyel) származású volt. Beszélt magyarul, németül és szlávul, valószínűleg szlovákul.

Katona István szerint Bezdánnak 1762-ben 1758 lakosa volt. 1750 és 1763 között a faluban letelepedett 100 szlovák, cseh és morva család. Ez a 100 család körülbelül 500 lakost jelentett. Az új telepesek már Csehországból jöttek, ahol Nepomuki Szent Jánost az ország védőszentjévé nyilvánították. Habár az újonnan érkező telepesek eléggé zárt közösséget alkottak a faluban, minden valószínűség szerint nagy befolyással voltak arra, hogy az első szakrális építményt (az 1743-ban épített első, majd az 1756-ban épített második templom után) éppen Nepomuki Szent János tiszteletére emelje a falu népe. Ez annál könnyebben megvalósulhatott, mert a sok bezdáni halász- és pákászcsalád bizonyos lelki megkönnyebbüléssel vehette tudomásul, hogy a jövőben nekik is lesz védőszentjük, aki gondot visel rájuk.[2]

Az új szakrális tárgy felemeléséhez mindjobban megteremtődtek az anyagi feltételek is. 1761-ben említés történik az ún. Gondos- vagy Kukavicza-halásztanyáról, melyet a halászok bérbe vehettek, 1760-ban pedig Kovács János dunai vízimalmáról. Mivel ekkor már a faluban két szárazmalom is működött, valószínűleg mindkettő szélmalom, fejlődésnek indult a malomipar. Némely időszakokban 15 vízimalma is volt a bezdániaknak a Dunán.

Ezekkel a társadalmi és gazdasági változásokkal foglalkozik Muhi János a *Kalangya* 1943. május 15-én megjelent *Bezdáni hajósok* című írásában. Ő is megállapítja, hogy a bezdáni első telepesek (1742) főleg halászok és pákászok voltak. Ezek utódai lettek az árvízmentesítés után, a XIX. században a hajósok. 1943-ban a bezdáni hajósok azt állították, hogy már a dédapáik is vízenjárók voltak. Ebben az évben Bezdánban a hajósegyesületnek 420 tagja volt, ugyanakkor 182 család élvezett hajósnyugdíjat.

A hajóstársadalommal szinte egyidejűleg alakultak ki a hajóvontatással foglalkozó családok is. Lovas hajóvontatással foglalkozott például a Csapó, a Jeszenszki, a Kedves család, de sokan mások is.

Mindezek után el is fogadhatnánk Muhi János említett írásának megállapítását, hogy a XX. század első felében Bezdán lakosságának körülbelül 40%-a részben vagy egészben a folyók, patakok, tavak, mocsarak vizéből biztosította magának a mindennapi kenyerét.[3]

Nepomuki Szent János bezdáni szobrának története

Az első egyházlátogatásra (Visitatio canonica), a kalocsai érsek által kijelölt egyházi személyek ellenőrző útjára 1762-ben került sor a bezdáni egyházközségben. A több napi munka eredményét egy huszonnégy oldalas latin nyelven írt jegyzőkönyvben rögzítették. Arra a feltett kérdésre, hogy van-e kápolna az egyházközség területén, az volt a válasz, hogy igen, mégpedig kettő. Ezt azonban áthúzták, és az újra megfogalmazott felelet szerint csak egy kápolna (capella) van, a Szentháromságról elnevezett; Nepomuki Szent János emlékét pedig szobor őrzi.

Az 1767-ben végzett egyházlátogatás alkalmával készült jegyzőkönyv ugyancsak megerősíti azt a tényt, hogy Nepomuki Szent Jánosnak szobra van, sőt még a helyét is meghatározza, mégpedig a Duna-parton.

Kissé homályossá teszi a helyzetet az 1791-ben készült egyház-látogatási jegyzőkönyv, amely szerint Nepomuki Szent Jánosnak a Duna-parton kis szen-

télye vagy kápolnája (sacellum) áll, és kerítéssel van körülvéve. Feltehetőleg ugyanarról a szoborról van szó, melyet az 1750-es években a falu lakossága állított Nepomuki Szent Jánosnak, és kerítéssel vette körül. Ez a szobor volt az első Bezdánban. Alapítvány híján a hívők vallásos ájtatosságuk és anyagi helyzetük arányában járultak hozzá felemeléséhez, majd fenntartásához.[4]

A XVIII. század végéig készült térképeken még nem tüntették fel a kápolnákat, szobrokat és a kereszteket. Ezzel szemben a Quints Antal vármegyei mérnök által 1793-ban készített tervrajzon – amelynek alapján 1802 és 1806 között elkészült a Sebes-fokot az Öreg-Dunával összekötő töltésút – jól látható jel utal szarkális építményre. A Sebes-fok és a falu között levő ún. Öreg-útra – a Sebes-foktól 200 méterrel a falu irányába – be van jelölve egy „+" és mellette a szó: „Kereszt". Mivel ezekben az években a temetőkön kívül nem volt feszület, az említett „Kereszt" csak Nepomuki Szent János szobrát jelölhette.[5]

Az 1816-ban készült egyház-látogatási jegyzőkönyv szerint 1814-ben a lakosság két kőszobrot állított fel a faluban. Az egyiket Nepomuki Szent János, a másikat Szent Flórián tiszteletére. Talán a tiszteletadás megkönnyítése érdekében a Flórián-szobrot a templom mellett, a János-szobrot a Ferenc-csatorna partján, a falu szélén (a mai felső benzinkút mögé) helyezték el.

Az 1847-ben elkészült új temploma számára három oltárképet rendeltek. A főoltárkép Szent Simont és Júdás Tádét, a két mellékoltárkép a Szent Családot és Nepomuki Szent Jánost ábrázolta. Ez utóbbi képnek az árát három hívő adta össze. A 254x126 cm nagyságú olajfestmény még ma is látható a templomban. Mindhárom olajfestmény a Bécsben dolgozó Schaffer Béla festőművész alkotása. Az a tény, hogy a három első oltárkép között ott volt a Nepomuki Szent Jánost ábrázoló kép is, arra enged következtetni, hogy a szent tisztelete mind nagyobb és nagyobb lett Bezdánban.[7]

A második világháború utáni évtizedekben a vallási élet Bezdánban is beszorult a templomba, a kápolnákba és a plébánia épületébe. Így a községben és a határában levő keresztek, szobrok magukra maradtak, és csakhamar áldozatul estek az ún. keresztdöntögetés éveinek. Néhány fiatal, akik között egyaránt akadt magyar, horvát, szerb és zsidó is, 1945 májusában az éj leple alatt ledöntött négy keresztet. 1948-ban a Szeplőtelen Fogantatás ünnepének éjszakáján lerántották a Fájdalmas Anya kőszobráról a két mellékalakot, s ledöntötték a Kolut utca végén levő kőszobrot. A pravoszláv karácsony éjszakáján hasonló sorsa jutott a Szentháromság fogadalmi kápolna előtti kőszobor, majd a pravoszláv újév éjszakáján leverték a corpust (Krisztus testét) az artézi kútnál álló keresztről. Szűz Mária szobrának pedig egyszerűen nyoma veszett. Február 8-án először, majd a helyreállítása után másodszor is ledöntötték az Alsó-temetőben levő, Jézus és az angyal a Getszemáni-kertben elnevezésű szobrot.

Az egyházközségi elöljáróságnak és a polgároknak a néphatóságoknál való tiltakozása jó ideig nem járt semmiféle eredménnyel. De amikor 1949. november 22-én éjszaka Szent Flórián szobra és a Szentháromság-szobor kerítése a vandalizmus áldozata lett, erre már a néphatóság is reagált. Megintette a fiatalokat, saját költségén helyreállíttatta a megrongált kerítést, az egyházközségnek pedig meghagyta, hogy vagy javíttassa meg a meggyalázott felszületeket és szobrokat, vagy szállítsa el őket biztonságos helyre. Ekkor került a Csendes

utca sarkáról a kőkereszt a templomudvarba, a Szent Flórián-szobor a föld alá ugyanitt elásva, a többi máshová menekítve. Csupán Nepomuki Szent János szobra élte túl a vészterhes időket.[8]

Amit nem tett meg az emberi gyarlóság, megtette az idő vasfoga. Mivel a szobor gyenge minőségű kőből készült, darabjai kezdtek letöredezni. A községből kiömlő esővíz alámosta az alapjait. Lehet, hogy valakik rosszindulatból hozzá is segítettek az elemek romboló munkájához. Tény, hogy a szobor az 1980-as években öt-hat darabra szétesett. A szobordarabok még ma is „eredeti" helyükön fekszenek, egy szinte áthatolhatatlan cserjés közepén. Talán majd eljön az a nap is, amikor felébred a vízen élő bezdáni emberek szunnyadó lelkiismerete, és újból felállítják védőszentjük szobrát, és kellő tisztelettel megülik ünnepét.

Helyi szokások, hagyományok, hiedelmek

Keveset tudunk, arról, hogy Nepomuki Szent Jánosnak, a vízen élő emberek védőszentjének tisztelete miben nyilvánult meg a XVIII. században s a XIX. század első felében. Csupán annyi maradt fenn, hogy a szent ünnepnapján, május 16-án a hívők a templomból induló körmenetben ellátogattak a szobrához. A körmenet elején egy kereszt, majd néhány templomi zászló emelkedett a magasba. Ezek után a ministránsok következtek a pappal és a kántorral együtt. A hívők csoportjának élén az egyházközség és a helyi képviselő-testület tagjai haladtak. Megalakulásuk után, a XIX. század első negyedétől kezdve a céhek is bekapcsolódtak testületileg a körmenetbe. A szobornál a pap szentbeszédet mondott, majd a körmenet visszatért a templomba. Május 16-ától nyolc napon át a szobornál litániát tartottak.

Az emlékezet jóval többet őrzött meg a Ferenc-csatorna megépítését (1856) követő időből. A hajóstársadalom kialakulásával a vízenjárók lettek az ünnepségek fő szervezői, Nepomuki Szent János már csak az ő védőszentjüknek számított. Erre utal a rendezvénysorozat leglátványosabb mozzanata: a szent ünnepnapján, mikor beesteledett, a Ferenc-csatorna partján gyülekeztek a vízen élő emberek. Magukkal hoztak egy-egy deszkadarabot, amelybe előzőleg szögeket vertek, majd a szögekre égő gyertyákat erősítettek. Megadott jelre a maga deszkadarabját mindenki vízre bocsátotta, s az ár lassan tovavitte. Amerre elhaladt a különleges úszó „menet", szinte nappali fényben úszott az egész könyék. Tűzesetre senki sem emlékszik. Miközben a fényár lassan távolodott, a jelenlevők kérték védőszentjüket, hogy őrködjön a vízen járó emberek élete felett.

Mások emlékezete szerint a hajósok gyertyákkal és lámpákkal kivilágított csónakokban a Duna felől indulva közelítették meg Nepomuki Szent János szobrát. Odaérve egy koszorút dobtak a csatornába, miközben a szent vértanúhoz fohászkodtak.

Ismert egy ezzel a szokással összefüggő bezdáni hiedelem is. Ha valaki vízbe fulladt, akkor egy zsömlébe égő gyertyát kell erősíteni és vízre engedni. A víz felszínén úszó gyertya, ha a holttest közelébe ér, megáll. Azon a helyen kell tehát kutatni a vízbe fúlt után.[9]

A Nepomuki Szent János-nap megünneplésének részletes leírása 1933-ból maradt ránk. Abban az évben az ünnep május harmadik vasárnapjára esett. A hajósegyesület volt a fő szervezője az egész nap tartó rendezvénynek. A tagság teljes létszámban részt vett a nyolcórai szentmisén (kismise), majd Horváth Gyula plébános vezetésével körmenetben levonult a csatornaparton álló szoborhoz. Ott a plébános alkalmi ünnepi beszédet tartott, amelyben megemlékezett a hajósok védőszentjéről. Azután az egyesület képviselői megkoszorúzták a szent szobrát, végül az ünneplő tömeg – ugyancsak körmenetben – visszatért a templomba.

Az ünnepség késő délután folytatódott. A község apraja-nagyja a Dunára vezető töltésúton gyülekezett. A töltésút tövében, a csatornaparton Kelsch János parancsnok vezetésével az önkéntes tűzoltó testület tagjai szorgoskodtak a tűzijáték előkészítésén. Pontosan nyolc órakor felröppentek az első petárdák, fénybe vonva az eget. A tűzijáték után a Duna felől két kivilágított csónak közeledett a Ferenc-csatornán az ünneplőkhöz. Az elsőn, a kisebbiken egy oltár volt felállítva, de hogy az oltáron mi volt, a szent szobra, képe vagy más valami, arra az adatközlők nem emlékeztek, a második, jóval nagyobb csónakban pedig a hajósegyesület zenekara foglalt helyet, és az ünnepnaphoz illő zeneszámokat adott elő. Ez a rendezvény két óra hosszat tartott, és a jelenlevők részéről igen szép fogadtatásban részesült.[10]

A Dunán közlekedő legtöbb hajón bezdániak is dolgoztak. Voltak közöttük hajóslegények, uszálykormányosok, hajóskapitányok és mások. Nyáron rendszerint velük volt a hajón az egész családjuk. Így gyakran előfordult, hogy valaki közülük súlyosan megbetegedett. Ilyen esetekben az élet vagy halál azon múlott, hogy a nyolc-tíz uszállyal járó vontatógőzös idejében kórházközelbe tudott-e jutni. A második világháború idején sok bezdáni hajós kilátástalan helyzetbe került, mert hajójuk vagy uszályuk aknára futott. Ezekben a nehéz órákban a szerencsétlenül járt emberek legtöbbször csak védőszentjük segítségében bízhattak. Soha nem is mulasztották el, hogy Nepomuki Szent Jánoshoz folyamodjanak közbenjárásért. Nemcsak könyörögtek hozzá, de különböző fogadalmakat is tettek. Az alábbiakban közlök néhány, a néphit szerint csodával határos eseményt.

Egy 21 éves fiatalember (nevét nem engedte közölni) a két világháború között hastífuszban megbetegedett. Az orvos már lemondott róla. Horváth Gyula plébános feladta neki a haldoklók szentségét (utolsó kenet), a templomban pedig misét celebrált felgyógyulása érdekében. A beteg állapota csak nem akart javulni. Ekkor a hívők külön imádkozni kezdtek Nepomuki Szent Jánoshoz, a beteg pedig fogadalmat tett, hogy ha felgyógyul, példás életmódot folytat. Ettől az időtől kezdve egészségi állapota kezdett jobbra fordulni. Az egykori nagybeteg mindmáig él, négy gyermeke és kilenc unokája van.

Keller Júlia (1901–1934) hajóskapitányné perforált vakbélgyulladással került be a budapesti Szent János Kórházba. Valószínűleg már későn részesülhetett orvosi segítségben, mert az operáció után meghalt. Mivel a hozzá közelállók tudni vélték, hogy utolsó óráiban Nepomuki Szent Jánoshoz imádkozott segítségért, Bezdánban a hívők úgy magyarázták a történteket, hogy az „égi bíró" mégiscsak bölcsen cselekedett, mert egy év múlva a családra akkora tragédiák szakadtak, hogy azok büntetésként hatottak volna az üdvözült hajóskapitányné számára.

Millendi Éva (Szabó Imréné) 1941-ben a hajóról súlyos állapotban került vakbélgyulladással a szekszárdi kórházba. Habár az orvosok megoperálták, állapota továbbra is válságos volt. Akkor az ún. szentasszonyok kitartó imádkozásba kezdtek, kérve Nepomuki Szent Jánost, hogy vegye pártfogásába a nagy beteg asszonyt. A „szentasszonyok" könyörgése meghallgatásra talált, mert a beteg felépült, még ma is él Pakson.

1943-ban a Dunán aknára futott az a hajó, amelyben a bezdáni pikulás (tárogatós) Csapó is dolgozott. A robbanás következtében a hajó elsüllyedt, ő pedig szétroncsolt lábbal igyekezett minél messzebb kerülni a katasztrófa színhelyétől. Sikerült partra vergődnie, s habár egyik lábát végül is elvesztette, életben maradt. Szilárd meggyőződése, hogy csodával határos megmenekülését csak annak köszönheti, hogy a legválságosabb óráiban Nepomuki Szent Jánost hívta segítségül. A szent tisztelete még ma is kiemelkedő helyet foglal el a Csapó család hitéletében.[11]

Irodalom

CSANÁD Béla: Védőszented, példaképed. Ecclesia, Budapest, 1984

Jegyzetek

[1] Vajdasági Levéltár: Bács-Bodrog vármegye iratai, 1742, 156.

[2] Bezdán helyi közösség levéltára: Születési anyakönyv, 1743–1764

[3] Kalangya, 1943. május 15.

[4] Kalocsai Érseki Levéltár: Egyház-látogatási jegyzőkönyv, 1762, 1767, 1797

[5] Magyar Országos Levéltár: Helytartótanácsi térképek. S: 12. Div. XIII. N455

[6] Bezdáni Plébániai Levéltár: Egyház-látogatási jegyzőkönyv, 1816

[7] Kalocsai Érseki Levéltár: A bezdáni plébánia iratai, 1840–1848

[8] Bezdáni Plébániai Levéltár: Az egyházközségi képviselő-testületi gyűlés jegyzőkönyve, 1945. május 22., 1948. február 18., 1950. június 18.

[9] Adatközlő Szloboda Borbála (sz. Bezdán, 1916, nyugdíjas)

[10] Új Hírek, 1933. május 23.
Délvidék, 1943. május 2.

[11] Adatközlő Abonyi (Ruff) István (sz. Bezdán, 1913. ny. erdőmérnök)

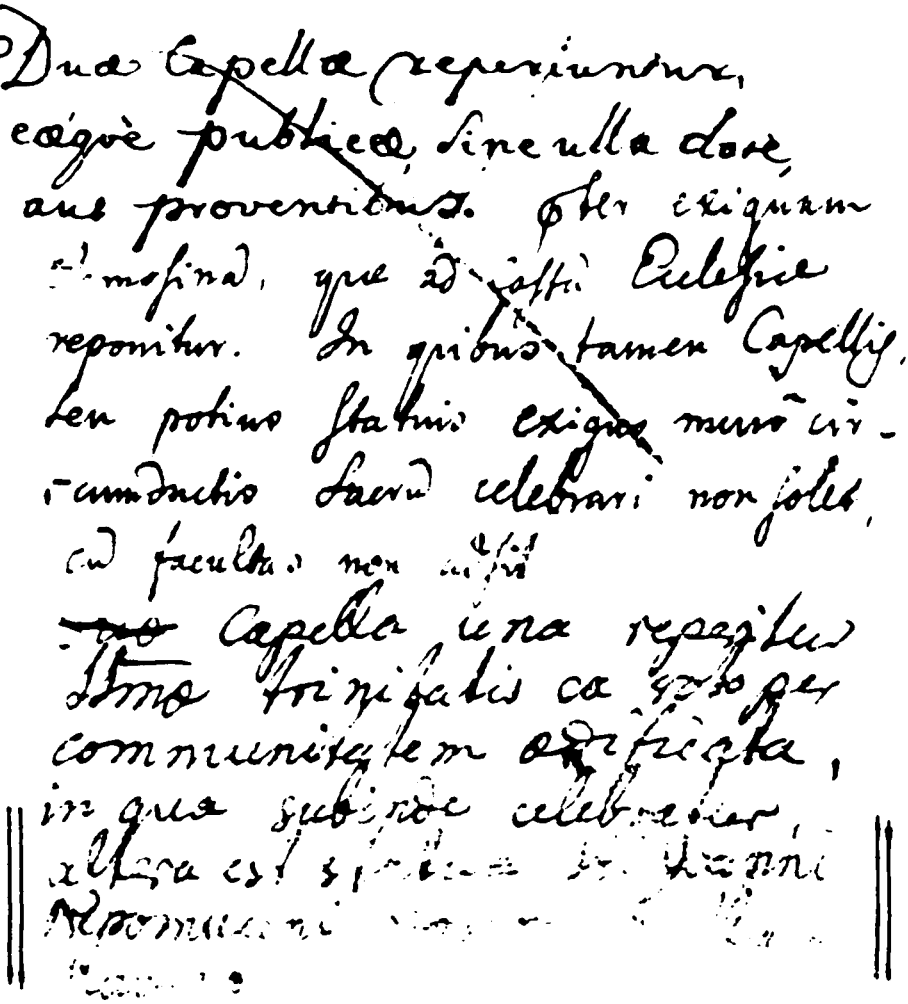

Kalocsai Érseki Levéltár: A bezdáni plébánia iratai – Egyház-látogatási jegyzőkönyv, 1762. Fénymásolat.

An ex his aliqui abalienati sint, & cujus auctoritate? quamobrem, & quando? — Non.

An Fundi illi reddant fructum? Num diligenter colantur? vel derelicti sint, & id qua de causa? — Reddunt.

A quo sint fundi hujusmodi legati? Quis illorum curam habeat? — a Dominis exstiti.

Quis ex iis proventus? — Ad q. Colligunt non poterant. Quale Patrimi dolitis impedita.

Quis illos percipit, & quo erogentur? — Ad eleum.

Administrator horum Fundorum an, & cui rationes reddat? — Sunt in Arenda.

An non sit e rationibus oneratus? Si ita, in quanta summa?

An habeat de his Diarium, & Librum rationum? Producantur.
An de redditis rationibus sit absolutus? exhibeat Literas absolutionis.

Num Ecclesia habeat alios reditus? & quos, qualesve nominatim. — Percipit a Pulsu f. 30. Eleum. 70. Agri 10.

An Cista habeatur, ubi proventus Ecclesiæ, si in parato existit, reponatur? Quot hæc habeat claves? illæ apud quos habeantur? — Cista tribus clavibus provisa. Unam habet Parochus, alteram e Judicibus, tertiam Dominum.

An Parochus de Dote, & bonis seu mobilis, seu immobilibus habeat Inventarium? Si ita, educatur. — Non quod defecerit. Hujusmodi rerum.

An adsint Literæ fundationales sive de Dote, sive de bonis, & fundis, aut alius reditibus Ecclesiæ? Producantur. — Non.

An Sacella, si adsint, aut Cruces, aut Statuæ, — Sacellum c. Joannis Nep. Cruces tres.

d a & a

Kalocsai Érseki Levéltár: A bezdáni plébánia iratai – Egyház-látogatási jegyzőkönyv. 1791. Fénymásolat.

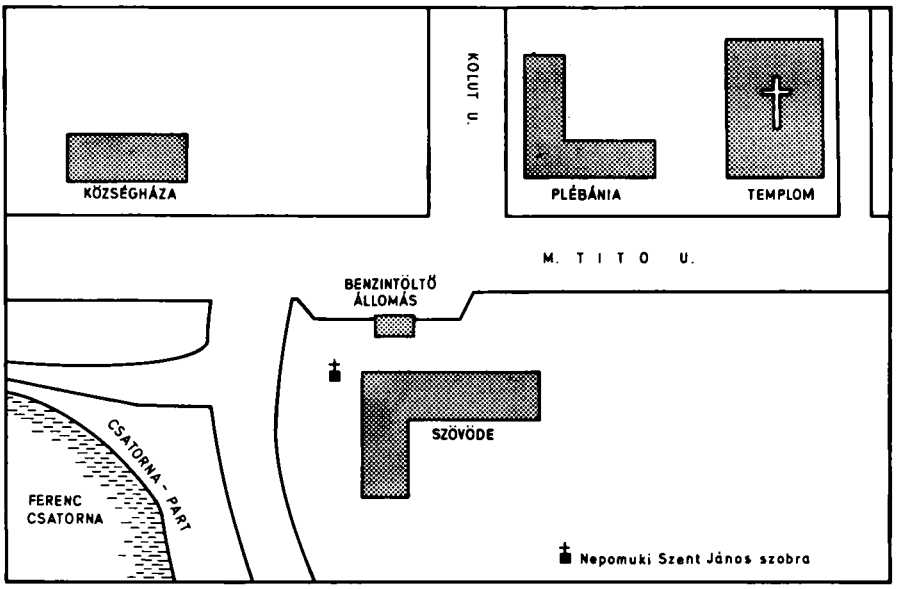

Bezdán központjának vázlatrajza az 1990-es évekből, a szerző munkája.

Raj Rozália–Nagy István

NEPOMUKI SZENT JÁNOS TISZTELETE HORGOSON

". . . Európa nem arra kíváncsi, hogy átvettünk-e mindent, amit az európai művelődés nyújthat, hanem arra, hogy a magunkéból mivel gyarapítottuk az európai művelődést!"
Győrffy István (1939)

Nepomuki Szent János a legnépszerűbb és legkedveltebb szentek közé tartozik. Szobra lépten-nyomon ránk köszön hidakon, patakoknál, folyóknál, ahol legveszélyeztetettebb a part. A vízenjárók, vízimolnárok és az árvédők védszentjeként, valamint a gyónási titok vértanújaként számon tartott szentnek a tiszteletére a Vajdaságban nemcsak szobrokat állítottak, hanem templomok patrónusává is nyilvánították. Védszent lett a Bánságban Csőszteleken (Čestereg) – egykori német ajkú katolikus híveké –, Fábriánon (Češko Selo), Nagybecsekreken (Zrenjanin), Párdányon (Međa), Tordán (Torda); a Bácskában pedig Paripáson (Ratkovo) és Horgoson (Horgoš).

Munkánkban a horgosi templomot, a szentet ábrázoló festményt és szobrot, valamint a Nepomuki János egykori és mai ünnepéhez kötődő szokásokat mutatjuk be, a szájhagyományra s az idevonatkozó irodalomra támaszkodva.

Az egykori nádfedeles templom 1772-ben leégett, helyére épült a jelenlegi. A tatár és a török pusztítások után, 1772-ben Kárász Miklós telepít új lakosságot. Egyik Kárász leszármazott elbeszélése szerint a Tisza szabályozása előtt a Holt-Tiszában is élő víz folyt. Amikor a folyó kiáradt, az árvíz elöntötte az egész határt. A vidék lakói, hogy az áradatot megfékezzék, falujukat égi oltalom alá helyezték. A lápos részt feltöltötték, az árterületen építettek templomot is, amelyet Nepomuki Szent János tiszteletére szenteltek fel. A vallásalap az építkezéshez 5000 forinttal járult hozzá, a többit a Kárász uraság adományozta. A szentélyben az oltártól jobbra és balra elhelyezett két ablak üvegdísze is az adományozóra utal.Bal oldalon a Szűzanya képmása látható az adományozó feleségének, Máriának emlékére. A másik ablak üvegképe Szent Imrét ábrázolja, az adományozó Kárász család egyik Imre nevű férfitagjának állított így emléket. Palatinus János plébános szerint igen ritka az ilyen párosítás. A család címere a templom szentélyében látható ma is. 1813-ban még zsindelyes volt a templomtető. Ma a tornya sem az eredeti, az 1950-es években cserélték.

A felszentelési főoltár eredeti képéről semmit sem lehet tudni. Később, 1913-ig egy Nepomuki Szent Jánost ábrázoló festmény, Jakobey Károly (1826–

1891) kúlai születésű festő képe került a helyére. Ez az 1880-ban készült alkotás jelképes: IV. Vencel cseh királyt ábrázolja, amint megparancsolja a papnak, hogy árulja el felesége bűneit. A háttérben folyó és híd látható. A kép eredetileg nagyobb méretű volt, később megcsonkították, a szent feje felett ma már csupán a babérkoszorút tartó angyalalak lába vehető ki rajta. A képnek e részletéről Palatinusz János helyi plébános elbeszéléseiből tudunk. A festmény 1913 és 1939 között a bácsszőlősi (Bácski Vinogradi) iskolakápolnát díszítette, ez idő alatt a horgosi főoltárra a Corsini-féle Szűzanya-kép került. 1939-ben, amikor Bácsszőlősön felépült a templom, s Jézus Szíve tiszteletére felszentelték, a Nepomuki Szent Jánost ábrázoló főoltárképet visszavitték Horgosra, és a szentély jobb oldalán helyezték el.

1960-ban a Szertartások Római Szent Kongregációja, a XXIII. János pápától eredő meghatalmazás alapján, Szűz Máriát *HAVAS BOLDOGASSZONY* néven *NEPOMUKI SZENT JÁNOS*sal együtt a horgosi plébániatemplom patrónusává nyilvánította.

A közelmúltban alakult XI. Nepomuki Szent János cserkészcsapat lobogója is itt kapott helyet a templomban.

A templomtól nem messze, a Tisza egykori árterületén áll Horgos legrégibb szakrális emléke, Nepomuki Szent János szobra. Ezt is az alapító Kárász család állíttatta.

A ma 70–80 éves horgosiak elbeszélése szerint a szent iránti tisztelet, ragaszkodás elhalványult. Régen az ünnepét megelőző napokban kilencedet tartottak. Ezeken a napokon a reggeli 7 órai mise után feszülettel, lobogóval vonultak ki a hívők a templomból a szobor elé énekelve-imádkozva, mint búcsújárás alkalmával. Gyertyagyújtás is volt mind a kilenc napon. Május 16-ára fejeződött be a kilenced. Erre a napra más községekből is érkeztek zarándokok. Különösen Kanizsáról, Kispiacról, Királyhalmáról jöttek sokan gyalogszerrel. Először a templomba mentek, és az ott megtartott szentmise után közös énekkel vonultak a szobor elé, és virágcsokraikat a szobor lábához helyezték. Az itt elmondott fohászaik végeztével távoztak.

Fülöp Erzsébet szerint az 1960-as években, pontosabban Varbai Jenő atya 1951 és 1972 közötti működése alatt még igen tömeges volt ez az ünnep, valójában búcsú. Miután betiltották a körmeneteket, lassan elhalványult a szent kultusza, de az idősebb nemzedék ma is inkább Nepomuki Szent Jánost tartja számon templomuk és falujuk védszentjeként.

A szobron felállítása óta nem történt változtatás. Brasnyó Ferenc plébánossága idején (1989–1991) felújították. Azelőtt a horgosi asszonyok és Kárász Ilona, az alapító leszármazottja, aki Martonoson (Martonoš) nővér, közösen ápolták s díszítették fel az ünnepre a szobrot. Az építmény belső falán látható festmény is Kárász Ilona munkája. A szobor szemben áll Kanizsával, mert az árvíz abból az irányból fenyegetett.

A horgosiak a Havas Boldogasszonynak szentelt búcsút nagy-, a Nepomuki Szent János napját kisbúcsúnak mondják.

1993-ban, amikor az egyház megemlékezett a szent halálának hatszázadik évfordulójáról, szentmisét tartottak a templomban, és újra kivonultak a szoborhoz, mint egykor. Friss virágot egész évben visznek a szoborhoz a tisztelők.

Ismét a falu kedves színfoltjává vált a szobor és környéke. Faluünnepély alkalmával megint az itteni térségen gyülekeznek a horgosiak.

Templomi népének

Dicsérjétek, tiszteljétek, ti keresztények,
Nepomukiusz Szent Jánost, igaz jó hívek.
Istennek hű szolgáját, Krisztus kedves mártírját,
Ki érette megvetette a szörnyű halált.

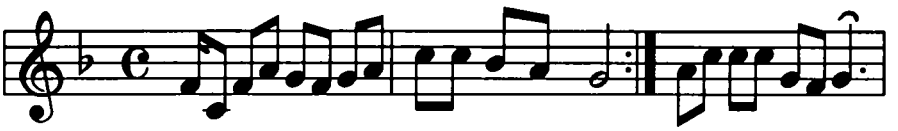

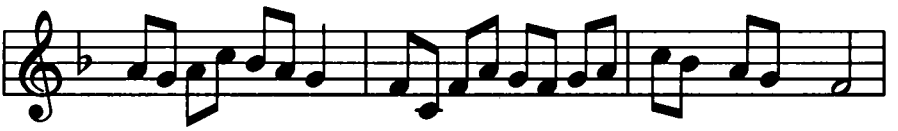

Te vagy drága városunknak hajnalcsillaga,
Te vagy kincse, drága gyöngye, szép koronája.
Nemzeted ékessége, Csehország fényessége,
Az egész világnak pedig gyönyörűsége!

Nepomuki Szent János szobra
Horgoson (1950-es évek)

Nepomuki Szent János szobra
Ludason

Irodalom

ERŐS Lajos (szerk.): Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez. Zrenjanin, 1993

Ifj. LELE József: Nepomuki Szent János-szobrok Szeged környékén. In: Múzeumi kutatások Csongrád megyében. M. N. L. III. Budapest, 1987

Msgr. PÉNZES János: Horgosi Katolikus Tájékoztató. Horgos, 1985

Msgr. PÉNZES János: Horgosi Katolikus Tájékoztató. Horgos, 1986 Schematikus, Suboticae, 1993

SCHÜTZ Antal (szerk.): Szentek élete II. Bp., 1933

VARBAI Jenő (szerk.): Horgosi Harangszó. Horgos, 1970/1

VARBAI Jenő (szerk.): Horgosi Harangszó. Horgos, 1971/1

VARBAI Jenő (szerk.): Horgosi Harangszó. Horgos, 1971/3

Adatközlők

Palatinus János (Horgos plébánosa)
Fülöp Erzsébet (1935, Horgos)
Papp Julianna (1920, Horgos)

Horváth Alice

A MESZTEGNYŐI NEPOMUKI SZENT JÁNOS-TEMPLOM

Somogy megyében, a Balaton melletti Nagyberektől a Dráváig lenyúló széles síkság nyugati szélén, Balatonkeresztúrtól Bezencéig községek egész sora alakult ki és fejlődött a középkor óta.

Ezek közé tartozik Mesztegnyő is. Mai faluszerkezetének alapja a síkságot nyugat felől lehatároló „berényi gerinc"-cel párhuzamosan települt dunántúli egyutcás, fésűs beépítésű falu volt. A halmok lábánál fekvő községhez a halmokon húzódó gyümölcskertek és szőlők tartoztak. A múlt században még a dombtetőkön vezető utak mellett sorakoztak a pincék, présházak, „hajlékok", köztük az azóta elpusztult, ősi, hatalmas gerendákból összerótt rendfaházak. A főutca déli végét, kissé kiemelkedő halmon, kolostor és rendház (ma iskola) impozáns méretű épülete zárja le. Az egykori egyutcás falu főutcájához derékszögben csatlakozó utca, egykori elnevezése szerint „Cseh utca" 1838-ban keletkezett, amikor az „Ó utsza napnyugotra fekvő részén 20, a templomnak átellenében pedig mintegy 50 zsellér házak épültek, a Csehországból betelepített lakósok révén, s így a népesség 500-ról 1000-ig ugrott".

A templom és a kolostor leírása

A templom és a kolostor eredeti állapotát így írja le a múlt század közepéről származó emlékirat: „A templom homlokzata áll napkeletnek . . . az északi részen hozzá mellékelt kolostor . . . északi szárnya ragaszték a templom falához, mi folyósóul szolgálva kényelmes összefüggést ad az egésznek. A torony magassága 17 öl, melynek tetejét vaskereszt ékesíti, a templom fedele jó, s tiszta ácsmunkával készült, s cseréppel fedett.

A templom belseje a torony alatt lévő nagy ajtón belépőt egyszerű és mégis méltóságos öt oltárjával és díszítményével szent buzgóságra vonja. A két lépcsőn emelkedett főoltárt Nepomuki Szent János dicsőítését ábrázoló csinos kép díszíti, nagyszerű aranyozott szekrényt hat aranyozott gyertyatartó környezi. A mellékoltárokat, kettejét északról Szt. Ferencz és Szt. Erzsébet, délről a Boldogasszony fogantatása és az öt oltárt környező festések a prédikálószék . . . illő díszt adnak az egésznek. A karzat elég tágas, a zsoltározó ba-

rátok székeivel ellátva, s egy négy változatú kis orgonával. A templom tornyában három harang van, az egyik ilyen felírással: CONVENTUS PATRUM FRANCISCANORUM MESZTEGNEIEHSIUM AD S JOANNEM NEPOMUCENEUM . . . Sírboltja kettő van. Egyik a karzat alatt, mi közönséges tisztesebnek szolgált nyugalmul, a másik a főoltár alatt van, hová a szerzetesek tetemi takarítattak, s most a gróf Hunyady család sírboltja."

A templom tömege ma is azonos az eredetivel. A hajó oromfalához ívesen kapcsolódó torony sisakja azonban újabb. A déli oldal hegedűablakai mellett két-két ovális ablak nyílt a mellékoltárok fülkéibe. Ezeknek befalazott nyomai láthatók csupán ma már, csakúgy, mint az északi oldal befalazott hegedűablakainak. A kolostor északi és keleti szárnya ma már nem létezik.

A községen észak-dél irányban átvezető főút nyugati oldalán épült impozáns templom- és kolostoregyüttes eredeti állapotában a XVIII. század dunántúli egyházművészetének kiemelkedő emléke.

Építéstörténet

A község középkori templomáról keveset tudunk. 1748-ban, amikor már épülőfélben volt az új templom, az egyház-látogatási jegyzőkönyv megemlítette, hogy „még áll a régi templom egy része, amelyben az új befejezéséig tartják az istentiszteletet. A régi templom fedele szalmából készült, szószéke és paraszti munkával készült padjai vannak", régi titulusát azonban már nem ismerik a helybeliek. A mai templom és kolostor alapítólevelét, amelyet Mária Terézia is jóváhagyott, 1746. július 30-án adta ki az akkori földesúr, gróf Hunyady Antal. A mesztegnyői alapításra valószínűleg nagy hatása volt az egyházmegyét a török idők utáni pusztulásból a katolikus megújulás jegyében újjászervező veszprémi püspöknek, Padányi Bíró Mártonnak. Püspöksége (1745–1762) első két évében tizennyolc somogyi, részben középkori eredetű plébániát szervez újjá, illetve templomépítést kezdeményez. A Mesztegnyőn letelepedett ferencesek – a Szűz Mária oltalma alá helyezett marianus rendtartomány tagjai – már 1725-től éltek Somogyban, amikor újjáépítették az andocsi templomot. Ez a rendtartomány a XVIII. században a Dunántúl nagy részén elterjedt, ide tartozott többek között a győri, soproni, komáromi, esztergomi, valamint a veszprémi és sümegi kolostor is.

A ferencesek mesztegnyői letelepítésében tehát nagy szerepe lehetett a veszprémi püspöknek. Az új templomot azonban – különös módon – nem a ferences rendhez kapcsolódó szent tiszteletére emelték, hanem Nepomuki Szent János lett a védőszentje. Ez valószínűleg összefügg nemcsak Bíró Márton gondolkodásával, hanem azzal is, hogy a nagyszombati Collegium Rubrorumban egyik tanulótársa a lelkes magyar jezsuita, Hunyady János, a somogyi birtokossá lett Hunyady család tagja volt. Ez meghatározó lehetett a család vallásos érzületére és arra, hogy az új templom védőszentjéül Nepomuki Szent Jánost választották, akit 1729-ben történt szentté avatása után a jezsuita rend második patrónusául választott, s aki Csehországban a nemzeti függetlenség legfőbb barokk jelképévé vált.

Az 1747 áprilisában elhunyt alapító, Hunyady Antal építkezéseit fia, Hunyady János kiskorúsága idején is folytatták. Az „építésben buzgólkodó" atyák

P. Bitter Eduárd és P. Rajcsics Sebestyén voltak. A kéthelyi uradalom által szervezett építkezés menetét sajnos nem ismerjük részleteiben. Úgy tűnik, két periódusban épült a templom. A szentély padlásán látható, elbontott csehboltozat maradványai mintegy két méterrel magasabbra tervezett belső térre engednek következtetni. A szentélyt így be is boltozták, sőt, egy ideig használták is, azonban úgy tűnt, hogy az építkezés második szakaszában, a templomhajó befejezésekor a boltozatokat jóval alacsonyabbra vették, s az alaprajzot is megváltoztatták a szentély és a hajó sarokfülkéinek lekerekítésével. Így keletkezett a tető rendkívül magas térdfala, amelyen korábban még ovális ablakok is nyíltak. Ezek helye ma is látható.

Valószínűnek látszik, hogy a templom alapkövének megáldása 1750. június 29-én és még ugyanebben az évben történt felszentelés a szentély használatba vételét jelenti. Ekkor már megépülhettek a hajó falai, a kitűnően szerkesztett dőltszékes fedélszék és a torony is. A templom teljes belső kiépítése s festése már feltehetőleg a következő két évtized műve. Az épület 1756-ra készült el.

A templom teljesen kész, felszelt állapotáról tudósít az 1778. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv. Az egységes késő barokk stílusba hajló építészeti kiképzés és a ma is meglevő falfestmények és oltárképek alapján látható, hogy átgondolt, a templom teljességére kiterjedő építészeti és ikonográfiai program valósult meg. A főoltár feletti kagylóboltozaton fantasztikus építészeti keresztezéssel körülvéve a Szentháromság ábrázolása Padányi Bíró Márton egész egyházmegyéjére kiterjesztett Szentháromság-kultuszának hatását is mutatja. A főoltár képe Nepomuki Szent János vértanú halálát és megdicsőülését ábrázolja. Rokokó törtvonalú keretén felül kartusban felirat: „S. IOANNES NEP". A tabernákulumot volutás predellán kétoldalt lendületes mintázású, adoráló angyalok fogják közre. A főoltár két oldalán lévő látszat-architektúrafestés fülkéiben Szent László és Szent István túlfinomult rokokó képét grisaille technikával festették.

Az északi első mellékoltár párkányzat feletti boltozatában sugárkoszorúban, angyaloktól körülvéve látjuk a ferences rend jelvényét. Az oltárkép törtvonalú kartusdíszes keretén felirat: „SANCTUS FRANCIUSCUS". Az oltárkép Szent Ferenc elragadtatását ábrázolja. A kép a hegedűn játszó lebegő angyalnak és a szent alakjának kiegyensúlyozott kompozíciójával egyedülálló a hazai barokk festmények sorában. A képen felirat: „Steph. Dorffmaister pinixit". Az oltárképet festett rokokó látszat-architektúra fogja körül, kétoldalt grisaille festmények, Szent Bonaventúra és egy szent püspök ábrázolásával. Az északi második mellékoltárfülke kagylószerű boltozatán Mária-ábrázolás a rózsafüzérrel. Az oltárképen: Szent Erzsébet alamizsnát oszt a szegényeknek. A kép jobb alsó sarkában jelzés: „Steph Dorffmaister inve: et pinixit: 1772". A kép melletti festett oltárépítmény alakjai a barokk kor kedvelt szentjei: Szent Borbála és Szent Katalin.

A déli oldal első mellékoltárát eredetileg is a Szeplőtelen Fogantatás tiszteletére szentelték. A jelenlegi plasztika az oltár titulusának valószínűleg a múlt századból származó ábrázolása. Az itt megmaradt rokokó oltárfelépítmény Szent Anna-ábrázolása valószínűvé teszi, hogy itt és a többi oltárnál is bevonták a teológiai programba a predella ábrázolásait. A másik, déli mellékoltár „Sanctus Antonius" oltárképe a Ferenc-rendi szentet ábrázolja, ezenkívül valószínűleg utal a templom alapítójára, Hunyady Antalra is. A déli oldal

súlyos háborús sérülései ellenére is megmaradt itt az eredeti oltármensa és a falfestés néhány töredéke a boltozaton.

A templom szószékét a hagyomány szerint Padányi Bíró Márton püspök adományozta 1757-ben. A barnára festett, aranyozott, kagylós, indás keretekkel és volutákkal díszített szószék elején dombormű: Szent Antal prédikál a halaknak. A hangvetőt baldachin koronázza, felül sugárkoszorúval körülvett „Isten-szem" ábrázolásával.

Az „örök időkre" nagy gonddal épített és felszerelt templomban és kolostorban alig több mint 30 évig osztogathatták a vallás vigaszait a ferences atyák. „A boldogult József császár szerzeteket törlesztő hatalmas parancsa 1788-ban az újdon, életbe alig indult mesztegnyei zárdát is megsemmisítette." A szerzetesek közül csak Rumi Mihály páter maradhatott Mesztegnyőn a lelkipásztori teendők ellátására. A feloszlatáskor elvitt felszerelés egy részét csak 1791-ben kapta vissza a templom, de 1794-ben újra követelte őket a Helytartótanács. Az elvitt értékek nagyobbik részét sohasem adták vissza, noha a Hunyadyak többször próbálkoztak visszaperlésükkel. A kolostorban katonai ispotályt rendezett be a hadsereg.

1806-ban a veszprémi püspökség végre átvette a plébániát, a kolostor épületét pedig Hunyady József, az akkori földesúr szerezte vissza, s ott az uradalom „posztógyártó és -metsző" munkásai dolgoztak. Az időközben tönkrement kolostorépületből 1815-ben a plébános átköltözött az újonnan épült plébániaházba. A kolostor keleti és templom melletti szárnyát pedig magtárrá alakították. A múlt század hetvenes éveiben a kolostorba egy női szerzetesrend tagjai, „Páli Szent Vince Leányai" költöztek. Iskolájuk 1872-től egészen 1950-ig működött a kolostor nyugati szárnyában.

A templombelső lényegesebb változás nélkül érte meg az 1940-es éveket. 1941-ben a templom belsejének nagy részét kimeszelték, és így ma már csak restaurátori feltárás állapíthatja meg a festés eredeti állapotát. A második világháborúban a templom súlyosan megsérült, a déli oldal több helyen beomlott. Kijavítása után a meszelés felújításával, sőt, napjainkban is a vakolat leverésével újabb falfestményrészletek és eredeti építészeti tagozatok tűntek el. A kolostort 1980-ban „helyreállították", a magtárföldémeket elbontották az északi szárnyban, és ma az egész épületben iskola működik.

A templom a Dunántúl barokk művészetében

Az épület és a hozzá tartozó kolostor együttese eredeti állapotában a Dunántúl barokk és rokokó művészetének jelentős emléke volt. Építőmesterét nem ismerjük, az épületen jól elkülönítheto két építési korszak emléke azonban nagyvonalú megoldásaival jelentős mesterre enged következtetni.

Feltűnő, hogy a rokokóba hajló falfestés, amely valószínűleg a boltozatokra is kiterjedt, sok rokonságot mutat felfogásában a sümegi plébániatemplom díszítésével. Részletei ugyanakkor önálló megoldásokra utalnak, és véleményünk szerint jelentősen eltérnek az oltárképeket jegyző Dorffmaister István hiteles műveitől is. A falfestmények készítése magát az építészeti kialakítást is meghatározta. Ezek az adottságok megindokolnák, hogy részletes kutatás történjék a templom mestereinek felderítésére, az építészettörténeti és mű-

emléki összefüggések feltárására. Az ezek alapján elvégezhető, az eddigieknél szakszerűbb műemlék-helyreállítási munka eredménye pedig sokat visszaadhatna a templom alapítóinak, építőinek és díszítőművészeinek nagyszerű elképzeléseiből, a falu népének áhítatát több mint kétszáz éven át befogadó építészeti környezetből.

Beszédes Valéria

SZENT RÓKUS KULTUSZA SZABADKÁN

A ferencesek és az egyházi népélet

A ferences atyák meghatározó szerepet játszottak Szabadkán a katolikus lakosság vallási életében. A feljegyzések szerint a török korszakban a szegedi konviktusból kijáró barátok végezték az itt élők lelki gondozását. A bunyevácok a XVII. század végén, 1687-ben a boszniai ferencesek vezetésével vándoroltak ide. A török elnyomás alól felszabadító háborúk után csaknem száz esztendeig az egyházi ügyeket ők intézték Szabadkán, mígnem 1773-ban – több évtizedes huzavona után – a kalocsai érsek erélyes intézkedése nyomán világi papok kerültek a mezővárosba. Az egyházi ügyintézésben bekövetkezett változások azonban nemigen módosították a hívők magatartásán: a barátok napjainkban is közmegbecsülésnek örvendenek, sokan kizárólag az ő szertartásaikon vesznek részt, s a gyászmiséket is legszívesebben a ferences templomban mondatják elhunyt hozzátartozójuk lelki üdvéért. Az egyházi ünnepek népies vonásait is leginkább ők őrizték meg, két szent kultuszában pedig – meggyőződésünk szerint – döntő szerepük volt.

Szent Antal tisztelete

Szent Antal tisztelete piros betűs ünnep volt a szabadkai bunyevácság körében. A század elején a korabeli sajtó szemrehányóan meg is jegyezte, hogy a város lakói nagyobb ünnepséget rendeznek az ő, mint szent királyunk, István tiszteletére. Dologtiltó nap volt egészen a II. világháborúig. Azok a családok, amelyek a maguk urai, még napjainkban sem dolgoznak e napon. Szent Antal szobra természetesen minden templomban megtalálható, de kultusza, legtöbb látogatója a ferencesek kápolnájában álló szobornak van. Nemcsak a szabadkaiak s a környező tanyák lakói folyamodnak hozzá segítségért, hanem a környező települések: Csantavér, Zenta, Kanizsa piacozni járó népe is igencsak befordul a szenthez.

Az ünnep vigiliáján napjainkban is nagyszabású liliomszentelést rendeznek. A szentelt virágnak a bunyevácok és a magyarok egyaránt gyógyító erőt tulajdonítanak, s igyekeznek belőle legalább egy szálat hazavinni. Az ötvenes évekig Szent Antal napján juttatták el a gazdák hálaadó ajándékaikat a barátoknak: baromfit, bárányt, malacot, tojást. Az adományokat azután ünnepé-

lyesen elárverezték. A hívők ajándékaikat napjainkban is elviszik, az árveréstől azonban eltekintenek.

Csak e néhány vonatkozását emeltük ki Páduai Szent Antal tiszteletének, azzal a szándékkal, hogy felhívjuk a figyelmet: nem lenne érdektelen további tanulmányozása.

Szent Rókus kultusza

Szent Rókus tisztelete Szabadkán, noha külsőségeiben visszafogottabb, mint korábban, jelentős nap a katolikus lakosság életében, hiszen Rókus voltaképpen a város védőszentje. Ünnepe Szabadka katolikus népességének napjainkban is fogadalmi napja. Egészen a II. világháború végéig ünnepnek számított, jóllehet már II. József korában törölték az ünnepek közül.

Fogadalmi ünneppé 1738-ban vált, amikor a városban aratott a pestis, a döghalál. A hagyomány szerint augusztus 16-án szűnt meg a betegség, s a ferencesek javaslatára fogadalmi kápolna építésébe kezdtek a lakosok. Az építőanyagot, a helyi hagyomány szerint, a nép adta össze. Már szeptember 5-én el is helyezték az alapkövét azon a helyen, ahol a Thököly elleni harcokban vitézül elesett katonákat temették el. Arról nincsenek adataink, hogy mennyi idő kellett felépítéséhez, de tény, hogy 1739-ben készen állt, mert amikor ismételten kiújult a járvány, a hívek már itt fohászkodtak, s más településekhez hasonlóan megfogadták, hogy száz esztendeig szigorú böjtöt tartanak Szent Rókus napján: kizárólag dinnyét esznek. A buzgóbbak még szigorúbb böjtöt fogadtak: napnyugtáig se nem ettek, se nem ittak.

A sebtében emelt kápolnát 1753-ban felújították, húsz évvel később pedig, amikor a világi papok megjelentek a városban, ez lett a plébániatemplom. Ekkor bővítették ki fasátorral, s itt miséztek mindaddig, míg el nem készült a Szent Teréz-templom. 1803-ban a városi tanács határozatot hozott a kápolna lebontásáról. A kalocsai érsek jóváhagyta ezt az elképzelést azzal a feltétellel, hogy mivel fogadalmi kápolna, más helyen újat kell építeni. A képviselő-testület azonban – valószínűleg azért, mert tagjai féltek a járványos betegségekktől – nem fogadta el a tanács és az érsek indítványát, hanem az eredeti helyen újította fel a kápolnát.

A pestisjárvány századik évfordulóján, 1838-ban ünnepi gyászmisét mutattak be, majd az istentisztelet után díszes körmenettel emlékeztek meg a száz év előtti eseményekről. A misét és a megemlékező gyászbeszédet bunyevácul tartották a Teréz-templomban, majd innen a hívők a kiskápolnához vonultak, a magyar nyelvű hálaadó misére. Ekkor újították meg a fogadalmat újabb száz esztendőre. Arról nincsen tudomásom, hogy 1938-ban hasonló külsőségek között megújították-e városunk fogadalmi ünnepét, tény azonban, hogy augusztus 16-áról napjainkban is megemlékeznek.

A centenárium után fél évszázaddal, a XIX. század végén, amikor Szabadka belvárosát rendezték, ismét felmerült a kápolna lebontásának gondolata, de ekkor sem merték elvitetni, illetve áthelyezni a városatyák, hanem Titus Mačković városi főmérnök tervei alapján átépítették neoreneszánsz stílusban. Ekkor nyerte el mai formáját.

A körmenetben egészen a II. világháborúig kiemelkedően fontos szerepe volt, mert nemcsak a Rókus-kilenced idején keresték fel, mint napjainkban.

A Rókus-szobor

1855-ben Perticsné Markovics Antónia az egykor Magyar (ma Zrínyi és Frangepán) utca végén, a Városliget tövében Rókus-szobrot állíttatott. Első pillantásra szokatlannak tűnik e szakrális emlék helye. Aki ismeri a város helyrajzát, az tudja, hogy a szobor a múlt század közepén a város külterületén, a Napnyugati szőlők, a Buckák kezdeténél állt. Néhány száz méterre volt tőle a híres Ostojić szerb család nyári lakja, valamint a párbajban elhunyt fiuk emlékére emelt kápolna. Az utóbbi épületegyüttest azonban jóval később építették. A szobor tehát Szabadka magyar településrészén helyezkedett el, holott Rókus tisztelete addig az itteni bunyevácság ünnepének számított. A szobor állíttatója is bunyevác volt.

Ha viszont a város úthálózatát vizsgáljuk meg, kitűnik, hogy nem véletlenül választották éppen ezt a helyet. A kiskápolnától a szoborig csaknem egyenesen vezetett az út, megvolt a kellő távolság is, hogy illő processziót vezessenek a kegyhelyig. A „Rókuska" – így nevezik a szabadkaiak – közelsége pedig arra ösztönözte a magyar lakosságot, hogy egyre nagyobb számban vegyen részt az ünnepségen.

A szobor eredeti helyén kisebb sátorszerű építményben állt, amelyet kerítés övezett ugyan, de még így is használhatták nyitott nyári oltárként. Az ötvenes évek végén, amikor szabályozták az úthálózatot, és számtalan út menti keresztet, egyházi jellegű szobrot lebontattak, a Rókus-szobor is közlekedési akadálynak bizonyult, ezért áthelyezték a közeli Szent Kereszt-templom udvarába. A kápolnaszerű fülkét, a kerítést nem építették újjá. Az áthelyezés azután lényegesen megváltoztatta a Rókushoz kapcsolódó szertartást is. A szobor ugyanis, amíg eredeti helyén állt, búcsújáró hellyé is vált.

A Rókus-napi búcsú

A Rókus-napi búcsú igen híres volt Szabadkán. Kizárólag a város ünnepének tartották, a helybéliek és a szállásiak vettek részt a szertartáson. A környező nagyobb települések: Bajmok és Csantavér katolikus népessége nem jött el a megemlékezésre. Az ünnep kora hajnalban, esetleg előző este, Nagyasszony napján kezdődött. A hetedik és nyolcadik kerület szent életű asszonyai feldíszítették a szobrot és környékét. Vadrózsa, őszirózsa került az oltárra, az előtte levő kitéglázott részt virágszőnyeggel borították. Arra ügyeltek, hogy minél több legyen az aranykirály; ezt tartották ugyanis a szent virágjának. A virágadományt a város védszentjének ajánlották fel az asszonyok. A központi oltárrészre minden évben más család csokra került. A virágokat a környéken lakók adományozták.

A díszítő asszonyokkal együtt a szobortól távolabb megjelentek a búcsúfiaárusok: kegytárgygyártók, mézeskalácsosok, cukorkások, a körhintások és a hagyománynak megfelelően a dinnyések. A misét reggel hét órakor a kiskápolnában tartották, innen indult el azután a körmenet. A menet elején vitték a feszületet, ezt követték a város elöljárói, majd a különböző egyházi társulatok lobogóikkal. Kivonult a katonazenekar is. Menet közben a Rózsafüzért mondták hangosan az előimádkozó után, Mária-énekeket énekeltek, s termé-

szetesen a Szent Rókusról szóló himnusz is fölhangzott. Külön csoportban vonultak a magyarok, külön a bunyevácok, s ügyeltek arra, hogy ne zavarják meg egymás áhítatát. Amikor megérkezett a menet a szoborhoz, minden alkalommal magyar, illetve horvát nyelvű misét tartottak. Az istentisztelet után a papság elvonult, a nép azonban még a kegyhelynél maradt. Megvásárolták a búcsúfiát, föltétlenül vettek dinnyét, s a helyszínen elfogyasztották, mert azt tartották, hogy egészséget nyernek tőle a következő esztendőre. Hazafelé menet azután minden jelenlevő legalább két szál virágot vett a Rókuskánál. Mindenki anyagi lehetősége szerint adakozott; a nagyon szegények adomány nélkül is vihettek haza a virágból. A legszegényebbek otthonról hozott virággal kedveskedtek Rókuskának, s a szobornál egyszerűen kicserélték a megszentelt virágot a magukéval, s a két szál szentelményt hazavitték. Az egyik szállal megcsapkodták a lábas jószágot, hogy egészségesek legyenek, majd föltűzték a mestergerendához, a másik szálat pedig a tisztaszobában őrizték a következő esztendőig, hogy a családot óvja a betegségektől.

A Rókusnak szánt virágcsokorhoz senki se nyúlt, s mindaddig ott maradt, amíg el nem fújta a szél. Az ünneplő tömeg délutánig időzött a szobornál, estefelé visszavonult a városba a kápolnához, ahol elkezdődött a rókusi kilenced.

A rókusi kilenced

Vajdaság-szerte elterjedt a Nagyboldogasszony napját megelőzően otthon tartott ájtatosság, a kilenced. Szabadkán ezt a szertartást korábban is Rókus napján kezdték el. Nem otthoni összejövetel volt, hanem a kiskápolnában végezték, s mindig jelen volt a Teréz-templom plébánosa. Liturgiája megegyezett a májusi Mária-litániákéval, azzal a különbséggel, hogy a Mária-énekeken kívül a Rókus tiszteletére komponált himnuszt is elénekelték.

Szent Rókus tisztelete napjainkban

1938-ban a fogadalmi ünnepet megújították, tehát a fogadalom mindmáig érvényben van. Az idősebb bunyevác asszonyok ma is böjtölnek, csak főtt kukoricát és dinnyét esznek e napon. A háború után betiltották a nyilvános egyházi szertartásokat, így a Rókus-szoborhoz sem járhatott körmenet. A szabadkaiak azonban továbbra is felkeresték Rókuskát, elvitték hozzá virágjaikat. Amióta áthelyezték a szobrot, az ünnepi misére a helyi Szent Kereszt-templomban kerül sor. Korábban külön volt a bunyevác és külön a magyar istentisztelet, napjainkban azonban kétnyelvű misét mond a helyi plébános. A szobrot manapság is feldíszítik virágokkal, kihelyezik az imazsámolyt, a padokat. A hívők maguk is hoznak virágot, de vásárolnak is, aztán hazaviszik, és őseikhez hasonlóan egy évig őrzik.

A templom gondnoka egyszersmind a szobor gondozója, ő várja egész nap az odaérkezőket. Manapság egyénileg jönnek az emberek délig, a reggeli szent-misén ugyanis nem vesz részt mindenki. A hívők imádkoznak, beszélgetnek, s ilyenkor tudják meg azt is, hogy a szent közbenjárására valaki csodálatos módon meggyógyult a városban. Egy kisfiú agyhártyagyulladásban szenvedett,

s már lemondtak róla az orvosok, az édesanyja azonban Rókuska virágjából teát főzött neki, s a gyermek ettől meggyógyult. A fiúcska felnőtté vált, még mindig él, egészséges. Minden Rókus-napon elzarándokol a szoborhoz. Az idén is ott járt. Vitt haza a virágból, az ágya alatt tartja, mert – ahogy elmondta – egy esztendőben nem ment el a szoborhoz, s emiatt egész évben betegeskedett. Délben azután elcsendesedik a környék, csak a Rókusnak hozott virág jelzi a délelőtti búcsújárást.

A délutáni litániát most is megtartják. Ez is kétnyelvű, akárcsak a reggeli szentmise. A szertartás résztvevői együtt imádkoznak és énekelnek magyarul és bunyevácul. Felcsendül a Rókusról szóló himnusz is. A magyarok az országosan ismert, de nem túl gyakran hallható egyházi népéneket, a horvátok pedig Arnold György kompozícióját énekelik, mely az 1819-ben Eszéken kiadott énekeskönyvében is megtalálható. A *Pismenik iliti skupljenje pisama razlicsitih za nadiljne, svetacsne i ostale dnevne priko godine podobnih, za vechu slavu boyju i kriposli duhovvne naroda Iliricskoga ucsinjeno po Gjuro Arnoldu* című, nyomtatásban megjelent első bunyevác énekeskönyvben több éneket is találtunk, melyek a korabeli szertartásokon feltehetőleg Szabadkán is elhangzottak. Közülük azt adjuk közre, melyet a litánia befejező részeként énekelnek. Szövege azonos az Arnold-féle himnuszéval. Mi a napjainkban használatos szövegátiratot közöljük, hiszen írásunk kizárólag a ma is élő egyházi népszokást taglalja. A könnyebb érthetőséget segítheti továbbá e himnusz magyar átköltése. Másik szemelvényünk a magyar nyelvterületen szokásos népének helyi változata.

Sveti Roko

1. *Zdrav' Roko prisveti, rodom plemeniti.*
Mi tebe štujemo, tebe sad slavimo.

2. *Kugu Ti otira, nevolje protira,*
nam radost donese, suze nam odnese.

3. *Tog radi uzroka, teb mi, svetog Roka,*
patronom primismo, čuvara slavismo.

4. *Tvoje na poštenje i dično slavljenje,*
crkvicu zidasmo, tebi posvetismo.

5. *Jer sci obećasmo, uvik ušinismo,*
da ćemo držati, dan i post postiti.

6. *O Roko prisveti! Svi puci cvili ti,*
kugu da odnimiš, sriću nam udiliš.

7. *Varoš našu brani, srićom nju nadari,*
mi ćemo te štovati, teb ćemo poštovati.

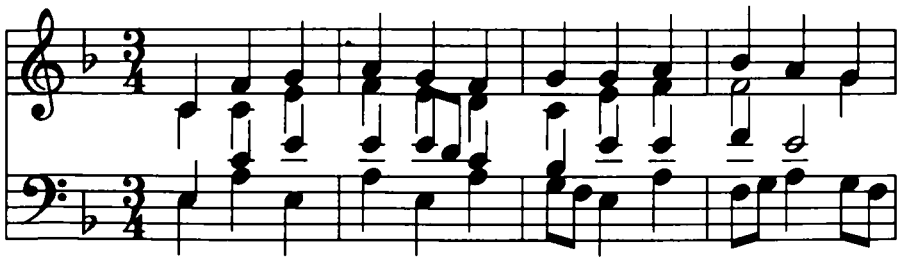

Zdrav' Roko prisveti, rodom plemeniti.

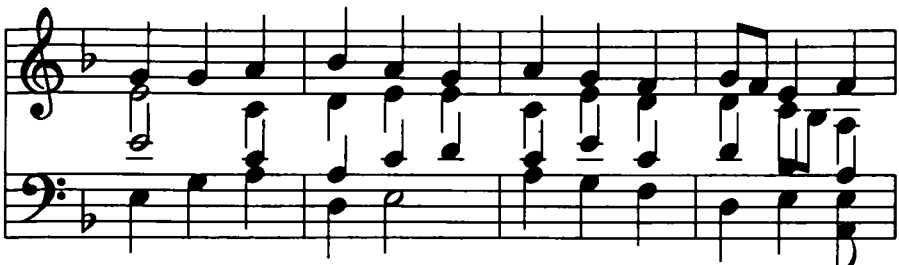

Mi Tebe štujemo, Tebe sad slavimo.

Szent Rókus

1. *Üdv, Rókus, teneked, mindennél nemesebb!*
   Engedd, ez ünnepen dicsérjünk szüntelen.

2. *Mert szódra elfutott a pestis meg a gond,*
   jót hoztál, nem bú-bajt, így könnyünk elapadt.

3. *Mindennek okábul fogadtunk apánkul,*
   te lettél, Szent Rókus, oltalmunk, patrónus.

4. *Hogy dicső híredet övezze tisztelet,*
   kápolnát emeltünk, és neked szenteltük.

5. *Ígérte mindenki, meg szavát nem szegi,*
   napodon örömmel ünnepel, de böjttel.

6. *Ó, Rókus, védszentünk, hozzád így esdeklünk:*
   döghalál elhagyjon, ránk vígság virradjon!

7. *Városunk megóvjad, teljesítsd ez óhajt,*
   örömet reánk hints, s tisztelünk tovább is.

Takács Ilona *fordítása*

Magyar népének

1. *Óh, dicső szent Rókus, téged magasztal*
buzgó szívünk és kér bizodalommal,
vidd Isten elébe könyörgésünket,
hogy mentsen meg minden vésztől bennünket.

2. *Főképp távoztassa el a mirigyet,*
az öldöklő járványt s más betegséget,
hogy Isten jóságát épen áldhassuk,
és pártfogásodat meghálálhassuk.

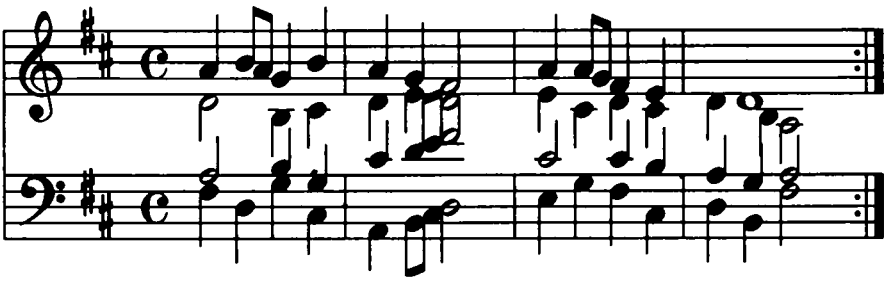

Óh, dicső szent Rókus, téged magasztal, buzgó szívünk és kér bizodalommal.

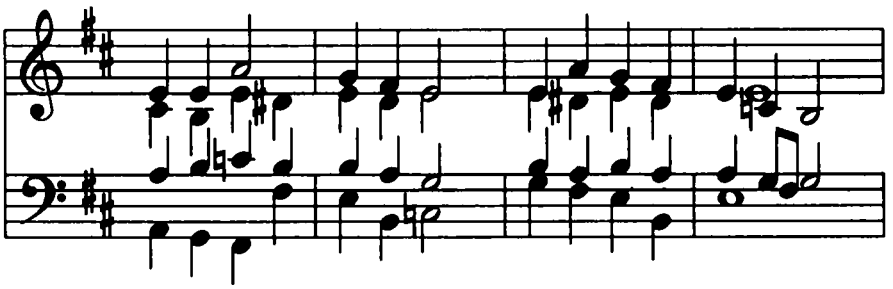

vidd Isten elébe könyörgésünket, hogy mentsen meg

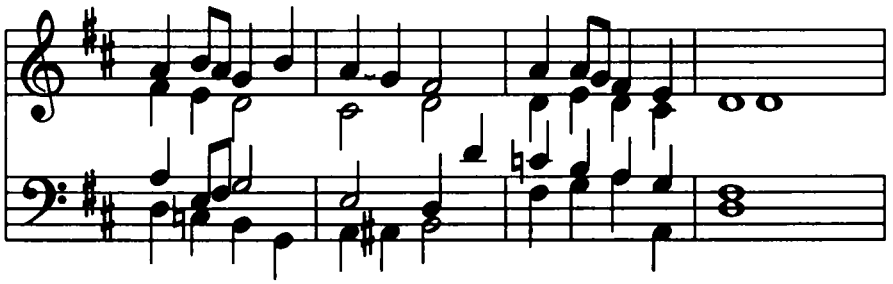

minden vésztől bennünket.

3. *Véletlen haláltól mentsen meg minket,*
mely nem lelné készen bűnös lelkünket.
Isten adjon időt a megtérésre,
mit te hozzá nyújtasz a könyörgésre.

4. *Az Úr Jézus Krisztus vére hullása*
legyen testünk s lelkünk meggyógyulása,
s ha Isten kiszólít, mint, óh, szent, neked,
adjon minekünk is örök életet.

Összefoglaló

Szent Rókus tiszteletét tehát a helyi ferences barátok honosították meg Szabadkán. Rókus napja az ő tanácsukra vált fogadalmi ünneppé 1738-ban. Később a világi papság is támogatta a helyi hagyományt, ezért jelentős egyházi ünnepnek számított a városban egészen a II. világháborúig.

Szent Rókus kultusza, a korábbinál sokkal szerényebb külsőségek között, napjainkban is élő örökség. Szeged fogadalmi ünnepe Vasas Szent Péter napja volt, mert ott augusztus 1-jén szűnt meg a járvány. A szegediek is százéves böjtöt fogadtak, ugyancsak a ferencesek tanácsára, de ők 1938-ban nem újították meg fogadalmukat, mint a szabadkaiak. Bálint Sándor kutatásaiból tudjuk, hogy az első világháborúig megünnepelték fogadalmi ünnepüket, de később e nap teljesen elveszítette jelentőségét. A szegedi kirajzású idős bácskai magyarok azonban napjainkban is megtartják őseik fogadalmát: a ludasi, kanizsai szállásiak nem Szent Rókuskor, hanem augusztus 1-jén böjtölnek még napjainkban is.

Irodalom

BERETIĆ, Stjepan: *250 godina subotičke zavjetne kapele Svetog Roka.* Subotička Danica, Kalendar, 171–181. Subotica, 1992

IVÁNYI István: *Szabadka szabad királyi város története I.* Szabadka, 1886

KENYERES KOVÁCS Márta: *Régi nóta, híres nóta . . .* Arnold György, Gaál Ferenc és Lányi Ernő élete és munkássága. Szabadka, 1976

SEKULIĆ, Ante: Tragom franjevačkog letopisa u Subotici. Split, 1878

TORMÁSY Gábor: A szabadkai római katholikus főplébánia története. Szabadka, 1883

Csorba Béla

ILLÉS-NAPI HAGYOMÁNYOK TEMERINBEN

Illés próféta kultusza, mely *Bálint Sándor* szerint Árpád-kori szakrális népéletünk bizánci jellegű öröksége, [1] Temerinben a XIX. sz. második felében virágzott fel. Több, egymásnak kis mértékben ellentmondó szóbeli és írásos adat alapján arra a következtetésre jutottam, hogy Temerinben Illés napja 1853-tól vagy 1854-től, de legkésőbb 1876-tól kezdve számít fogadalmi ünnepnek és munkatilalmi napnak, noha ez utóbbi minden valószínűség szerint sokkalta korábbi eredetű. (A harmincas évek jugoszláviai magyar sajtójában – amelynek Illés-napra vonatkozó publikációiról még lesz szó – mindenesetre a legtöbbször emlegetett évszám 1854.) A fogadalmi ünnep megülésének okául mind az írásos források, mind a szájhagyomány különféle természeti katasztrófákat (szárazságot, szélvihart, dögvészt) neveznek meg. Mindez valószínűleg hiteles tényeken alapul, hiszen a július 20-a körüli napok időjárása végletesen szeszélyes, a meteorológusok tudnák megmondani, miért, azonban nem nehéz felfedeznünk bizonyos motívumokat és párhuzamokat a bibliai Királyok Könyvének Illés-életrajzával. Illés Izrael Istene nevében szárazságot bocsát az országra Acháb és Jezabel Baal-kultuszán fölgerjedve („ezekben az években ne hulljon se harmat, se eső, csak az én szavamra"), később pedig, midőn a Kármel hegyén összemérte erejét Baal 450 prófétájával, könyörgésére „tűz hullott az Úrtól", ezt követően pedig „nemsokára elsötétedett az ég a viharfellegektől, és hatalmas záporeső esett."[2] A harmincas évek újságírója a maga kissé fellengzős modorában így festi elénk a múlt századi csapásokat: „Nyolcvannégy éve, hogy e napon megáll a munka a legnagyobb dologidőben, mert így fogadták meg az ősök. Így fogadták meg akkor, amikor a Teremtő kifürkészhetetlen akarata három egymást követő évben egyik csapást a másik után mérte a községre és lakóira. A 49-es évi »nagy szaladás« után visszatérők üszkös romokat, csonka templomot találtak a virágzó község helyén. Nagy szorgalommal láttak a romok eltakarításához, a szántókon burjánzó embermagasságú bozót kiirtásához. Felépültek az új hajlékok, gulya és ménes legelt a legelőkön, újraéledt a község. De 1851-ben a különböző vidékekről összeterelt állatállományt megtizedelte a dögvész, alig maradt néhány állat. A rákövetkező évben aszály pusztított, és olyannyira tönkretette a termést, hogy a népnek kivétel nélkül messze más határokban kellett munkát vállalni, hogy némi ve-

tőmaghoz, kevés kenyérhez jusson. (. . .) De nem teljesültek a remények. 1853-ban Illés napján oly irtó vihar száguldott végig a községen és a határon, amely mindent elpusztított. Az órák hosszat tartó jégverés letarolt mindent. Nemcsak a termést semmisítette meg, hanem irtó kárt tett a jószágállományban is. Az aprójószágot agyonsújtotta, de lovakat és szarvasmarhákat is. Az irtó erejű vihar fákat tépett, tetőket vitt el, a szabadon talált boglyákat, szekereket felborította. A jégesőtől kicsépelt kévéket más határba vitte."[3]

Az Illés-napi viharokról természetesen számtalan történet gyűjthető a szájhagyomány alapján is. Illést az idősebbek „Isten ostorának", a villámlást „Isten büntetésének tartják". Az égzörgést Illés tüzes szekerének tulajdonítják, akárcsak a délszlávság körében. Temerinben is él még az a hiedelem, hogy a villám okozta tüzet csak tejjel lehet eloltani, s az is, hogy a tej vonzza a villámot. „Ha zörgött az ég, oszt fejtek Sörös öregapámék, akkó a kötő alá tették a zsétárt, mert a tej húzza a villámot."[4]

A *névnapját kereső Illés* hiedelemmondája Temerinben is ismert. „Mindég azt modták, hogy kérdezi az Illés az Úr Jézust, hogy mikor van az ő nevenapja. Vót, hogy hát nem mondta mëg neki. Vót, hogy aszonta, hát most már ëmút. De néha eltalálta pont azokat a napokat Illés, akkor mëgjelent irtó nagy viharral, széllë."[5] Göcseji magyar és muravidéki szlovén párhuzamaiban Illés Istent faggatja, egyes szerb vidékeken „testvérét", Ognjen Mariját (július 17-én ünneplik a pravoszlávok) a nevenapja felől. A szerb mitológiai szótár magyarázata szerint Ognjena Mariját azért ünneplik, hogy ne árulja Sveti Ilijának, mikor van a nevenapja.[6] Többnyire azonban a munkatilalom megsértése miatt áll bosszút Illés, a helyi hiedelemtörténetek szerint legalábbis, illetve azért, mert nem ünnepelték meg méltó módon a napját. Ennek párhuzamait is megtalálhatni a Balkánon. *Tihomir Đorđević* szerint az égzengés és villámlás elhárításának bevett módja a szerbek körében „bizonyos ünnepek megülése", ezek közé tartozik Ilindan is (a régi naptár szerint július 20-án, az új szerint augusztus 2-án).[7] Itt jegyzendő meg, hogy a temerini nép nemcsak július 20-át (a „magyar" Illést), de augusztus másodikát is aggódva várja, még napjainkban is.[8] Egyik helyi hiedelemtörténet szerint Illés azért jelent meg egymás után több évben is a temerini határban, mert: „Nem tartották mëg a napját, még csak mëg nem jelënt. Hát a szentëk bárhun mutatkoznak. Ő ijen vihar formában mutatkozott. Figyelmezteti a népeket, hogy a szent napokat mëg muszáj tartani."[9] Úgy tartják, hogy Illés napjára is érvényes az igazság: „aki vasárnap gyűt, nem az ëteti mëg", vagyis, aki dolgozik Illés-napon, az könnyen pórul jár. „Vót ëgy hold muhar a goszpodincai határban. Még én fi(j)atal vótam, huszonnyolc-harminc éves. Lë köllött kaszáni. És ëgy nap ëgy embër ëgy hold muhart nehezen bir lëkaszáni, ha nagyon jó a muhar. Most eltökéltem, hogy Illés napja előtt lëkaszálom. Mëgfenytem két kaszát, kikalapáltam, hogy ne köjjön vele kint veszőnni. Mer Illés napján, ha valaki mënt ki a határba, azt lëbëcsűték. Lebëcsűték. Nem nézték jó szëmmel. Hát én nem mëgyëk ki Illés napján, hanem majd előtte. És mi történt? Nem birtam lëkaszáni, mer rámsötétëdëtt. De maradt ëgyóra(j)i munka. Kint hattam a kaszákat a kukoricába. Mikó kezdëtt viranni, mëgin ott vótam biciklivel. Elvégeztem az ëgyóra(j)i munkát, hát most szárad az én muharom. A kaszát mëgint kint hattam a kukorica közt, hogy në lássák Temerínbe, hogy én vótam kint dógozni. Mëg is száradt a muharom, összeraktam, persze, magam, ëgyedül. Mikor összeraktam

az utolsó bogját, ëgy erős forgószél gyütt, s az én muharfődemën végigmënt. Ez három napnak utána törtínt Illés után. Azt mondták az embërëk, mëgkísëtt az Illés három napot. Itthon, Temerínben is vót nagy zivatar. Abba az esztendőbe csinátattam új kaput az Újsoron. A vihar körösztülemelte a nagykaput a botlón, mëg lëverte a házrul a cserepet. A muharomat mëg úgy szétvitte a kukorica közt, hogy nem lëhetëtt összeszëdni."[10] *T. Đorđević* idézi Sveti Ilija kapcsán Lileket is, aki szerint e napon „nem dolgoznak sem a keleti pravoszlávok, sem a mohamedánok, mert félnek a mennydörgéstől."[11] Más adatok szerint Szerbiában e napon nem végeznek semmilyen nehéz munkát, mert az szárazságot vagy jégesőt okozna.[12] A *Szegedi szótár* az Illés-napi sütés és mosás tilalmát említi. Ez utóbbit ismerik Temerinben is. „Azon a napon mostak. Ez Zsablyán vót. Mikor a Német Ilka néni mosott. Oszt estefelé gyütt ëgy nagy borulás, oszt a villám épp az ő házukba csapott bele. Pedig mondták neki, hogy Illés van, në dógozz. Ez gyerëkkoromba vót."[13] Illést, mint láttuk, összefüggésbe hozták a dögvésszel is. Ilyen vonatkozású példát megőrzött a szájhagyomány is. „Anyuka, a felesígëm meséte mindig, hogy az ő édësanyjának a testvérei majd mënnek dolgozni. A goszpodincai határba. Goszpodincán nincs Illés, mondták. De a tanyán a libák, az övéké, pirossal mind mëgvót jegyëzve. Hát amikor hazagyüttek, vót mit látni. A libák mind mëgvótak dögölve. Azok, akik dolgoztak Illés napján, azoknak mind mëgdöglöttek a baromfi(j)a(j)i."[14] A munkatilalom szervesen kapcsolódott a népi hiedelemvilág egész rendszeréhez, azonban az idők során elnyerte egyházi és községi hivatalos szentesítését is. A helyi napilap 1935-ben arról értesíti a község lakóit, hogy „a községi elöljáróság a régi szokásokhoz híven Illés napján úgy a községben, mint a határban teljes napi munkaszünetet rendelt el, amit dobszóval hirdetett ki."[15] Természetesen a munkatilalom mint tabu ekkorra már munkaszünetté szelídült, egyre inkább ünnepi funkciójúvá vált, nem feledtette el azonban a tabu hagyományosabb értelmét, a bajelhárítást. A bajelhárításnak más módozatával is éltek. „Nyócszázëgybe, kettőbe, háromba úgy elvágta Temerínt a jég, hogy Illéskó maj nem maratt búza, már lë vót (aratva), kukorica, sëmmi. Sëmmi. Akkó tëtték, mer ërű jött a jég, Szőreg felű, akkó tették Szőregné azt a kërësztët oda(j)a, és eztet az ódalt verte. Hogy babona-(j)ë a körószt vagy nem babona, de attú erű a részrű még nem vót jég. Kérdözzék mëg idősebb embërëktű, én nem vagyok szentës, de nem vót még jég ërű."[16] Az úgynevezett Kéri kërësztet (nevét onnan kapta, hogy az ókéri út mellett áll) mái napig nagy tisztelet övezi. Az idők során háromszor ledöntötték (világháború, szövetkezetesítés, tagosítás) vagy megrongálták, azonban buzgó hívek mindig újraállították. Az egykori fakereszt korhadt részeit többen maguknál tartják, egy idősebb parasztember a fa Krisztus egyik karját őrzi az eresz alatt, mint mondja, „hogy mëgsegítse az Úristen."[17] Az Illés-naphoz kapcsolódó helyi hiedelmek között meg kell említeni azt a termésjóslást, miszerint „Ha Szent Illéskó zörög az ég, lukas lësz a mogyorú,"[18] *Čajkanović* alapján pešteri és bihori hiedelemközlésekben is felismerhetni,[19] nyilván összefüggésben azzal a délszláv tradícióval, hogy a mogyoró véd a villámoktól.

Az Illés-nap megünneplésére vonatkozó első, részletesebb adatokkal csupán a harmincas évektől kezdődően rendelkezünk. Egy korábbi, 1910-ből származó feljegyzés alapján arra következtethetünk, hogy a községi ünnepen tartott misére nem a katolikus templomban, hanem szabad ég alatt került sor.[20]

Illés-napi szabadtéri misézésre Bálint Sándor is említ példát. Az ünnepi misét követő népünnepély első említésére 1934-ben kerül sor. Korábbi meglétét sem igazolni, sem cáfolni nem tudjuk. Azonban – bármikortól is datálódjon az Illés-napi népünnepély – szó sincs holmiféle elszigetelt jelenségről. Párhuzamai mind a magyar, mind a délszláv néphagyományban föllelhetők. A *Srpski narodi kalendar* rövid összefoglalója szerint például Crna Gora déli törzsei körében, de Takovón is él az Illés-napnak népünnepélyszerű megülése. „A Kucs-törzsbéliek, a vasojevićok és a többi Crna Gorai-i hegylakók Szent Illéskor tíz óra után népgyűlésre mennek. A nép rendszerint valamely víz melletti tisztáson gyülekezik, a fiatalság táncol és vigadozik, az öregebbek csoportokba verődve beszélgetnek a terméstől és általános dolgokról."[21] És, teszik hozzá a szerzők, Illés napján puskáikból a takovóiak a felhőkbe eresztenek néhány golyót. Temerinben a felhőlövöldözés ugyan nem dívott, viszont adataink vannak arról, hogy Illés-nap reggelén – 1934-35-36-ban – azért elsütöttek egy mozsárágyút. Hogy ennek volt-e hagyománya az első világháborút megelőző időkből, nem tudjuk. Tény az, hogy különösen a királyi diktatúra első éveinek idején népünnepélyről még a mozsárágyú mellőzésével sem lehetett szó. Az Illés-napi ünnepség lényegében a templom falai közé szorult, s nagyobbára a misére korlátozódott. Fordulatot az 1934-es ünnepség hozott, nyilván nem függetlenül bizonyos diplomáciai, bel- és külpolitikai konstellációktól sem, amelyekre ezúttal sem okunk, sem alkalmunk kitérni. Bizonyos, hogy a harmincas évek derekán Vajdaság-szerte intenzív, lelkes, de a dilettantizmus bizonyos jegyeit is magán viselő mozgalom indult meg a magyarság körében a még élő, de visszaszorulóban levő folklórtradíciók, néphagyományok felújítására. A folklorizmus sajátos jelenségéről van szó, amely elsősorban bizonyos népszokások megünneplésének területén éreztette a hatását, noha kiterjedt a folklórművészetekre is. Gomboson Gyöngyösbokrétát, Csantavéren nagyboldogasszonyi népviseleti ünnepségeket, Bezdánban Gyöngykalárist és aratási ünnepséget, Muzslán Gyöngyösbokrétát, lovasbandériumos felvonulással, Doroszlón szüreti mulatságot, Székelykevén fél évszázados letelepedési jubileumot ünnepeltek. Mindez, függetlenül a minőségtől, kétségkívül a nemzetiségi identitástudat megerősítését is szolgálta. Ilyen regionális kontextusban elevenítették fel a temerini Illés-napi szokásokat is. De nem csupán feleleventették, hanem új elemekkel bővítették a már elhalványulóban levő tradíciót. A hagyományos néphit és népszokások, a hivatalos egyházi felfogás, a vásári kultúra és a kispolgári operettvilágkép hatása és megnyivlánulási formái bizonyára mindmind kimutathatók lennének egy alaposabb elemzés során. Az Illés-nap megváltozott/megváltoztatott funkcióját pontosan érzékelte a Reggeli Újság cikkírója, amikor – persze, a magát fölvilágosultnak hivő középosztálybeli értelmiségi dölyfével – megállapította: „Ma már az Illés-nap nem a rettegő ember babonás rémképeket festő tétlenségének napja . . ."[22] Valóban, a szakrális népi tradíciók ebben a kavalkádban egyre inkább elvesztették korábbi fontosságukat. De természetesen nem szűntek meg teljesen.

Vizsgáljuk meg most az 1934-es ünnepség műsorát!

1. Reggel ötkor mozsárlövés;
2. A tűzoltózenekar zenés ébresztőt szolgáltat (hatkor);
   (A későbbi években lovasbandérium is bejárta a falu nagyobb utcáit.)

3. Fél nyolckor a községi egyesületek tagsága gyülekezett, majd egyesületi zászlaikkal a községháza elé vonultak;
4. Az egybegyűlt tömeg 9 órakor elindult az ún. tábori misét meghallgatni. Érdemes egy pillantást vetni a felvonulók beosztására.

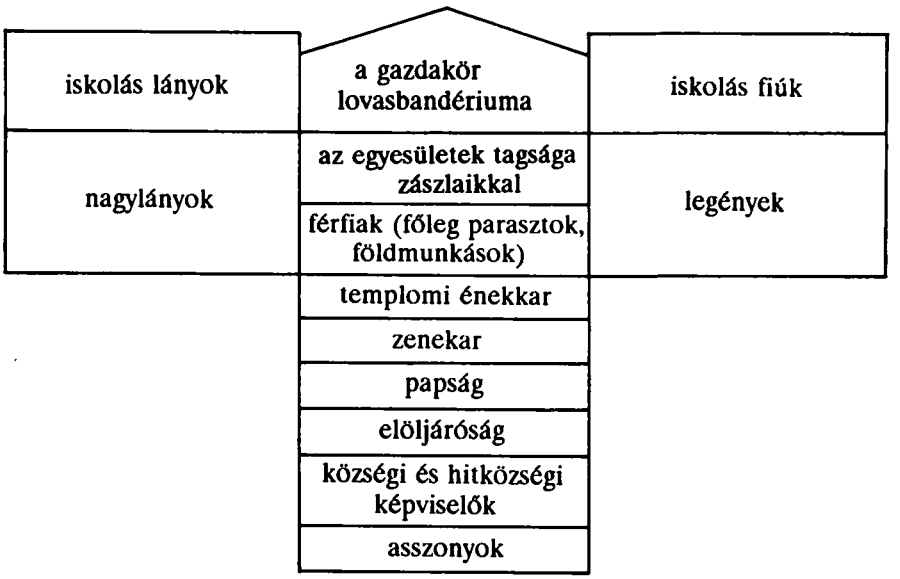

5. Tábori mise (tíz órakor);
6. Visszatérés a templomba az áldásra.
EBÉDSZÜNET
7. Aratófelvonulás 30 fogattal, lovasbandériummal, tűzoltózenekarral (két órakor);
8. Az aratónép körtánca;
9. Játékok, erőpróbák, versenyek;
10. Tánc (reggelig)

Az ünnepi sorrend a későbbiekben sem módosult lényegesen, legfeljebb a kísérőrendezvények változtak. Pl. 1934-ben bemutatták Kacsóh János vitézét, 1935-ben irodalmi estet szerveztek, 1936-ban egy „régi" temerini lakodalmat rekonstruáltak stb. Szempontunkból különösen az 1936-os rekonstruált „régi temerini lakodalom" érdemel figyelmet. Főként azért, mert az eredeti tervek szerint nem amatőr táncosok lakodalmát tervezték erre - és a későbbi Illés-napokra -, hanem tényleges házasságkötést.

A Temerini Újság ezt alkalmi „vőfényversben" harangozta be:[23]

Nyolcvan néhány évvel ezelőtt - így nyáron
Az Isten haragja kaszált a határon.
Egymás után kettő-három esztendőben
Szent Illés szekere dübörgött az égen.

Őseink Illésnek ünnepet fogadtak,
Mi meg azon eztán tartunk lakodalmat.
Egy-egy pár közülünk minden esztendőbe
Ezen a napon lép az oltár elébe.

Becsületes nevét a legelső párnak,
Kik a jó példával, ím, majd elöl járnak
El nem árulhatjuk – erre köt az eskünk,
Különben a névre több szót nem is vesztünk.

A napilap hamarosan kénytelen elismeri a kudarcot. „Az idei népünnepély, amelynek keretében egy régi temerini lakodalom kerül bemutatásra, különösen magasztos célt szolgál, amennyiben az ünnepség rendezősége tervbe vette, hogy az ünnepély jövedelméből az esküvő, szegény sorsú ifjú párt egy 200 szögöles házhellyel megajándékozza s ezen szociális cselekedettel lehetőséget nyújt annak egy saját otthon felépítésére. Ezen magasztos, szép terv az idén sajnos nem sikerült, épp a megértés hiánya miatt. Nem jelentkezett oly szegény sorsú ifjú pár, aki lakodalmát az egész község jelenlétében akarta volna megülni. Így az idei lakodalmas párt műkedvelők fogják megjátszani."[24] Az elfuserált ötletet tekinthetnénk akár helyi érdekű kuriózumnak is, amelynek nincs különösebb jelentősége a folklorisztika számára. S noha egyelőre nehéz bizonyítani, élnünk kell mégis a gyanúperrel, hogy a „szegény sorsú ifjú pár" kiházasításával a szervezők – tudatosan vagy öntudatlanul – egykor *meglévő szokást* elevenítettek volna fel. *Bálint Sándor* Máriapócs búcsúnapja kapcsán említi a következőket: „Görögkatolikus papcsaládok még a közelmúltban is ilyenkor találkoztak Pócson egymással. Elhozták eladólányaikat is, hogy – mint mondogatták – majd Illés adja férjhez őket. Megjelentek rajta a szentelés előtt álló, házasulandó görögkatolikus papnövendékek is. Így a búcsú egyúttal házasságszerző alkalom volt.

Itt nyilvánvalóan „igen régi, színes hagyomány emlékezetéről, utóéletéről van szó" – jegyzi meg Bálint Sándor, s XVIII. századi ruszin, román, magyar vonatkozású adatokat említ. Hozzáteszi még: „Illés napján – nyilvánvalóan a görögkeleti Illés-nap házasságszerző hagyományaitól ihletve – Hétfalu evangélikus csángó fiatalsága a múlt században párkereső mulatságot szokott tartani."[25]

Az élénk Illés-kultusz jegyében 1938-ban Skrabán Endre helyi kádármester, naiv festő elkészítette Illés próféta mennybemenetelét ábrázoló festményét, amit még ugyanabban az évben ünnepélyesen fel is szenteltek.

Az Illés-napi látványosságok a második világháború után visszaszorultak a templomba, templomkertbe. Az ünnepi misét a korábbinál jóval szerényebb keretek között mozgó, jórészt gyermekekkel előadott áhítatos dramatizált jelenetek, népzenés, néptáncos műsorok követik napjainkban is.

Az Illés-nap a megváltozott társadalmi körülmények hatására mára elveszítette egykori varázsát, kohéziós erejét. A munkatilalmat, az ősök által „Illés prófétának" tett, majd évente megújított fogadalmat egyébként is csak a kisiparosok és a földművesek tudják megtartani. S ők, különösen az utóbbiak, kitartóan ragaszkodnak is hozzá.[26]

Jegyzetek

[1] Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium II., 62-68.1.

[2] Lásd a Biblia Királyok könyvét.

Itt jegyzendő meg, hogy a bibliai „tüzes szekér"motívuma is él a helyi szájhagyományban, s az Illés próféta tiszteletére felszentelt festmény is a tüzesszekeres mennybemenetelt ábrázolja. A „tüzes szekér", de más mozzanatok ugyanúgy, az Illés-problematikát összefüggésbe állítják a szláv Perun-, a skandináv Thór-, a germán Donar-, sőt az indiai Indra-kultusszal, erre azonban ezúttal nem szükséges kitérnünk.

[3] Temerini Újság, 1937. VII. 18.

[4] Adatközlő: Kohanecz György földműves, sz. 1909, felv. 1989

[5] Adatközlő: Horváth Lajos földműves, sz. 1915., felv. 1989

[6] Bálint Sándor: i.h., valamint a Srpski mitološki rečnik megfelelő szócikke. A görögkeleti felekezetű délszláv *Ognjena Marijájá*nak római katolikus naptári megfelelője *Kármelhegyi Boldogasszony* napja (július 16-án). Bizonyára nem véletlen, s mélyebb összefüggésekre utal, hogy a kármeliták Illés prófétában rendjük (mely a XII. sz.-ban tűnt fel Európában) alapítóját tisztelik.

[7] Đorđević: Priroda u verovanju a predanju našeg naroda, 1–4., 114 . l. Szendrey Zsigmond A magyarság néprajza IV. kötetében Illés napja kapcsán többek között megjegyzi: „Az ősi kígyó- és medveünnep pásztorok dologtiltó napja, de dologtiltó napja a gazdának is, mert mennykő csapja a földön dolgozót." (279.1.) A szokás elterjedtségéről azonban közelebbi lokációt nem nyújt.

[8] Csorba Béla: Temerini néphagyományok, 142.1.

[9] Adatközlő: Giric Franciska parasztasszony, sz. 1930., felv. 1989

[10] Lásd a 4. sz. jegyzetet.

[11] Đorđević: i.h.

[12] Srpski mitološki rečnik, i.h.

[13] Lásd a 9. sz. jegyzetet.

[14] Lásd az 5. sz. jegyzetet.

[15] Temerini Újság, 1935. VII. 21.

[16] Adatközlő: Tóth Mihály földműves, sz. 1909., felv. 1979., gy: Varga Magdolna.

[17] Lásd az 5. sz. jegyzetet.

[18] Csorba: i. m. 143. 1.

[19] Čajkanović: Rečnik . . ., 159–163. 1.

[20] A temerini Miasszonyunk Iskolanővérek kéziratos krónikája (1881–1923).

[21] Srpski narodni kalendar, 129–130. 1.

[22] Kovách Ágoston: Eddig nem tapasztalt igyekezettel és lelkesedéssel folynak Temerinben az Illés-napi ünnepségek előkészületei. Reggeli Újság, 1936. VII. 16.

[23] Temerini Újság, 1936. VII. 18.

[24] Temerini Újság, 1936. VII. 19. Valamint fontos adatokkal szolgált Varga Imre nyugalmazott kántor, sz. 1915. (1989).

[25] Bálint Sándor: i.h.

[26] Az ünnep utóéletéhez tartozik, hogy a VMDK is fölelevenítette a hagyományt, emellett javasolta, hogy július 20-án legyen a község ünnepe. Ez ugyan nem történt meg, de egy utcát Szent Illésre kereszteltek át. Másrészt a hiedelemkör szívósságát jelzi, hogy 1991 Illés-napján több temerini egy „ördög alakú" vörös felhőt látott a nyugati égen, amiből a közelgő véres eseményekre következtetett.

Függelék

Az 1936-os Illés-nap „restaurált" lakodalmára vonatkozóan két sajtóközleménnyel is rendelkezünk. Az Újvidéken megjelenő Reggeli Újság írása alapján a lakodalom tervezett sorrendje ez volt:

„1. Jegyajándék váltás.

2. Menyasszony kikérés, akit kiadnak ugyan, de csak úgy, ha a menyasszony násznagyának kérdésére a vőlegény vőfélyei meg tudnak felelni.

3.Az örömanya fogadja a menyasszonyt és a násznépet. A menyasszony vőfélyei a következő kezdetű verset mondják:

Örömanya, gyújts világot,
Itt hozzák a gyöngyvirágot.

4. Jelképes esketés után visszatérnek.

5. Lakoma, amelyen a vőfélyek verseiket szavalják el, búcsúztatják a szülőket stb., stb.

6. Menyasszonytánc és kontyolás. Közben a közönséget finom sütésű fonatos lakodalmi kalácccsal kínálják meg.

7. Temerini gyerekekből alakult zenekar hangversenye.

8. Negyven pár kisgyerek népviseletben táncol.

9. Felnőttek tánca temerini népviseletben.

10. Öregek tánca."

(1936. július 17.)

A Temerini Újság tudósítóját leginkább a násznagy és a vőfélyek tréfás vetélkedője fogta meg:

„Lőrinc János, a menyasszony vőfélye ékes rigmusokban bejelenti, hogy fázik a menyasszony lába, mert a vőlegény nem hozta még a jegycipőt. De már itt is a vőlegény vőfélye, Pethő Lajos, aki víg, kurjongató kisérettel hozza a jegycipőt s viszi a virágot, rozmarint, amit a násznép között elfognak árverezni. Majd újból megjelennek a vőlegény kiküldöttei Dujmovics József násznagy vezetésével, hogy elvigyék a menyasszonyt. De ez nem megy olyan egyszerűen. A menyasszony násznépe nem engedi őket a portára. Kérdik, mi járatban vannak, talán eltévedtek, s amikor már bizonyos, hogy nem más határába készültek, előáll a másik násznagy, Koperec Pál, hogy beengedik őket, ha megfelelnek az ő három találós kérdésére. Első kérdés: Mi van a keresztfán fölül? Megindul a találgatás sok kötegetéssel, mig kisüti Dujmovics, hogy a vendég-

oldal van a keresztfán felül. A második kérdést is megfejti, hogy az ekének van hátul a szarva. A harmadik kérdést, mi a csodák csodája, az, hogy ő tegnap még kanász volt, ma pedig násznagy, szintén megfejtette. Tehát semmi akadálya sem volt annak, hogy kikapják a menyasszonyt, és elkezdődött a búcsúztatás."

(1936. július 26.)

Mindez a lakodalmi szokások kutatásához is némi adalékkal szolgálhat a későbbiekben.

Irodalom

ANTONIĆ, DRAGOMIR - ZUPANC, MIODRAG: Srpski narodni kalendar. Beograd, 1988

BÁLINT SÁNDOR: Ünnepi kalendárium II. Budapest, 1977

BÁLINT SÁNDOR: Szegedi szótár. Budapest, 1957

BIBLIA. Budapest, 1976

ČAJKANOVIĆ, VESELIN: Rečnik srpski narodnih verovanja o biljkama. Beograd, 1985

CSORBA BÉLA: Temerini néphagyományok. Újvidék, 1988

DEDEK CRESCENS LAJOS: Szentek élete. Különös tekintettel a magyar szentekre és azokra, ki Magyarországban ősrégi időktől fogva kiváló tiszteletnek örvendenek, valamint a különböző védőszentekre. A legjelesebb kútfők és szent életírók nyomán. Budapest, é. n.

ĐORĐEVIĆ, TIH. R.: Priroda u verovanju i predanju našeg naroda. Beograd, 1958

KULIŠIĆ, Š. - PETROVIĆ, P. Ž. - PANTELIĆ, N.: Srpski mitološki rečnik. Beograd, 1970

NODILO, NATKO: Stara vjera Srba i Hrvata. Split, 1981

POLNER ZOLTÁN: Sárember. Szeged, 1989

SEIBERT, JUTTA szerk.: A keresztény művészet lexikona. Budapest, 1986

VISKI KÁROLY szerk.: A magyarság néprajza. IV. kötet. (Harmadik kiadás), Budapest, 1943

Barna Gábor

A LORETÓI BOLDOGASSZONY TISZTELETE MAGYARORSZÁGON

A katolikus magyar nép színes és történetileg nagyon gazdag Mária-kultuszából igyekeztem az előbbi jelzőknek mindenben megfelelő réteget választani. A Loretói Boldogasszony tisztelete történetileg a középkorban, a keresztes háborúk idejében gyökerezik, tartalmában még korábbi időkre nyúlik vissza. Térben Kelettől Nyugatig, a Szentföldtől Itáliáig, különösen Közép-Európáig ível, és sajátos magyar vonatkozásai is vannak. Bemutatását az is indokolja, hogy most van a legendás történeti hagyomány, a kultusz kezdetének 700 éves jubileuma.

A Loretói Boldogasszony, a Virgo Lauretana tiszteletének – túl a máig kedvelt Loretói litánián, a májusi ájtatosságokon – sajátos magyar vonatkozása éppen ehhez a jubileumi eseményhez kötődik. A legenda szerint ugyanis Szűz Mária názáreti házát a Szentföldet elfoglaló és az ottani keresztény szent helyeket pusztító törökök elől angyalok menekítették csodás módon 1291. május 7-én a dalmáciai Tersatto (a mai horvátországi Trsat) városába, amely akkor a Magyar Királyság része volt. Ezért mi magyarok, természetesen a horvátokkal együtt, a Casa Santa, a Szent ház és Loretói Boldogasszony tiszteletét közel éreztük magunkhoz, kicsit mindig a sajátunkénak tartottuk.

A történet azonban tovább folytatódik: Istennek ezt a kitüntető figyelmét a tarsattói lakosok saját érdemeiknek tulajdonították. Elbizakodottságuk miatt három év múlva – a feljegyzések szerint 1294. december 10-én – az angyalok továbbvitték a Szent Házat az Adirai-tenger túlsó partjára, Itáliába, egy Recanati város környékén lévő babérligetbe (ez a hely névadója: babér – lauretum), a mai Loretóba. Tersattóban, a mai Trsatban Nagy Lajos királyunk uralkodása idején épült meg a Frangepán család gondoskodásából az a búcsújáró templom, amelynek V. Orbán pápa – mintegy vigasztalásul a Szent Ház továbbvitele miatt – 1363-ban egy régi Mária-ikont adományozott, amelynek révén Trsat napjainkig kedvelt Mária-kegyhely maradt. Keletkezésének 600. évfordulójáról 1891-ben nagy ünnepséggel emlékezett meg, s bizonyára így lesz idén is, a 700. évfordulón.

A názáreti Szent Ház loretói tisztelete fontos része annak a több évszázados folyamatnak, amelynek során a pogány népek uralma alá került szentföldi kegyhelyek megduplázódtak: ereklyék, képek, szobrok, más tárgyi emlékek ré-

vén kultuszuk a keresztény Európába átplántálódott, s meghonosodott. Mivel Európa nem tudott elmenni a Szentföldre, a Szentföld „jött el" Európába. Így keletkezett például – a keleti eredetű híresebb búcsújáróhelyek közül csak néhányat említve – a spanyolországi Montserrat, vagy a bibliai Három Királyok szent helye előbb Milánóban, majd (1261-től) Kölnben, vagy myrai Szent Miklós püspök szanktuáriuma az olaszországi Bariban. Az átkerült Mária-szobrok és Mária-képek – Mária-szobor volt/van a loretói Szent Házban is, az eredeti sajnos 1921-ben egy tűzvészben megsemmisült – sötét színe tovább erősítette a keleti eredet hagyományát, a tárgy és kultusz ősiségét is sugallva, emlékeztetvén egyúttal az Énekek éneke szépséges soraira is: „Sötét bőrű vagyok, de azért szép, Jeruzsálem lányai, mint Kedár sátrai, Zalma takarói" (Én 1, 5). Ide nyúlik vissza a magyar vallásos népnyelvi Fekete Mária-, Szerecsen Mária-elnevezés is.

Loreto történetének kutatóit mindig foglalkoztatta a legendás hagyomány hitelességének kérdése. A csodás történetnek sok ellenzője, támadója és ugyanannyi apologetája akadt. (A *Sacra Hungariá*ban megjelent tanulmányában – 1943-ban – Bálint Sándor meg is jegyzi: „A kutatás a vita hevében megfeledkezett arról a *tényleges* hatásról és hivatásról, amelyet Loreto főleg az ellenreformáció és a török veszedelem korában Európában katolikus jámborságában betöltött". 196. o.) A legenda értelmezésében már a XVIII. századtól találkozunk azzal a véleménnyel, hogy a Szent Házat kereskedők hozhatták tengeri úton. XV–XVI. századi ábrázolások a Szent Házat egy hajóban ábrázolják. A legendában említett dátum pedig (1291) a Szentföld végleges elvesztésének, a keresztes lovagok utolsó erőssége, Accon elestének dátuma. A keresztesek nem maradt más hátra, mint hogy a legfontosabb emlékeket és ereklyéket Nyugatra magukkal hozzák. A názáreti Szent Ház esetében biztonságot a pápai állam jelentett, amelynek a Loreto közeli Ancona fontos kikötője volt. Tersatto pedig egy útközbeni megálló emléke. A Loretóban végzett ásatások során a régészek két érmet találtak II. Guidótól, aki 1287–1308 között Athén hercege volt, s fia Wilhelm és Elena Angelisnek. Nagyon valószínű, hogy erre az Angeli családra vonatkoznak azok a vatikáni adatok, amelyek egy görög családnak tulajdonítják a názáreti Szent Ház Loretóba hozatalát. A család neve pedig így vált a legenda elindítójává.

(Názáretben az ásatások azt mutatják, hogy a II–III. századtól egy zsinagóga-stílusú templom állt a názáreti ház helyén, majd pedig egy bizánci stílusú bazilika. A XII. században épült újabb bazilikát 1263-ban Baybar szultán romboltatta le. Az 1288–89-ben ott járt olasz zarándokok azonban még említik a „házat". További rövid kitérőként itt kell megemlítenem, hogy Loreto nem az egyedüli európai kultuszhelye a názáreti Szent Háznak. Nem tartjuk számon a középkori Nyugat-Európának Jeruzsálem, Róma, Santiago de Compostela mellett jelentőségben szinte negyedik fontos kegyhelyét, a dél-angliai Walsingham települését. Walsingham legendája szerint 1061-ben egy szent életű hölgynek, Richeldis de Faverches-nek álmában megjelent Mária. A hölgy lélekben a Szentföldön, Mária házában járt, ahol a Szűzanya azt kérte, hogy a háza mását egy meghatározott helyen Angliában építse fel. Később itt is kialakult egy legendás hagyomány, hogy a házat angyalok hozták a Szentföldről. A kegyhelyet megőrizték az anglikánok is, s a múlt század végétől a katolikusok is ismét jelen vannak.)

A názáreti ház translatiója (átvitele) – a kultusz európai átplántálása – a XI–XIII. század erős Mária-tiszteletét is jelzi. A názáreti Szent Ház, a loretói Szent Ház nemcsak az Angyali Üdvözlet, a Megtestesülés kegyhelye, hanem a hívők számára a gyermek Jézus életének színhelye, a Szent Család lakóhelye, a megszentelt munka kegyhelye, Mária és József „igen"-jének temploma.

A XVI. század végétől kezdve kapott Loreto búcsúkiváltságokat (XI. Gergely 1375. nov. 2.; II. Pál 1470; IX. Pius 1852 stb.). Pápák, uralkodók s egyszerű hívek sokasága látogatja. Ásatások igazolják, hogy német zarándokok már a XIV. század első felétől megjelentek itt. Az egyház sok szentjéről tudjuk, hogy ájtatoskodott a loretói Szent Házban: Paolai Szent Ferenc (1430), Canisius Szent Péter (1557), Borgia Szent Ferenc (1569), Borromei Szent Károly (1579), Gonzaga Szent Alajos (1585), Loyolay Szent Ignác (1523); vagy hogy napjainkhoz közelebb állókat mondjak: Bosco Szent János (1877) vagy Maximilian Kolbe (1914) és még nagyon sokan mások. – A Szent Ház ma is látható díszes márványborítása II. Gyula pápa kívánsága szerint készült a XVI. század második harmadában (1531–1534).

A loretói zarándokok sorában a kutatások már a XVI. századtól kimutatták magyarok, magyarországiak jelenlétét. Viszonylag nagy számukat sejteti, hogy időnként magyar gyóntatók működtek e kegyhelyen. Ez az igény még a török hódoltság s a reformáció a búcsújárásoknak egyáltalán nem kedvező légkörében is élt. Az 1611. évi nagyszombati zsinaton például Forgách Ferenc primást bízták meg azzal, hogy a pápánál, V. Pálnál eszközöljön ki magyar gyóntatót Rómában és Loretóban.

Az egyszerű embereket ugyan nem ismerjük, de sok magyar főpap és főrangú nemes nevét feljegyezték a zarándokok között. Magyarországiak loretói búcsújárásának azonban csak egyik, bár fontos oka, elindítója a Szent Ház legendájának magyar vonatkozása. Sokan a Szentföldre tartva, Ancona vagy Bari kikötőjében behajózásuk előtt látogatták meg a Szent Szűz hajlékát. Még többen voltak azonban olyan személyek, főleg főpapok, szerzetesek, akik római hivatalos útjuk során vagy éppen a szentévi búcsúkra az Örök Városba igyekezve látogattak el Loretóba. Külön csoportként említhetők a különböző történelmi időszakokban Itáliában állomásozó magyar katonák. Nincs tudomásom arról, hogy zarándoklatuk írásos vagy tárgyi emlékeit olasz földön kikutatták volna. Egy részük valószínűleg elkallódhatott 1797-ben, amikor Napóleon elhordatta a templom kincseit, bár egy részüket 1800-ban visszaadatta; illetőleg a gyakori tűzvészekben.

A főúri magyar zarándokok pedig értékes fogadalmi ajándékokkal gyarapították a kegyhely kincstárát.

Báthori István választott lengyel király atyja, Báthori István erdélyi vajda 1489-ben egy ezüst fogadalmi szobrocskát küldött Loretóba, hogy ezzel köszönje meg a Boldogasszony közbenjárását, hogy a török veszedelemből megmenekült. Corvin János herceg, Mátyás király fia 1502-ben éppen Gyümölcsoltó Boldogasszony napját, az Angyali Üdvözlet, a főbúcsú ünnepét töltötte Loretóban. Ellátogatott ide Bakócz Tamás bíboros, esztergomi érsek is, amikor 1513-ban a pápaválasztó konklávéra utazott. Utódai közül Pázmány Péter, a magyar katolikus megújulás nagy alakja több ízben is felkereste Szűz Mária kegyhelyét.

Szentföldi zarándokútja során Pécsváradi Gábor 1514-ben emlékezik meg a názáreti házról, „ahol akkor a Szűz imádságban és elmélkedésben töltötte idejét, ennek a földnek Palesztína bűnös lakói miatt Dalmáciába vitetett át. Onnan ismét ugyanazon ok miatt a tengeren át Loréto mba vitték, ahol most nagy tiszteletben tartják". Százötven évvel később, 1665-ben Bezerédy Zsigmond még a loretói Szent Ház berendezését is részletesen leírta: megemlékezve Mária tűzhelyéről, a hagyomány szerint Szent Lukács evangélista által festett feszületről, s azokról a cseréptálakról, amelyekből a kis Jézus evett. E tálakból a ferences páter Kiss István 1766-ban, a Szentföldre igyekezvén étkezett is.

Az 1600-es évek közepén a loretói kegyhely kincstárához került Bethlen Gábor erdélyi fejedelem koronája, feleségének – özvegyének, Bozudenburgi Katalinnak katolikus hitre térése alkalmából.

A XVII. század közepén Zrínyi Miklós, a költő, majd a Zrínyi család több tagja: a Wesselényi-féle összeesküvésben halálra ítélt Zrínyi Péter, 1667-ben pedig Zrínyi Ilona zarándokolt el Loretóba. Zrínyi Ilona négy, drágakövekkel kirakott rózsafüzért ajándékozott a kegyhelynek. Évekkel később fia, a fiatal Rákóczi Ferenc töltött itt pár napot. A szent hely nagy hatással volt rá. Vallomásaiban azt írja: „. . . egész (itáliai) utamon csupán ezt az időt hittem jól sikerültnek, mert valóban áhítatra fordítottam, és kiengeszteltem bűnnel terhelt lelkiismeretemet". A XVIII. századi erdélyi zarándokok közül gróf Kornis Antal nevét érdemes megemlíteni. – Ám nemcsak vittünk, hoztunk is: búcsúfiát.

Hazai közgyűjteményeinkben (Nemzeti Múzeumi Éremtára, Esztergomi Keresztény Múzeum stb.) érmek, zarándokjelvények és szentképek tömege jelzi a XVIII– XIX., sőt XX. századi loretói utakat, a névtelen tömeg: papok és polgárok búcsújárását.

A XVII–XVIII. századi közép-európai loretóikápolna-építések a Loretói Boldogasszony korabeli fokozott tiszteletének egy másik gyökerére, a töröktől óvó jelentőségére, a törökellenességre utalnak. A pogány török rombolása elől a keresztény Európába átkerült názáreti ház s a Mária-szobor a törökellenes küzdelmek jelképe és „miszikus főhadiszállása" lett, írja Bálint Sándor. A törökkel vívott sorsdöntő lepantói csata előtt (1871. október 7.) a keresztény hajóhad Loretóban a Szűzanya oltalmába ajánlotta magát. A fényes győzelmet – melyet Mária közbenjárásának tulajdonítottak – hazánkban is Te Deum-mal ünnepelték meg. Ekkor, a Loretóban hálát adó katonák ajkán született meg Szűz Mária új invokációja: Keresztények Segítsége, Auxilium Christianorum, amely belekerült a végleges formáját elnyerő Loretói litánia szövegébe. A győztes lepantói csata emlékét Sancta Maria de Victoria, majd Olvasós Boldogasszony címen ünnepelték. Confraternitas Beatae Mariae Virginis de Victoria néven ennek Győrben társulata is alakult 1642-ben. Patronájuk tiszteletére emelt oltáruk képe a Szent Ignác-templomban a lepantói csatát ábrázolja. Egy évszázaddal később ezt a jelenetet látjuk a kisoroszi plébániatemplom oltárképén s a váci domonkos templom főoltárán is, a térdeplő V. Szent Pius pápa alakja mögött.

A Loretói Boldogasszony tiszteletének elmélyítésében, a Loretói litánia s a májusi ájtatosság elterjesztésében különösen a jezsuita atyák buzgólkodtak, akik 1554-ben Loretóban is megtelepedtek. A hagyomány szerint a májusi áj-

tatosság népszerűsítésében nagy érdemei voltak Nádasi János magyar jezsuita atyának, aki Eleonóra császárnénak, I. Lipót feleségének volt gyóntató papja. Májusnak, mit Mária hónapjának megülése a XVII. század végén Itáliában bontakozott ki. A Loretói litánia hazai elterjesztésében és megkedveltetésében fontos szerepet kapott Nagy-Ajtai Cserey Farkas: *Isten Annyának a Boldogságos Szeplőtelen szép Szűz Máriának Lorétomi Litániában lévő nevezetek rendi folyó dicsérete* (Bécs, 1772) című könyve. Ezt Jakob Adam bécsi rézmetsző illusztrálta egy 58 lapból álló rézmetszetsorozatban, amely a Loretói litánia összes megszólítását tartalmazza.

Jórészt a Habsburg-udvar ösztönző hatására épült ki a XVII. században Nyugat-Magyarországon és a Felvidéken, illetőleg az osztrák tartományokban a loretói kápolnák egész sora, amely – készítői szándék szerint – mintegy misztikus védővonalként húzódott a török hódoltság határán és állt ellen a török fenyegetésnek. Eleonóra császárné kezdeményezésére az első Casa Santa 1627-ben épült a bécsi augusztinusok temlpomának közepén, amely egy csapásra a bécsiek kedvelt zarándokhelye lett. A főúri családok – Czobor, Pálffy, Nádasdy, Esterházy, Drugeth, Héderváry stb. – versengve igyekeztek kivenni részüket az új kultusz ápolásából.

E sorba illeszkedik a lorettomi, egykori Sopron megyei, ma burgenlandi alapítás is. Stotzing János Rudolf szarvkői birtokos (Szarvkő ma Hornstein Burgenlandban, az egykori Sopron vármegyében) itáliai útja során zarándokolt el Loretóba, s tett fogadalmat egy loretói kápolna felépítésére, s benne egy Loretói Mária-szobor elhelyezésére. Magával is hozta az eredetihez érintett kegyszobor-másolatot. Alapítását azonban csak az új birtokos, gróf Nádasdy Ferenc és felesége, Esterházy Júlia tette teljessé: a XVII. század közepén a szerviták részére nagy templomot és kolostort építtettek, amelyhez a loretói Szent Ház csatlakozott, s máig egyik legjelesebb loretói kegyhelyünket alkotja. Hosszú ideig a szevita atyák, néhány éve pedig egy amerikai eredetű rend, a Szűz Mária oblátái gondozzák. Ezzel párhuzamosan azonban a hagyományos kultusza is átalakult. Látogatói elsősorban a burgenlandi horvátok és osztrákok, kisebb részben magyarok.

Építészetileg és a tisztelet szempontjából is jelentősek például Pozsony (itt a ferenceseknél és az orsolyitáknál), Sopron, Szombathely, Kismarton, Holics, Malacaka, Győr, a budavári Nagyboldogasszony-templom, Eperjes, Kolozsvár és már települések loretói kápolnái. A Kárpát-medencében a legkeletibb loretói kápolna a kolozsvári ferences templom mellett 1745-ben megépült Szent Ház, amelybe a Loretói Boldogasszony Itáliából hozott szobormásolatát 1746. augusztus 14-én ünnepélyes körmenetben vitték be. A szobrot gróf Kornis Antal loretói zarándoklatából hozta magával. A kolozsvári kápolnának XIV. Benedek pápa (1740–1758) Kisasszony-napra teljes búcsút engedélyezett. A kápolna a Szent Család kolozsvári tiszteletének s a Szent József-kongregációnak (1749) lett a központja, jelezve, hogy itt már a kultusz tartalma megváltozott: a töröktől védő jelleg háttérbe szorult, s előtérbe került a Szent Család és Szent József tisztelete. Az eperjesi és a győri loretói kápolna esküvők kedvelt színhelye volt – így ajánlották magukat az új házasok a názáreti házban lakó Szent Család oltalmába. A Loretói Boldogasszony tiszteletét terjesztette a Loretói Szent Ház Egyetemes Társulata is, amelyet 1883-ban alapított Galucci Tamás, Loreto és Recanati püspöke, s amely a századfordulón – kapucinus

közvetítéssel – eljutott Magyarországra is. A társulat, amelynek tagsági lapjait az ország egész területéről ismerjük, ebben az időben azonban már nem tudott versenyre kelni a rózsafüzér-társulatokkal és a Mária-kongregációval. XX. századi sorsáról nem állnak adatok a rendelkezésemre. Maga az anyatársulat Loretóban él.

A történelmi Magyarország számos loretói kápolnája közül a már említett burgenlandi, volt Sopron megyei Lorettom mellett a Gödöllő közeli Máriabesnyő vált még a XVIII. században jelentős búcsújáró hellyé. A családi temetkezőhelynek szánt besnyői templomba az építtető Grassalkovich Antal Loretóból rendelt egy kegyszobormásolatot, amelyet a főoltár mögötti kápolnában állítottak fel, és Szerecsen Mária néven a második számú máriabesnyői kegyszobornak tetkinthető. A tisztelet középpontjába ugyanis a kápolna építésekor a földben talált, elefántcsontból készült, középkori kis Mária-szobor került. A kegyhely gondozói, a kapucinus atyák egy éve ismét beköltöztek a kolostorba.

A magyar nép erős Loretói Boldogasszony-tiszteletének jele, hogy a Szent Ház legendáját átültette hazai környezetbe. A Somogy megyei Andocs búcsújáró helyéről, templomáról mondja az ősi hagyomány, hogy a szentélyt, egy Mária-kápolnát a törökök elől angyalok hozták túl a Dunán Kalocsáról a somogyi lankák közé. A kápolnába ugyanis török katonák szállásolták be magukat, egyikük rá is lőtt a Mária-szoborra, a golyó okozta seb a szobor térdén máig meglátszik. Az éjszaka folyamán azonban angyali kezek menekítették a kápolnát Andocsra. Útközben az angyalok több helyen megpihentek. Egyik pihenőhelyük, a Hőgyész melletti Csicsó a múlt század elejétől az andocsiak fogadott búcsújáró helye lett. A legendás útvonalat *Angyalok dűlője, Angyalcsapás* nevű földrajzi nevek jelzik Tolna megyében. E helyeket térképre rakva egy valószínűsíthető XVII. századi Kalocsáról Andocsra vezetett zarándokút vonala rajzolódik ki. Ez a legenda indokolja az andocsi Mária Angyalok Királynéja megszólítását. – A repülő ház legendai motívuma, angyalok közbeavatkozása több más búcsújáró helyünk keletkezésével kapcsolatosan is megtalálható (pl. Csatári-puszta, Zala m.; Pinkakertes).*

* A tanulmány szakirodalmi utalásai megtalálhatók a Népi kultúra – társadalom sajtó alatt lévő XVIII. kötetében megjelenendő részletezőbb írásomban.

Silling István

A NYUGAT-BÁCSKA KÁPOLNÁI, AVAGY A VÉDŐSZENTKULTUSZ-KUTATÁS EGYIK LEHETŐSÉGE

Az Alföld déli részén elterülő, a Duna és a Telecskai-dombok közötti régió vallás- és művelődéstörténeti emlékeit vizsgálva szembeötlik a szakrális kisépítmények nagy száma. Ezen a Zombor-központú vidéken 25 település található, melyek lakossága nemzeti és vallási hovatartozás szerint igen heterogén. Itt szerbek, horvátok, bunyevácok, sokácok, magyarok, németek, szlovákok, ruszinok, zsidók, cigányok, illetve ortodox görögkeletiek, római katolikusok, és kisebb számban evangélikusok, görögkatolikusok, reformátusok és izraeliták élnek mindmáig.

A huszonöt helység lakossága a török idő után összesen mintegy félszáz kápolnát épített napjainkig Isten nagyobb dicsőségére és a szentek tiszteletére. A kápolnák építési ideje két évszázadra terjed ki, a XVIII. század elejétől a XX. század első évtizedeiig.

Funkcióját tekintve megkülönböztetünk települési kápolnát, temetőkápolnát, kálváriakápolnát és szentkút (vodica)-kápolnát. Az említett huszonöt település közül kilencben nincs vagy nem is volt ilyen építmény, több helyen pedig a történelmi és világnézeti változások a meglevők sorsát igencsak megpecsételték. Tegyük hozzá, az építtető közösségét szintúgy. Mi azonban most nem teszünk különbséget a még álló és rendeltetésének megfelelően használt, valamint a megrongált, kifosztott vagy éppen lerombolt szentélyek között. Több esetben azonban, főleg a valamikori német lakosságú falvakban, ezidáig nem tudtuk felderíteni a kápolnák helyét, illetve azt, hogy melyik kápolna hol állt, és csak az írásos emlékek tanúskodnak egykori létezésükről.

A legrégibb települési kápolnája Duna-parti kisvárosunknak, Bezdánnak van: az 1993-ban szépen helyreállított Szentháromság-kápolna, melynek korát még ma sem ismerjük pontosan. Bizonyos, hogy a XVIII. század elején épült – egyes feltevések szerint 1710–1720 között, más adatok pedig 1737-et vagy az azt megelőző éveket említik. Minden bizonnyal ez az egyik legrégibb szakrális kisépítmény a Nyugat-Bácskában; az alföldi nagy telepítéseket megelőző években épült. Az akkori Bezdán, esetleg más nevű település templomául szolgálhatott a hajdani keresztények számára. Ennél csak a Bács határában, a Felić nevű erdőben álló Remete Szent Antal-kápolna régebbi, melyet szentkútként,

vodicaként ismernek a bácsiak. Eredete a korai török korba nyúlik vissza. Csakhogy e kápola már az általunk vizsgált területen kívül esik.

A másik ilyen települési kisszentély, Nepomuki Szent János kápolnája Zomborban található. 1751-ben építtette Franz Redl, a Habsburg Birodalom Zomborban székelő nyugat-bácskai jószágigazgatója. A Nyugatról, főleg Bécsből terjedő Nepomuki-kultusz legkorábbi emléke ez vidékünkön, egyszersmind a város legrégibb, ma is álló szakrális építménye. Egyes történészek szerint kisebb török imaház helyébe került, de ez a feltevés nincs bizonyítva.

A Nyugat-Bácskában több temetőkápolnáról tudunk. Bezdánban kettő van: Szent Anna és Nagyboldogasszony (vagy Jézus sírbatétele) patrocíniummal. Kerényen szintén kettő: a Szent Rókus és Sebestyén, valamint a Szent Őrangyalok tiszteletére emelt kápolna. Apatinban az alsó temetőben a Fernbach család építtette a Szent Antal-kápolnát. Prigrevica-Szentivánban Szent Rókus-kápolna állt a temetőben. Gomboson Jézus keresztre feszítésének szentelték a kápolnát. Zomborban öt ilyen kápolna van: két pravoszláv, két római katolikus és egy izraelita. A pravoszlávoké a Mária mennybevétele és a Szent György, a katolikusoké a Szent Rókus és a Szent Teréz elnevezésű. A zombori Rókus-kápolna helyén pedig már 1725-ben kis szentélyt építtetett Mathias Mandich a Szent Kereszt devotiójára.

Jó néhány kálváriakápolna is áll vagy állt e vidéken. Zomborban az első, a Szent Kereszt nevű az 1760-as években épült. A mai kálvária előtt álló templom szintén ilyen felajánlású. Regőcén a Fájdalmas Szűz tiszteletére épült 1861-ben. Monostorszegen Szent Adalbert mártírnak szenteltek kápolnát 1907-ben. Nemesmiliticsen 1928 óta a Közbenjáró Szűzanya (Mediatricus Omnius) a kálváriakápolna védőszentje. Csonoplyán Szent Antalnak építettek kápolnát 1878-ban, Apatinban a Fájdalmas Anyának 1871-ben, Szentivánban szintén a Fájdalmas Anyának 1806-ban. Szontán a Jézus Szíve-kápolna áll 1842 óta, Szilbereken szintén ilyen nevű kápolna volt. Szerbmiliticsen is a Fájdalmas Anyának ajánlották az 1884-ben épült kálváriakápolnát.

A szentkút (vodica) jellegű kápolnák egész bokra alakult ki a Zombor környéki régióban, a Mosztonga folyócska mentén. Ezt a folyót Beszédes Valéria bácskai szent folyónak nevezte, és ő ismertette néhány kápolna keletkezéstörténetét is *Szentkutak a Mosztonga mentén* című tanulmányában. Eszerint két görögkeleti szentkút-kápolna áll Sztapárban Nagyboldogasszony tiszteletére. A kisebbik majdnem egykorú a bezdáni Szentháromság-kápolnával, vagyis szintén a XVIII. század első feléből való. A bükkszállási (Bukovac) pravoszláv vodica bizánci stílusban épült kápolnája Illés próféta tiszteletét hirdeti. A csonoplyai katolikus szentkút-kápolna 1994-ben Sarlós Boldogasszony napján ünnepelte fennállásának századik évfordulóját. A doroszlói szentkút Segítő Szűzanyája a bácskai római katolikusok legismertebb zarándokhelye. Kápolnája többszöri bővítés után ma szinte templom-nagyságú. A čičovi tanyacsoport szívében építtette Markovics József zombori szenátor 1780–1781-ben a Maria Schnee, Havas Boldogasszony szép barokk kápolnáját. A Šaponje-tanyákhoz közel áll az Urunk mennybemenetelének tiszteletére épült ortodox kápolna a nagy zombori határban. A Bilić-szállások pravoszláv kápolnája Ognjena Marija (a római katolikus vallásban ismeretlen szent) tiszteletét hirdeti.

Zombor város nagy kiterjedésű határában nemcsak szentkút jellegű, hanem fogadalmi kápolnák is vannak. Így például a Krpeži-tanyákon állt az Ambrozović-kápolna 1845-től 1950-ig. Patrocíniuma ezidáig ismeretlen. A Nenadić-tanyasor Mária neve kápolnáját 1929-ben építették szintén fogadalomból.

Érdemes megemlítenünk még, hogy Bács-Bodrog vármegye központjában, a zombori megyeháza hátsó udvarában állt a Szent Péter és Pál apostoloknak ajánlott börtönkápolna a XIX. század legelejétől a jelen század közepéig, valamint hogy a környékbeli kastélyok némelyikében szintén volt kápolna.

A nyugat-bácskai kápolnák kutatása, feltérképezése most van folyamatban, és még sok időt és fáradságot követel. De az már kitűnt, hogy a legtöbb kápolnát, tizennégyet a Szűzanya tiszteletére emeltek. Második helyen a Krisztus ünnepeinek szentelt kápolnák állnak (7), majd négy Szent Antal-, három Szent Rókus-, két Szent Vendel-kápolna következik, végül egy-egy Nepomuki Szt. Jánosról, Szt. Györgyről, Szt. Illésről, a Szentháromságról, A 14 segítő szentről, Péter és Pál apostolokról, Szent Annáról, Szt. Adalbertről, Szt. Sebestyénről, Szt. Terézről és a Szent Őrangyalokról elnevezett kápolna. A Szűzanya tisztelete tehát a Bácskának e vegyes lakosságú és vallású táján is igen jelentős.

Hegedűs Antal

A VÉDŐSZENTEK TISZTELETÉNEK TEOLÓGIAI ALAPJAI

Minden keresztény egyház a Bibliát kutatja, ha választ akar adni egy-egy kérdés teológiai megalapozottságára. A keleti, pravoszláv egyház, valamint a római katolikus egyház ezen túlmenően azt is vizsgálja, hogy mit mond egy-egy kérdésről az egyház hagyománya és az egyház tételes, illetve liturgikus tanítása.

A Bibliát kutatva, egészen nyíltan meg kell mondani, hogy semmiféle olyan kijelentést nem találunk benne, amely kifejezetten a védőszentek tiszteletéről szólna olyan formában és olyan értelemben, ahogyan ezt ma művelődéstörténész és néprajzos kollégáink szemügyre veszik.

A Biblia szerint Isten szentsége kötelezi tisztelőit arra is, hogy szentek legyenek: „Legyetek szentek, mivel én is szent vagyok" (Lev 11,45). Krisztus követői is oly mértékben kötelesek erkölcsi tökéletességre, hogy egészen természetesen „szenteknek" nevezi őket az Írás (Róm 1,7, 15,25; 1Kor 1,2; 16,1). Az Újszövetség személyei (Jézus és az apostolok) tisztelettel szólnak az Ószövetség Istenhez közel álló személyeiről: Ábrahámról, Mózesről, Dávidról, Noéról, Jóbról, de a Heródes által lefejezett Keresztelő Jánosról is. Úgy mutatják be őket, mint a hit példaképeit, akik előttünk jártak (Zsid 11,1-40). Ismeri a Biblia a közbenjáró imádság gyakorlatát is: Ábrahám, Mózes, Jób, Pál apostol kérik Istent, hogy segítsen a rászorulókon, és hittestvéreik közbenjáró imádságát is kérik önmagukért – Pál apostolhoz hasonlóan: „Kérlek benneteket, testvérek (. . .) legyetek segítségemre: imádkozzatok értem Istenhez, hogy megszabaduljak" (Róm 15,30).

Egészen természetes, hogy a bibliai korszak lezáródása után a hívek ugyanilyen magától értetődően tisztelték azokat, akik „az Úrban hunytak el", és kérték közbenjáró imádságukat. Már az első századok „szent hagyománya" tanúsítja, hogy feljegyezték a szent vértanúknak, hitvallóknak életét, és kérték közbenjárásukat. A keresztények föld alatti temetkező helyein, a katakombák falain számtalan ilyen és hasonló feliratot olvashatunk: „Sabbacius, kedves lélek, imádkozzál testvéreidért és társaidért!" A szentek tiszteletének és közbenjárásának gyökerei tehát megvannak a Bibliában, és ebből sarjadzik a keresztény egyház gyakorlata, nyugaton és keleten egyaránt, egészen a 16. század protestantizmusáig. Aranyszájú János, Konstantinápoly pátriárkája pl. így ír

erről a 4. században: „Mindenki tudja, hogy az istenes népek azért keresik fel a vértanúk dicső sírjait, hogy azokat illő tiszteletben részesítsék . . . és tőlük példát vegyenek". Ennek a tiszteletnek természetes következménye volt a szentekkel kapcsolatos helyeknek a tisztelete és az oda való zarándoklás. Erről tanúskodnak a 4. századtól kezdve fellelhető ITINERÁRIUMok. Ezzel a tisztelettel párhuzamosan jelentkeznek azonban a túlzások és visszaélések, amelyek a szentek tiszteletét gyakran a pogány bálványimádáshoz hasonló mértékben gyakorolták. A protestáns egyházaknak a szentek tisztelete elleni álláspontja bizonysága annak, hogy a hivatalos egyház tanítása milyen mértékben volt hatástalan a visszaélések kiküszöbölésében és a babonaságok leküzdésében.

Itt jutunk el most már az ortodox és a római katolikus egyház egyöntetű tanításának ismertetéséhez. Eszerint a megdicsőült szentek vallási tiszteletre méltók, de tiszteletük lényegesen különbözik Istennek a tiszteletétől. Istennek a „cultus latriae – az imádás" jár ki, míg a szentek tisztelete csak egyszerű hódolat, „cultus duliae" lehet. Ugyancsak egyöntetűen tanítják a keleti és nyugati egyházak azt, hogy a szentek segítségül hívása nemcsak megengedett, hanem egyenesen ajánlott. Szintén mindkét egyház, mind a keleti, mind pedig a nyugati, megengedi és ajánlja a szentek képeinek és ereklyéinek tiszteletét. A képek elsődleges célja vallási igazságok szemléltetése volt, hangsúlyozva, hogy a tisztelet ilyenkor is közvetve az illető szent személyének szól, ezért olyankor sem hamis a vallásosságunk, ha véletlenül hamis ereklyére irányul a tiszteletünk. Az egyház felismeri, hogy néha, jobbára költői kifejezésekben vagy népi ájtatosságokban, főleg Mária tisztelete közel jár az imádás megnyilvánulásához (pl. a vita nostra, spes nostra – életünk, reménységünk stb.), de ezeket úgy kell felfogni, mint egyéb költői megnyilatkozásokat, nem szabad szó szerint venni őket.

A Mária-jelenésekkel kapcsolatban két alapelve van az egyháznak: az első az, hogy ilyennek lehetőségét nem szabad eleve kizárni, a másik viszont az, hogy ha a jelenés ellene van a kinyilatkoztatásnak vagy azt újabb tanítással akarja kiegészíteni, akkor a jelenés elvetendő. A kinyilatkoztatás ideje ugyanis az 1. század végén lezárult. Hangsúlyozni kell azt is, hogy az egyes ember még akkor sem köteles elfogadni hitelesnek egyes jelenéseket, ha annak hitelességét az egyház el is fogadná.

Igen érdekes és valószínűleg minden keresztény emberhez közel áll az a mód, ahogyan a II. vatikáni zsinat megindokolja a szentek tiszteletét és közbenjárását az egyházról szóló dogmatikai konstitúció (Lumen gentium) 7. és 8. fejezetében. Eszerint mi, akik úton vagyunk, és a szentek, akik már célba értek, egybetartozunk. „Ők már az örök haza polgárai, ott vannak az Úrnál és őáltala, övele és őbenne szüntelenül közbenjárnak értünk az Atyánál (. . .) Testvéri gondoskodásuk nagy segítséget nyújt gyöngeségünkben (. . .) Amikor rátekintünk Krisztus hűséges követőinek életére, új ösztönzést kapunk, hogy jövőbeli hazánkat keressük (v. ö. Zsid 13,14; 11,10), egyszersmind megismerjük azt a biztos utat, amelyen járva ebben az ezerarcú világban is eljuthatunk az életszentségre (. . .). A szentek sorstársaink, emberek ők is, csak éppen Krisztusnak tökéletesebb képmásai (v. ö. 2Kor 3,18). Teljesen helyénvaló tehát, hogy szeressük őket, Jézus Krisztus barátait és társörököseit". Ez a tisztelet fokozott mértékben vonatkozik Szűz Máriára, Krisztus anyjára, „hisz ő oly közel áll a szívünkhöz". Azt hiszem, hogy a zsinati konstitúciónak ez a

legemberségesebb mondata, és már egyedül ezzel elégséges lenne indokolni a szentek és Mária tiszteletét és segítségül hívásuknak jogosságát. Elképzelhetetlen, hogy a megdicsőült szentekre és főleg Krisztus anyjára ne lehessen alkalmazni a költő szavát: „Ki gyermekét szerette, gondját a sír el nem temette". Ugyanakkor a zsinat figyelmezteti az illetékeseket, hogy ha ebbe a tiszteletbe „itt-ott becsúszott volna valami visszaélés, túlzás vagy fogyatékosság, törekedjünk eltüntetni vagy kijavítani".

Voigt Vilmos

A HARANGOK SZAVA EURÓPÁBAN

Azt hinné az ember, nincs meglepetés az európai folklorisztikában. Már olyan sokat és olyan régen kutattak, hogy nagyjából elképzelhetetlen olyan témát találni, amely egyszerre fontos, egyszerre európai – és egyszerre ismeretlen. Nos, talán a legérdekesebb ezek közül a meglepő témakör: mit mondanak a harangok? Rögtön hozzátehetjük, noha nem újdonság e téma feldolgozása a magyar néprajzban sem, itt is szükség lenne arra, hogy először megismerjük a hozzáférhető teljes anyagot, majd ezt rendezzük, osztályozzuk és elemezzük, ezután nemzetközi párhuzamokkal vessük össze, és ily módon végre méltó helyére illesszük az európai folklórban. Ez a perspektíva ugyan kedvező, mégis pesszimista helyzetképet ad: úgy látszik, még mindig nem sikerült ehhez megfelelő szintű előtanulmányokat végezni.

Amióta vannak egyházi szerepet betöltő harangok, ezekre szövegeket is írtak, illetve szövegeket kapcsoltak a harangokhoz. Jóllehet nem ismerjük pontosan az Európa-szerte hol latinul, hol fordításban idézett mondás: *vivos voco, mortuos plango, fulgura frango* (a harang tevékenysége: 'hívom az élőket, siratom a holtakat, megtöröm a villámokat') történetét, nyilvánvaló, hogy ez a megfogalmazás is hozzájárult ahhoz, hogy a harangszót megfogalmazott mondatokkal értelmezzék. Komoly, tréfás, olykor egyenesen gúnyos szövegekkel találkozunk.

Úgy látszik, a dán folklorista, Henning Frederik Feilberg (1831–1921) négykötetes jütlandi népnyelvi (és népéletre vonatkozó) szótárában (*Ordbog over jyske almuesmål;* 1886–1914, adatgyűjtését 1877 elején kezdte) „kirkeklokke" címszó alatt foglalta össze először a harangokra vonatkozó gazdag folklór-adatokat, köztük a harangok „szavára" vonatkozó népi megfigyeléseket is, tíz történetet. Ez a munka közismert volt a kortárs észak-európai folkloristák között. Amikor a finn Antti Aarne jegyzékbe foglalta az állatok hangját és más „természeti hangokat" utánzó népi szövegek anyagát (*Variantenverzeichnis der finnischen Deutungen von Tierstimmen und anderen Naturlauten,* Hamina, 1912. FF Communications 9), ennek zárófejezetében, 93. típusszámon „Die kirchenoder speiseglocke" címmel említ vagy húsz ilyen adatot. Amikor az amerikai Stith Thompson elkészíti a maga világméretű motívum-indexét (*Motif-Index of Folk Literature,* 2., bővített kiadás, Bloomington, 1955–1958),

ennek mutatójában a „bell", illetve a „church bells" címszavaknál legalább ötvenféle folklór-motívumot sorol fel. Ezek közül számunkra kettő a leginkább tanulságos. A különböző „beszélő növények, tárgyak" között kerül sorra a „beszélő harang":

D 1610.15.1. Church bell speaks (Cf. V115)

(Itt Feilberg címszavára és Sartori monográfiájára hivatkozik, vagyis dán és német változatokra utal.)

Ennél bővebb adatokat találunk a vallásról szóló rész „templomi harang" címszavában.

V115, Church bells

(Itt angol és német lexikonokra, valamint Lippert és Sartori német monográfiáira hivatkozik, emellett óír és norvég folklór-változatokat említ.)

Úgy látszik, Thompson közvetlenül nem foglalkozott a „harangok szava" témakörrel, nem vette figyelembe, hogy Aarne nyomán a nemzetközi eredetmonda-katalógusok feltüntethettek ilyen „természetihang-értelmezéseket".

A rendkívül gazdag német szakirodalomban az alapvető munka a szokáskutató Paul Sartori monográfiája: *Das Buch von deutschen Glocken* (Berlin, 1932), amely kitér a haranggal kapcsolatos szinte minden szokásra vagy folklór-adatra. Ez volt az alapja a Hanns Bächtold-Stäubli által szerkesztett, magisztrális, tízkötetes német néphit-lexikonnak (*Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, 1927–1942), ahol a III. kötet 868 és 876 közötti hasábjain, a „Glocke" címszóban Perkmann foglalta össze a német harang-hagyományokat. Munkájában azonban közvetlenül nem hivatkozik a harangok szava témakörre. Megemlíti ugyan, hogy a harangok mondakörével a készülő német monda-lexikon megfelelő címszava foglalkozik majd, ám ez a kézikönyv sosem készült el. Hivatkozik viszont Sartori több korábbi tanulmányára, legvégső harang-monográfiájára, és megemlíti E. Erdmann: *Glockensagen* c. disszertációját (Köln, 1929). Természetesen a húszas évek legvégén megfogalmazott szócikkben még nem idézhette E. Lippert: *Glockenläuten als Rechtsbrauch* c. disszertációját (Freiburg i.Br., 1939), amelyet fentebbi művében Thompson említett.

A kitűnő jelenkori német folklorisztika csúcsteljesítménye, az *Enzyklopädie des Märchens* a közelmúltban rövid szócikkben foglalta össze a harangok megjelenését a népi elbeszélésekben (Bd. 5. Berlin, 1987, „Glocke", az 1289–1295. hasábokon, Helmut Fischer tollából). Meglepő, hogy a sok és részletesen bemutatott harang-monda mellett igazán kevés a harangot szerepeltető mese. Fischer felhasználta a Will-Erich Peuckert előkészítette német mondalexikon adattárát (amely Freiburgban és Göttingenben is hozzáférhető). Erre utalt már Perkmann is említett cikkében. A harangok szaváról egyetlen bajor trufát említ (egy 1974-ben publikált gyűjtésből). Ebben a német kislány érzéseit a kisharang fejezi ki, kit választ: *„Nur den einen"* (Egyet csak), a nagyobb lánynak a nagyobb harang felel meg, ezt mondván: *„Den oder den"* (Ezt vagy azt), a nagylány és a nagyharang szava ez: *„Egal wos kimmt"* (Egal, wer kommt – Mindegy, ki jön).

Megemlíthetjük, hogy Arnold van Gennep, századunk felülmúlhatatlan gazdag életművű francia folklórkutatója, mint mindennel, ezzel is foglalkozott. Nemcsak a savoyai haranglábakról írott kis cikke jelzi ezt, hanem a *Manuel de folklore français contemporain* áttekintése is. Itt a „módszertani bibli-

ográfia" kötetében (IV. kötet, Paris, 1938, 857. lapon) ad kis áttekintést a harangok és harangozás francia folklórjáról. Itt hivatkozik arra a kutatási anyagra, „Enguête sur les cloches", amelyet még Paul Sébillot kezdeményezett, és amelynek anyaga az ő *Folklore de France* gyűjteményének negyedik kötetében kerül felhasználásra. Van Gennep természetesen már ismeri Thompson *Motif-Index*ének első kiadását. Mégis feltűnő, hogy a „langage de cloches" témát illetően csak két közlést ismer (bibliográgiája 1002. és 1151. tételeit).

Hasonló eredményre jutnánk, ha más európai kutatási eredményeket néznénk át. Szórványos adatok ismertek, ám hiányzik ezek összefoglalása, egymással összevetése. Szerencsére egy kicsit jobb a helyzet Magyarországon.

Klasszikus, sokat idézett, legutóbb újból kiadott tanulmányában Herman Ottó: *A harangok szava és még valami* (Ethnographia II.; 1891, 323–330) felhívta a figyelmet e sajátos folklór-témára. 1891. október 31-én tartott előadásának szövege ez, amelynek kezdetén elmondja, hogy az akkortájt a *Magyar Nyelvőr* és a *Ethnographia* hasábjain közzétett mondókák adták az ötletet előadásához. A néphumor és a néplélek megismeréséhez tartja fontosnak az ilyen harangszó-magyarázatokat.

A 19. század 40-es éveiben volt divat egy német mondóka Magyarországon, amely négyféle harang szavát utánozza: „Csengettyű: *Was wollen sie?* (Mit akarsz tenni?) – Kisharang: *Essen und trinken* (Enni meg inni) – Nagyobb harang: *Wer wird das zahlen?* (Ki fizeti azt?) – Nagyharang: *Bürger und Bauer (Polgár meg paraszt)*".

Herman idézi a tiszavárkonyi magyar adatot is. Eszerint: „Öregharang (mélyen, vontatva): Úri Bunda, úri Bunda. Kisebb harang (szakadozva): E-züstös gom-bokkal, e-züstös gom-bokkal. Kisharang (szaporán): Amilyen csak vó-na. Kis csöngettyű (szaporán, vékonyan): Ringy-rongy – ringy-rongy." Herman megfejtése szerint az úri bunda a mágnás, az ezüstös gombos a köznemes, az „amilyen csak volna" a mesterember, a ringyes-rongyos a jobbágyok ruháját jellemzi.

Különben figyelmet fordít egy rimaszombati, a szlovák–magyar nyelvhatárról való mondókára. Itt Rimaszombat városának nagyharangja ezt mondja "(mélyen, vontatva): Búza-kenyér! Búza-kenyér!" A közel fekvő Cserencsény falu lakossága már szlovák (Čerenčany), ahol a kenyér nem búzából, hanem rozsból készül, és nincs nagyharang a templomban, hanem a falusi kisharang „azt hajtogatja szaporán: Žitni chleb (vagyis rozs-kenyér, rozs-kenyér)." Még ennél is szegényebb Rimabrézó (Rimavské Brezovo) népe: itt nem terem meg a gabona, a lakosok mesterségekből élnek. Három kisharangjuk ezt az állapotot festi: „Chidzi jaki len bi bolo; Chodzi jaki len bi bolo! Azaz: akármilyen [kenyér] csak már volna." Itt a kenyérfajtákra utalnak a harangok.

Egy másik típus a különböző keresztény felekezetek templomainak harangjait veti össze egymással. Herman a Makó városi harangok szavát említi. „Katholikus harang (panaszosan): Ád az úr, ád az úr! Orosz (kishitűen): Nem tom biz' én, ád e vagy se!"

Herman felhívja a figyelmet a kétnyelvű mondókák összegyűjtésének fontosságára, sőt arra is utal, hogy a „másik" oldalról bizonyára más értelmezések is ismertek.

Amennyire meg tudom ítélni, figyelemfelhívásának csak annyi foganatja lett, hogy itt-ott szórványosan feljegyeztek hasonló szövegeket. Ezek összege-

zését, műfaji és poétikai vizsgálatát azonban nem kezdeményezték, sőt még kézikönyvekben, címszavakban, mutatókban is eltűnt a „harangok szava". A közeltmúltig hiába érdeklődött volna utánuk bárki.

Ám legutóbb örvendetes változás történt. Korábbi tudomány-népszerűsítő cikkei után Lukács László frappáns áttekintést adott *„A harangszó népköltészete"* címmel. (*A Duna menti népek hagyományos műveltsége. Tanulmányok Andrásfalvy Bertalan tiszteletére.* Budapest, 1991; szerkesztette: Halász Péter, 749–755.) Ebben utal a harangszó és a harangozás jelentőségére a kultúra befogadásában, majd (Herman Ottó cikkét is idézve) számos példát idéz a maga és mások néprajzi gyűjteseiből. Ezek magyarországi magyar, német és szlovák, majd szlovákiai, erdélyi, bánáti feljegyzések, több közülük publikálatlan. Külön érdeme Lukácsnak, hogy idézi a magyarországi német harang-folklór kitűnő, részletes áttekintését (Bonomi, Eugen: *Die Glocken im Leben des deutschen Volkes is Ofner Bergland.* Deutsche Forschungen is Ungarn VII (1941/1–63), valamint egy újabb német mondagyűjteményt, és a harangozásra vonatkozó svéd és finn monográfiákat (Bringéus, Nills-Arvid: *Klockringningssden i Sverige.* Lund, 1958, illetve Kotiklainen, Kari: *Ruokajello.* Jyväskylä, 1986). Lukács László külön is felhívta arra a figyelmet, hogy a harangok a különböző társadalmi csoportokhoz tartozó emberek halálakor másként „beszélnek". Budaőrsi német adat szerint: a gazdag embernél „ *Fünfer Banknoten, fünfer Banknoten"* (Ötbankós, ötbankós), a szegénynél *„Sechserlein, Sechserlein"* (Vashatos, vashatos); a közeli Budafokon a gazdagoknál *„Taller, Dukaten, Taller, Dukaten"* (Tallér, dukát), a szegényeknél „Kreuzer, Filler, Kreuzer, Filler" (Krajcár, fillér) a harangozás értelmezése. A Békés megyei Tótkomlóson a szlovák szöveg szerint a gazdag ember halálakor ezt mondta a nagyharang: „Zomrev pán! Zomrev pán!" (Meghalt az úr!) A szegényt viszont így búcsúztatta a kisharang: „Tavo s nim! Tavos nim!" (Ki vele!) Szinte szó szerint egyezik ezzel a múlt század vége óta ismert szentesi magyar harangszó-magyarázat.

Még ennél is érdekesebb adatokra hivatkozik a közelmúltban elhunyt kitűnő magyar nyelvész, Rácz Endre. *A belehallás jelenségeiről* (Budapest, 1992.) című művében a madarak énekében, a házi- és vadállatok beszédében, a vonat és a kerekek kattogásában felfedezett, „értelmes" szövegek bemutatását adja. A hallatlanul gazdag anyaghoz nem idézi viszont a nemzetközi folklorisztika idevágó felismeréseit. 1989-től cikksorozatban kiadott (majd könyvvé egyesített) tanulmányai kezdetén „A harangok szava" fejezet áll. Ehhez folklorista is segítségére volt, Balázs Géza hívta fel a szerző figyelmét a magyar népi mondókák egyik leggazdagabb adattárára, Faragó József és Fábián Imre: *Bihari gyermekmondák* c. kötetére (Bukarest, 1982), amelyben iskolásoktól gyűjtött erdélyi magyar adatok sokasága található. Rácz Endre is Herman Ottó cikkéből indul ki, idéz magyar irodalmi forrásműveket, majd Lukács László első (1986-os) népszerűsítő cikkének több adatát. Példáiból úgy látszik, a magyar írók jól ismerték, hogy a harangok szava jelent valamit, és ezt az ötletet műveikben (átértelmezve) sokszor felhasználták.

E. Morris: *Legends of the Bells* (London, 1935) című művének ismeretében is meglepő, hogy magyar nyelvészprofesszor tudta, hogy a világhírű angol író, Charles Dickens: *The Chimes* című kisregénye voltaképpen a templomtoronyból szóló harangszó hallucinációjának kissé misztikus leírása. Toby Veck, a főhős magára vonatkoztatja a harangok szavát, majd maga is a toronyba má-

szik fel, ahol látomásban ér véget élete. Az egész mű ugyanúgy a harangszó akusztikáját tükrözi, mint Friedrich Schiller klasszikus tanköltemény: *Das Lied von der Glocko.*

Még ennél is váratlanabb tény, hogy George Orwell világhírű regényének, a *Nineteen Eighty-Four* címűnek (1949) egyik alapmotívuma a londoni harangok szava. A lassan kibontakozó teljes szöveg a következő:

Oranges and lemons, say the bells of StClement's,
You owe me farthings, say the bells of StMartin's,
When will you pay me? say the bells of Old Bailey,
When I grow rich, say the bells of Shoreditch.

Magyar változatban:

Narancs, citrom nagy halomba' – szól a Szent Klement harangja,
Terád pénz vár, rám fabatka – szól a Szent Márton harangja,
Fizetsz-e nekem is végre? – zúgja az Old Bailey kérdve,
Mikor leszek én is gazdag? – a Shoreditch harangja kong csak.

Takács Ilona *fordítása*

A rímes és némileg átírt forma ellenére ez igazán tradicionális folklór, különösen a fizetség emlegetésével.

További példák említése nélkül is a következő összefoglaló képet adhatjuk e műfajról:

Európában a különböző harangok „szavát" különböző nyelveken értelmezik. Általában több harang (egy település különböző templomaiban, vagy egy templom különféle nagyságú és hangú harangjai) szavának kölcsönöznek jelentést. A szöveg az eltérő társadalmi csoportokat jellemzi: utal élelmükre, gazdálkodásukra, öltözetükre, vagyoni helyzetükre, korukra, társadalmi vagy házassági állapotukra. Feltűnően gyakori az interetnikus vagy interkonfesszionális magyarázat. Ez sokszor többnyelvű szövegeket hozott létre. Ez a sorozatokat összekapcsoló szövegmegtoldás az előadás során a harangok kondítását is imitálja: gyorsabb vagy lassabb, mélyebb vagy magasabb hangutánzást kíván meg. Ehhez képest másodlagosak a folklórban a csúfoló vagy gyermekjátékszerű felhasználások; irodalomban és zenében pedig a hangszimbolika továbbfejlesztése: egészen a misztikus vagy programzenei változatokig (Erre példa Dickens vagy Muszorgszkij harangszó-értelmezése, s természetesen Jean-Robert Planquette nevezetes operettje is: *Les cloches de Cornevill* (1877).

A szórványos, soha önálló vagy összehasonlító célból össze nem gyűjtött adatok alapján úgy véljük, ugyanaz a megoldás egy-egy terület különböző helyein, más és más etnikumok hagyományaiban is megtalálható. Ezek összegyűjtése, majd elemzése az európai folklorisztika igazán érdekes és kivihető feladata lenne. Viszont csak lehetőleg teljes adatgyűjtés alapján lehet e szövegek elterjedését illetően bármit is megállapítani.

Külön kell figyelni a kétnyelvű szövegeket, mivel ezek igen széles körben ismertek. Egy most gyűjtött magyarországi adat szerint (Farkas Jenő kollégám méhkeréki adatai) az újszalontai templom harangja ezt mondja: „Bunda, ke-

nyér, szalonna. Bunda, kenyér, szalonna. Románul meg: Pită, clisă. Pită, clisă". Ez lassan, méltóságteljesen hangzik, mivel gazdag a falu. „A méhkeréki román templom harangja ezt mondja: Kenyér, hagyma. Kenyér, hagyma. Románul: Pită, ceapă. Pită, ceapă." Ezt gyorsan kell mondani, a falu is szegény. Ebben a feljegyzésben az az érdekes, hogy ugyanaz a (magyarországi román nemzetiségű) adatközlő ismeri (a nem szó szerint egyező) mindkét nyelvi változatot. Ám a községek életszínvonalának jellemzése itt is a megszokott formát követi.

Külön kérdés a régebbi, történeti adatok felkutatása. Nálunk már egy évszázada a XVII. századból eredeztették a hortobágyi Zám puszta azóta megszűnt harangjának szavára vonatkozó szöveget, majd ugyane századból a szentesi harangszó-értelmezést. Herman Ottó a reformkorra teszi adatai korát. Ám ez csak a közlők megjegyzése volt. Évszázados forrásokat eddig nem publikáltak. Egyelőre csak Krúdy Gyula, Móra Ferenc és a 19. század végén szakfolyóiratokban közölt adatok bizonyítják a műfaj nálunk évszázados meglétét. Pedig biztosan sokkal régebbi, hiszen Jókaitól a modern szerzőkig mindenki már ismert hagyományra hivatkozik, azt idézi, formálja át vagy utánozza.

Ami a szövegek műfaji hovatartozását illeti, ez is igazán változatos. Mondák, történeti mondák, eredetmondák mellett szólások, csúfolók, falucsúfolók vagy mondókák közlései között találhatunk rájuk. Amint fentebb mi is alkalmaztuk„„a harangok szava" elnevezés (vagy „a harangok nyelve" megnevezés) szintén nemzetközinek tekinthető. Ideje volna felismerni e kis műfaj önálló voltát; a harangokkal kapcsolatos igen gazdag európai folklór önálló összegyűjtésének és vizsgálatának fontosságát. Erre hívtuk fel a figyelmet, természetesen terjedelmi okokból is csak vázlatos formában. A tüzetes elemzést sokkal nagyobb szöveganyag ismeretében lesz célszerű elvégezni. Azonban a változatok gyűjtése még ma is lehetséges, mivel e műfaj egyáltalán nem halt még ki Európában.

Silling István

SZERB ARCHAIKUS NÉPI IMÁDSÁGOK INTERETNIKUS JEGYEINEK VIZSGÁLATA

Vajdasági magyar archaikus népi imádságaink gyűjtése az 1970-es évek végétől, az 1980-as évek elejétől tart. Közreadásuk is megkezdődött már, s reméljük, hamarosan folytatódik. Az itteni néprajzkutatók immár jócskán felfedezték maguknak a népi vallásosság különböző megjelenési formáit, s tanulmányok, cikkek, könyvek jelzik a kutatás eredményeit. A népi szakralizmus vizsgálatában nem kerülhetők meg az itt élő népek hagyományainak azonosságai, illetve kölcsönhatásai sem, ugyanis sok esetben csak más nyelvű, de azonos vallású közösségek szokásai egyazon helyen, egyazon módon nyilvánulnak meg. Gondoljuk csak a búcsújárás tradíciójára, amikor is a szent helyeket több település, sőt több vidék hívei keresik fel ugyanolyan indíttatással. Így van ez például a bácskai Doroszlón, melynek közismert katolikus Mária-kegyhelyére magyarok, sokácok, bunyevácok, németek, szlovákok, cigányok egyaránt járnak.

A velük együtt élő görögkeleti vallású szerbeknek is megvannak a maguk szent helyei, az általuk vodicának nevezett kultikus terek. Zombor környékén a nyugati és a keleti egyház hívei évszázadok óta keresik fel, bizonyos napokon, e helyeket, ahová az idők folyamán szakrális kisépítményeket: kápolnákat, kereszteket, szobrokat emeltek. Természetesen mindegyiknek van saját legendája is. Ezek kutatása sem kerülte el az etnográfusok figyelmét, amint az építmények megőrzéséért is akciót indított az illetékes szabadkai Községközi Műemlékvédő Intézet. Beszédes Valéria néprajzkutató, ezen intézet munkatársa terepjárása során Sztapáron (Ósztapár, Stapar), az ottani vodica eredetét kutatva, olyan vallási jellegű szövegre bukkant, amelyben az archaikus népi imádságok műfajára ismert. Invitálására kerestük fel a sztapári vodica pünkösdi „búcsúját", a szlavát 1992 nyarán, amikor is néhány igen szép és értékes szerb archaikus népi imádságot sikerült begyűjtenünk. Később Zomborban is találtam néhány rövidebbet, főleg a népi gyermekimádságok közül. Érdekelt az imák szent szövege, de főleg az, hogy mennyiben térnek el a magyar nyelvűektől, illetve mi az azonos a mindkét nyelven elmondott imádságokban. Mindkét esetben a hivatalos egyház tudta nélküli és liturgikus keretein kívüli létezésű, élőszóban örökített népi kulturális emlékekről van szó, melyek eredete a távoli középkorba nyúlik.

Az általam eddig gyűjtött vajdasági magyar archaikus népi imádságokhoz képest bizonyos különbségeket, eltéréseket tartalmaznak a sztapári szerb népi imádságok. Ennek okát bizonyára az ortodox, görögkeleti és a római katolikus egyház közötti különbségekben kell keresnünk. Emellett mégis jó néhány igen hasonló vonást, méghozzá alapvető sajátosságot lehet felfedezni a két vallás népi szent szövegeiben. Ilyen a Mária anyai gyászát, fájdalmát megjelenítő rész, melyről tudnunk kell, hogy a bizánci vallásból eredeztethető. A Bogorodica – Istenszülő tisztelete pedig a korai középkorban jött létre a pravoszláv vallású kereszténykeknél. Erdélyi Zsuzsanna szerint „ugyanazon spiritualitás lehet az áhítattörténeti hátterük, ugyanaz a laikus forma a kegyességi előzményük", mint a magyar imádságoknak. Ez a laikus forma pedig a középkori passiók, nagyheti misztériumok, Mária-siralmak liturgikus része volt: a Jézus kínhalált szenvedésének lírai-epikai-dramatikus bemutatása, a hitbéli megerősödés didaktikai célzatával. Ebből az idővel elfelejtett vagy idejemúlt közköltészeti alkotásból maradt meg a nép ajkán egy-egy töredék, megőrizve a szakrális téma emlékét, immár imafunkció felvételével. S a továbbéltetés már egyéni, illetve családi folyamattá vált, segítő, hasznos, hathatós erőt tulajdonítva e szövegeknek. Ily módon az egykoron köztéri vagy templomi előadású, erősen a vallási érzelmekre, a bűnös emberi létre és a megváltás tényére, a Megváltó keresztre feszítésére irányított figyelmű, sokszor sírást, zokogást tudatosan kiprovokáló művek töredékeinek később szinte mágikus erőt tulajdonítottak, tehát csak paraliturgikus előfordulásúak lehettek, lettek. Ilyen érzelmi hatás a mai imádkozó asszonyoknál szintén előfordul. Sztapáron az 52 éves Djurišić Jovankát annyira elfogta a sírás imamondás közben, hogy csak asszonytársainak segítségével tudtam megnyugtatni és arra kérni, hogy higgadtabban próbálja mondani imáját, hogy az érthető is legyen. Hasonló megnyilvánulást tapasztaltam kupuszinai magyar és bajmoki német adatközlőnél is. Íme, ez is egy középkori funkció továbbélésének a bizonyítéka.

Az imádságok szerkezeti tagolódásában nem találtunk eltérést. Mindkét vallás imái természeti kezdőképpel indulnak, majd a központi rész következik, melyben az említett drámai feszültségű Jézus-halál, illetve Mária-fájdalom domborodik ki. Itt kell szólnunk a népköltészeti alkotások egyik stilisztikai sajátosságáról: a háromszori ismétlés alkalmazásáról. Vajdasági magyar archaikus népi imádságainkban azonban erre még nem leltünk példát. Annál inkább a sztapári szerb népi imádságokban, melyekben ez a motívum szinte a középkori népköltészet más, napjainkra már jócskán felkutatott és bőséges értelmezést nyert alkotásainak világába röpít: a világszerte ismert és értékelt szerb epikus hősénekekébe.

A harmadik szerkezeti egység szintén azonos a két vallás népi imádságaiban. Ez pedig az ún. záradék, a bűnök bocsánatának ígérete. Azonban a szerb imádságok ígérete nem korlátozza a megbocsátható bűnök számát, mint az például sok magyar imádságban hallható (egy, három, öt, hét, száz bűn megbocsátása), hanem egyszerre nemcsak az imádkozó, hanem három családtagja nyerheti el a bűnöktől való teljes szabadulást. Meg kell jegyeznünk, hogy ugyanez az ígéret található egy a Pest megyei Pilisszentkereszten gyűjtött szlovák imádságban:

„. . . Do túto mollidbu trikrat prez tid'en pomollí,
Ten tri duše vikúpi
Prvú occovu, druhú mat'erinu a tret'u sam svoju. . .”

illetve egy Dabason gyűjtött szintén szlovák imában:

„. . . Do sa túto mollitbičku trikrat pomolli
Ten tri duše vyslobodi
Prvo occovu,
Druhú mat'erinu, tret'iu samu svú
Svoju korunovanú. . .”

A szlovák imádságokat is napjában háromszor kell elmondani, akárcsak a szerbeket, míg ez a követelmény a magyaroknál ritka.

Az imádságok ugyanezen részében található az ígéretet szentesítő égi lény megnevezése is: a szerb imádságokban Bog (Isten), míg a vajdasági magyar szövegekben ez többféleképpen variálódik: Atyaisten, Krisztus Urunk, Mária. Azonban az efféle variálódási lehetőség a szerb imádságok esetében sem kizárt, csak több szövegre, gyűjtött anyagra volna szükségünk egy teljesebb vizsgálathoz. A záradékok szemrevételezése után leszögezhetjük, valójában ezeket a szövegeket a középkor szellemiségében élő, magát bűnösnek tudó, valló ember szabadulásvágya hozta létre a szabadulás hathatós lelki eszközéül. Kicseng belőlük, Nagy Olga szavaival élve, „az emberiség szorongása és az azonos vigaszkeresés vágya”.

Az eddig ismert olasz, magyar, szlovén, horvát, lengyel archaikus népi imádságok ismeretében a szakkutatás az egyik legismertebb imamotívumként a Grál-motívumot tartja számon: ez Jézus vérének felszedése, begyűjtése, tárolása edényben – az edény neve gyakran a népi etimológia által eltorzított változatban él –, a hegytetőn álló templomban, kápolnában. Ennek változatai a szerb népi imádságokban éppúgy előfordulnak, mint más európai népek imaanyagában. A sztapári imádságok elején így: crkvica; sveta crkvica na Svetoj Gori građena (kis templom, kápolna; a Szent hegyen épült kápolna). A vajdasági magyar szövegekben ezek megfelelői: aranyos kápolna, kőkert, mutrumfa, mennyország ajtaja, szent oltár stb. Akár vándormotívumnak is nevezhetnénk az imák e részét, azonban ez valójában egy európai alapmotívum, mely az efféle szövegmegjelenések korában a passió- vagy a misztériumjáték fontos eleme volt: az élet (a vér ennek szimbóluma) adása a bűnös emberekért.

Ugyanakkor a már említett szlovák nyelvű imában Jézus vérét elültetik, és szegfű sarjad belőle. Az általam gyűjtött szerb imádságokban a vércseppek maguk válnak „maggá”, azaz életté, és szintén virág, rózsa nő belőlük. E virág tulajdonképpen Jézus-szimbólum, és valójában a mennybe száll, amikor az angyalok leszedik, koszorúba kötik és fölviszik az Atyaisten elé. A motívum ilyenfajta előfordulása megtalálható még a román imádságokban is, de a magyarokból sem hiányzik. Így például Erdélyi Zsuzsanna a Tolna megyei Zombán gyűjtött, de bukovinai eredetű szövegében:

„. . . Oda mennek a szent angyalok,
Szent vérit elhullatták,
Szent vérit elszedik,
Kosarakba szedik,
Minden kosárba piros rózsa nyílik . . ." (32. ima)

A Jézus kihulló vérét felszedő angyalok is általánosan elterjedt motívumként jelennek meg az európai népi imádságokban.

A szerb népi imádságok régiségét archaikus nyelvezetük is jelzi, főleg a régmúlt idő igealakjai, hasonlóan a magyar imádságoknak a XVI–XVII. századot idéző múlt idejű igealakjaihoz.

A rövidebb szerb népi imádságokban az Európa-szerte elterjedt igen ősi, ún. esti ima változatait vélem felfedezni, amelyek védekező, bajelhárító szerepe közismert. Motívumainak gazdagságáról egy előző tanulmányomban már szóltam. Most csupán két kupuszinai imarészt idézek a hasonlóság szemléltetésére:

„. . . Szent kereszt előttem,
Fakereszt mellettem,
Három angyal felettem . . ."

és

„. . . Isten felettünk,
Szent kereszt előttünk . . ."

Egy bajelhárító funkciójú szerb népi gyermekimádság három variánsát is sikerült begyűjtenem, amelyek egy sokkal hosszabb archaikus népi imádság megrövidült változatainak is tekinthetők. Az egyik variáns, melyet Zomborban élő asszonytól hallottam, aki azonban a kelet-szerbiai Soko Banjából került a Nyugat-Bácskába, igen rövid imádság, mégis hatalmas expresszív látomást kínál az imádkozó gyermeknek.

Végezetül hadd hívom fel a figyelmet, hogy az eddig megismert szerb népi imádságok szépsége és középkori szellemiséget őrző archaizmusuk kutatása legalább olyan izgalmas és fontos feladat, mint a vajdasági magyar szövegekkel való további foglalkozás.

IMASZÖVEGEK

I.
Crkvice, Bogorodice,
Mirom ograđena,
Tamjanom okađena,
U crkvi Sveta Bogorodica kleči,
Iz sveg srca ječi,
U nebo gledi,
Suze roni,
Bogu se moli,
Bele prste lomi.

Džide pitaše:
A što klečiš, Sveta Bogorodice,
Iz sveg srca ječiš,
U nebo gledi,
Suze roniš
Bogu se moliš,
Bele prste lomiš?
Kako ne bi klečala,
Iz sveg srca ječala,
U nebo gledala,
Suze ronila,
Bogu se molila,
Bele prste lomila.
Imala sam jednog sina, jedinoga,
Džide ga uvatiše,
Na glog ga baciše,
Na krst ga razapeše,
Zlatnu krunu skidoše,
A od trnja metoše,
Lice mu upljuvaše,
Žučom ga napojiše,
Kopljem mu rebro probodoše,
Iz rane poteče kap krvi.
Di je krvca kanula,
Tu je ruža cvatila,
Anđeli dođoše,
Ruže nabraše,
Na presto Bogu odneše.
Reče Bog jedno:
Ko očita ovaj Očenaš tri puta na dan,
Biće sretan u iduće:
Njegove tri će mu duše u raj otići,
Očina, materina i njegova.
Reče Bog još jednu reč:
Ko očita ovaj Očenaš na svojoj tajnoj večeri,
Otiće mu duša kod Isusa Hrista. Amin.

(Kápolnácska, Istenszülőcske,
Békével körülvéve,
Tömjénnel tömjénezve,
Benne térdel a Szent Istenszülő,
Fájdalmasan zokog,
Az eget nézi,
Könnyeit ontja,
Istenhez fohászkodik,
Fehér kezét tördeli.
Kérdezik a zsidók:
Mért térdelsz itt, Szent Istenszülő,

Fájdalmasan zokogva,
Az eget nézve,
Könnyeid ontva,
Istenhez fohászkodva,
Fehér kezed tördelve?
Hogyne térdelnék,
Zokognék, siralmasan,
Néznék, az égbe
Ontanám könnyeimet,
Fohászkodnám Istenhez,
Tördelném fehér kezemet,
Amikor volt nekem egyetlen fiam,
A zsidók megfogták,
Galagonyabokorra vetették,
Keresztfára feszítették,
Aranykoronáját levették,
Töviskoronával koronázták,
Arcát leköpdösték,
Epével itatták,
Dárdával az oldalát átjárták,
Sebéből elcseppent csepp vére.
Ahová a vér hullott,
Ott rózsa nyílott,
Eljöttek az angyalok,
A rózsát leszedték,
Isten trónjához elvitték.
Isten egyet szólott:
Aki ezt a Miatyánkot napjában háromszor elmondja,
A következő boldogságot nyeri:
Három lelket a mennyországba juttat,
Apjáét, anyjáét és a magáét.
Isten még egy szót szólt:
Aki ezt a Miatyánkot utolsó vacsoráján elmondja,
Lelke Jézus Krisztushoz távozik. Ámen.)

Elmondta Bojčetić Katanić Dara, 1917-ben született Sztapáron. Gyűjtötte Beszédes Valéria és Silling István Sztapáron, 1992 nyarán.

II.
U ime Oca i Sina i Svetoga Duha. Amin.
Crkvica, Bogorodica,
Mirom obgrađena,
Tamjanom okađena,
U njoj klečala presveta Bogorodica.
U njoj klečala,
Iz sveg srca ječala,
U nebo gledala,
Bogu se molila,

Bele prste lomila.
Džide su je pitale:
A što klečiš presveta Bogorodice,
A što klečiš,
Iz sveg srca ječiš,
U nebo gledaš,
Bogu se moliš,
Bele prste lomiš?
Kako ne bi klečala,
Iz sveg srca ječala,
U nebo gledala,
Bogu se molila,
Bele prste lomila,
Imala sam jednog sina,
I tog jednog Džide uvatiše,
Na glog ga baciše,
Zlatnu krunu s glave mu skidoše,
Venac od trnja na glavu metoše,
Kopljem rebro probodoše,
Isteklo je akov krvi ko vode,
Di je krvca kanula,
Tu je ruža cvatala,
Anđeli su ružu brali
I odneli Bogu na presto.
Bog ime reče ovu reč:
Ko ovu molitvu triput na dan isčita,
Tri će mu duše otići u raj,
Njegova, očeva i materina.
U ime Oca i Sina i Svetoga Duha. Amin.)

(Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében. Ámen.
Kápolnácska, Istenszülőcske,
Békével körülvéve,
Tömjénnel tömjénezve.
Benne térdelt a legszentebb Istenszülő,
Benne térdelt,
Fájdalmasan zokogott,
Az eget nézte,
Istenhez imádkozott,
Fehér kezét tördelte.
A zsidók megkérdezték:
Mért térdelsz, legszentebb Istenszülő,
Mért térdelsz,
Zokogsz fájdalmasan,
Nézed az eget,
Imádkozol Istenhez,
Tördeled fehér kezed?
Hogyne térdelnék,

Zokognék fájdalmasan,
Néznék az egekbe,
Imádkoznék Istenhez,
Tördelném fehér kezemet,
Volt nekem egyetlen fiam,
Ezt az egyet is a zsidók megfogták,
Galagonyabokorra vetették,
Aranykoronáját fejéről levették,
Tövisből font koszorút a fejére tették,
Dárdával az oldalát átjárták,
Egy akó vére úgy ömlött ki, mint a víz,
Ahová a vér hullott,
Ott rózsa nyílott,
Az angyalok leszedték,
Isten trónjához vitték.
Isten mondta e szót:
Aki ezt az imádságot naponta háromszot elimádkozza,
Három lélek a mennyországba jut:
Az övé, az apjáé és az anyjáé.
Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében. Ámen.)

Elmondta Apelić Mazić Savinka, 1925-ben született Sztapáron. Gyűjtötte Silling István Sztapáron, 1992 nyarán.

III.
U ime Oca i Sina i Svetoga Duha. Amin.
Sveta crkvica,
U Svetoj Gori građena,
Mirom kađena,
Ljubavlju zlaćena,
U njoj sedi Hrista Boga majka,
Suze roni,
Crnu zemlju ljubi.
Pitaju je deset anđela i dvanaest apostola:
Šta je bilo, Hrista Boga majko?
Proćte me se deset anđela i dvanaest apostola,
Imala sam sina jedinca,
Ljudi mi ga oteše,
Na krst ga razapeše,
Pod nokte mu čavle udarahu,
Ispod nokata krvca udaraše,
Na kam' padaše,
Kam' se raspadaše,
Iz kamena ruža cvetaše,
Angeli sa neba silazahu,
I ružu berahu,
I venac pletahu,
Na nebesa nosahu.

Nebesa zamirisaše bolje od izmijana i tamjana,
Anđeli u horu zapevaše:
Slava Bogu na visini,
A na zemlji nek je mir među ljudima dobra volja.
Sretna neka bude ona žena,
Koja bude odhranjivala sa svojih grudi svoja čeda.
Aliluj, Gospodi, pomiluj!
Ko ovu molitvu tri put uveče, tri put ujutru pročita,
Bog za četrdeset dana oprostiće mu sve grehove. Amin.

(Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében. Ámen.
Szent kápolnácska,
A Szent hegyen építve,
Békével tömjénezve,
Szeretettel aranyozva,
Benne ül a Krisztus Urunk anyja,
Könnyeit hullatja,
A fekete földet csókolja.
Kérdi tőle tíz angyal és tizenkét apostol:
Mi történt, Krisztus Urunk anyja?
Haggyatok engem, tíz angyal és tizenkét apostol,
Volt nekem egyetlenegy fiam,
Az emberek elrabolták tőlem,
Keresztre feszítették,
Körmei alá szögeket szúrtak,
Körmei alól a vér kiserkent,
Sziklára hullott,
A szikla szétmállott,
Belőle rózsa nyílott,
Az angyalok a mennyből leszálltak,
És a rózsát leszedték,
Koszorúba kötötték,
A mennyekbe fölvitték,
A mennyek a mirhánál és a tömjénnél szebben illatoztak,
Az angyalok kórusban énekelték,
Dicsőség a magasságban Istennek,
És békesség a földön a jóakaratú embereknek.
Boldog legyen az az asszony,
Aki emlőivel gyermekeit táplálja!
Alleluja, Uram, irgalmazz!
Aki ezt az imádságot este háromszor, reggel háromszor elimádkozza,
Az Isten negyven napra minden bűnét megbocsátja. Ámen.)

. . . Ezt negyven napig kell imádkozni, naponta háromszor. Anyám ezt többször megismételte, de nekem még nem sikerült, talán egyszer mégis sikerülni fog. – Elmondta Đurišić Žarkovački Jovanka, 1940-ben született a Sztapár melletti Žarkovac pusztán. Gyűjtötte Silling István Sztapáron, 1992 nyarán.

IV.
Krst u kući,
Krst na kući,
Krsti, Bože, mesto moje,
Gde ću spati,
Boga zvati,
Bog me čuva do ponoći,
Anđeli od ponoći.
Anđeli se pokloniše,
Nečastivi pobegoše.

(Kereszt a házamban,
Kereszt a házamon,
Kereszteld meg, Istenem, az én helyem,
Ahová aludni fekszem,
Ahová Istent hívom,
Isten őriz éjfélig,
Az angyalok reggelig,
Az angyalok meghajoltak,
Az ég megnyílott,
A gonoszok elszaladtak.)

Elmondta Pavkov Pejin Olgica, 1922-ben született Szivácon. Gyűjtötte Silling István Sztapáron, 1992 nyarán.

V.
U ime Oca i Sina i Svetoga Duha. Amin.
Krst na nebu,
Krst na zemlji,
Krsti, Bože, mesto moje,
Gde ja legnem,
Gde ja spim,
Da nikakvo zlo ne snim!
Krst me čuva do ponoći,
A anđeli od ponoći,
Sam Bog doveka. Amin.

(Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében. Ámen.
Kereszt az égen,
Kereszt a földön,
Kereszteld meg, Istenem, az én helyem,
Ahová lefekszem,
Ahol én alszom,
Hogy semmiféle rosszat ne álmodjam!
Kereszt őriz éjfélig,
Az angyalok reggelig,
Az Isten mindvégig. Ámen.)

Elmondta Đurišić Žarkovački Jovanka, 1940-ben született a Sztapár melletti Žarkovac pusztán. Gyűjtötte Silling István Sztapáron, 1992 nyarán.

VI.
Legnem spati,
Boga zvati,
Anđele ću prezivati,
Bog se desi na nebesi
Nebesa se otvoriše,
Anđeli se pokloniše,
Hrista Boga zamoliše,
Kad ja legnem, kad je spim,
Da nikakvo zlo ne snim.

(Én lefekszem,
Istent hívom,
Angyalokat megidézem,
Isten a mennyben megjelen,
A mennyek megnyílnak,
Az angyalok meghajolnak,
Krisztus Urunkat megkérik,
Amikor lefekszem, amikor alszom,
Semmi rosszat ne álmodjam.)

Elmondta Nikačev Radin Stanka, született 1922-ben Sztapáron. Gyűjtötte Silling István Sztapáron, 1992 nyarán.

VII.
Legoh spati,
Boga zvati,
I anđele prizivati.
Bog se desi na nebesi,
Nebesa se otvoriše,
Hrista Boga zamoliše,
Kad ja legnem, da ja spim,
Da nikako zlo ne snim.

(Én lefekszem,
Istent hívom,
És az angyalokat megidézem,
Isten a mennyben megjelen,
A mennyek megnyílnak,
Krisztus Urunkat megkérik,
Amikor én lefekszem, hogy aludjam,
Semmi rosszat ne álmodjam.

... Ez alvás előtti imádság. Otthon tanultam, a szülői házban, még gyermekkoromban ... Pravoszlávok voltak a szüleim ... Soko Banjában tanultam, ott éltünk mi. – Elmondta Isakov Trifunović Olga, született 1936-ban. Gyűjtötte Silling István Zomborban, 1991 IV. 25-én.)

VIII.
Legoh spati,
Boga zvati,
I anđele prizivati,
Kad ja legnem,
Kad ja spim,
Da nikakvo zlo ne snim.

(Én lenyugszom,
Istent hívom,
S angyalokhoz fohászkodom,
Hogy ha fekszem,
És elalszom,
A rossz álom ne zaklasson.)

... Ezt az imát a nagyanyámtól tanultam, Milica Šarčanskitól, aki 1874-ben született. Minden este el kellett mondanom hangosan. „Most vigyáznak majd rád az angyalok egész éjszaka" – így szokott tőlem búcsúzni. – Elmondta Kaić Vacić Dušica, született 1936-ban Zomborban. Gyűjtötte Silling István Zomborban, 1991 telén.

Irodalom

ERDÉLYI Zsuzsanna: *Hegyet hágék, lőtőt lépék.* Archaikus népi imádságok, Budapest, 1976

ERDÉLYI Zsuzsanna: *Későközépkori közköltészeti emlékek a hazai interetnikus – délszláv – szakrális hagyományban.* In: Folklór és tradíció I. Szerk. Kiss Mária, Budapest, 1984

ERDÉLYI Zsuzsanna: *Későközépkori szakrális hagyományaink népköltészeti kapcsolatai a Kárpát-medencében.* In: Egyházak a változó világban. Szerk. Bárdos István és Beke Margit, Esztergom, 1991

ERDÉLYI Zsuzsanna: *Közös sorsok – „szépénekek".* Szent szövegek a hazai szláv hagyományból. Új Írás, XXXI. évf. 12. sz. 1991

NAGY Olga: *Az etnológia üzenete a XX. század emberének.* Holnap, III. évf. 6. sz. 1992

SILLING István: *Boldogasszony ablakában.* Népi imádságok és ráolvasások Kupuszináról. Újvidék, 1992

SILLING István: *Egy archaikus népi imádság motívumainak jelképrendszere.* Híd, LV. évf. 5. sz., 1991. május

ZSILÁK Mária: *Szlovák népi imádságok sajátosságai a magyar és a szlovén népi imádságokkal való összevetésben.* In: A III. békéscsabai nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia előadásai I. Szerk. Eperjessy E. és Krupa A., Budapest–Békéscsaba, 1986

Dr. Csáky S. Piroska–Csapó Julianna

MAGYAR NYELVŰ EGYHÁZI KIADVÁNYOK JUGOSZLÁVIÁBAN

1945–1994

Bibliográfia

ÚJVIDÉK, 1995

A BIBLIOGRÁFIA ELÉ

Bibliográfiánkat művelődéstörténeti adalékként közöljük. Régi adósságunkat szeretnénk törleszteni, midőn közreadjuk munkánkat, hiszen ilyen irányú gyűjtést eddig senki sem végzett. Bibliográfiánknak a Könyvkiadásunk/művelődési életünk egy mellőzött fejezete címet is adhattuk volna.

Célkitűzésünk az említett hiány pótlása volt. Ez határozza meg a bibliográfia gyűjtőkörét is. Felölel minden egyházi kiadványt (a periodikumokat egyelőre nem közöljük), legyen az tisztán vallási jellegű, szépirodalmi ihletésű (pl. verseskötetek, novellák, drámakötetek, regények stb.), szakirodalmi, vagy nem egyházi kiadó által megjelentett könyv (mert elvétve ilyen is akad), kotta és aprónyomtatvány. Lehetőségeinktől, időnktől függően igyekeztünk begyűjteni mindegyik, nálunk honos felekezeti egyház kiadványait. Könyvjegyzékünk típusát nézve szakbibliográfia, műfaját tekintve a regisztráló bibliográfiák közé tartozik.

A feldolgozás módja követi a nemzetközi dokumentumleírás szabványát. A leírás legtöbbször magáról a kiadványról készült, kivételes esetben másodlagos források adatait is felhasználtuk. Tekintve, hogy az anyag munkajellegű, az adatok besorolása szerzői betűrendben történt, nem időrendet követ, mivel így hatékonyabb a begyűjtött anyag ellenőrzése. Egyháztörténeti szempontból minden bizonnyal hasznos lett volna, ha az anyagot adventista, katolikus, református és egyéb kiadványokra osztottuk volna föl. A bibliográfia későbbi átrendezésekor mutatókkal áthidalhatók a fenti hiányosságok.

Az anyaggyűjtést a Jugoszláv Nemzeti Bibliográfia alapján kezdtük, majd a Vajdaság Bibliográfiája (1982–1991) köteteinek alapján egészítettünk ki. A könyvek leírását parókiák könyvállománya, egyházi felekezetek gyűjteménye és a Matica srpska könyvtárában fellelhető kiadványok alapján végeztük.

Reméljük, hogy az egyházi kiadványok bibliográfiája segítségül szolgál majd

nemcsak az egyes vallások tanulmányozásához, hanem segédeszköz lesz a művelődéstörténet kutatói számára is. Könyvtörténeti szempontból mindenképpen kiegészíti az 1945 és 1994 közötti magyar nyelvű könyvkiadással kapcsolatos eddigi ismereteinket, még akkor is, ha műfaját nézve regisztráló bibliográfia (nem ad tartalmi ismertetéseket, annotációkat), s csak a műveket azonosító leírást tartalmazza. Időrendi mutatót nem mellékeltünk ugyan, figyelmes olvasással azonban kideríthető, hogy 1990 után rohamosan megnőtt a vallásos tárgyú kiadványok száma. Ez azt bizonyítja, hogy az utóbbi években a szabad vallásgyakorlás nem titokban történt, mint az előző korszakban, s ez serkentőleg hatott vallási felekezeteink kiadói ténykedésére. Gazdasági javulásról nem beszélhetünk, a kiadott könyvek száma mégis azt igazolja, hogy ezekben az ínséges időkben – ha külföldi támogatással is – a könyvprodukció látványosan megnőtt. Szeretnénk hinni, hogy nemcsak a divat sugallatára és nem is a látványosság miatt történt ez, hanem valós igényről és valóban hiánypótló művekről van szó, amelyek gazdagítják művelődéstörténeti, helytörténeti, irodalmi, vallástörténeti ismereteinket és egyben vallási életünk pótolhatatlan segédletei.

Külső megformálásukat vizsgálva megállapíthatjuk, hogy könyvkiadásunkban jelentős helyet foglalnak el ezek a kiadványok. Külalakjukra nézve többnyire kielégítik esztétikai igényeinket, jól tipografáltak, szépen illusztráltak, jó papírra vannak nyomtatva. Gyakran találunk a fűzött példányok mellett bekötött példányokat, aranyozott vagy csak mélynyomással készített fedőlapúakat.

Összegzésül: érdemes róluk számot adni, mert sem tartalmi, sem formai szempontból nem maradnak le a többi vajdasági magyar nyelvű írott dokumentumtól.

1. ADVENTI ÉNEKEK
Adventi énekek (Adventna pojanja). – Beograd : Međunarodna zajednica Reformnog pokreta adventista sedmog dana, 1953 . – 177 p. ; 21 cm
120 pld.
Sokszorosított

2. ADVENTISTA EGYHÁZI...
Adventista egyházi énekeskönyv : istentiszteleti használatra. – Novi Sad : Adventista Keresztény Egyház, 1956. – 242 + 12 p.; 20 cm
200 pld.

3. AGAPE
Agape : karácsony 1982 : kiadványaink jegyzéke . – Újvidék : Agape, 1982. (Újvidék : Agape) . – 15 p. : ill. ; 17 cm
Katalógus

4. ÁHÍTAT
Áhítat . – Bajmok : Savez mađarskih baptističkih crkvenih opština u FNRJ, s. a. – 64 p. ; 15 cm
Sokszorosított

5. ÁJTATOSSÁG...
Ájtatosság szent Kolbe Mária Miksa tiszteletére / Összeállította Horváth János. – Újvidék : Kršćanska Sadašnjost; Agapé, 1989 (Novi Sad : Agapé). – 14 p. ; 12 cm
A kiadásért felel dr. Harmath Károly
2500 pld.
Fűzve

6. ALEXANDER, David – ALEXANDER, Pat
A Biblia kézikönyve / [Az eredeti kiadást szerkesztette David és Pat Alexander ; Ford. Rencsényi Tibor]. – Novi Sad : Agapé, 1989 (Zagreb : Grafički Zavod Hrvatske) . – 685 p. : ill. ; 25 cm
Eredeti címe: The lion handbook to the Bible
6000 pld.

7. ANNE-MARIE
Őszinte beszéd lányokkal / Anne-Marie ; [Ford. T. M.] . – Vrbas : Izd. Rimokatolički župni ured (Novi Sad : Dnevnik) . – 61 p. : ill. ; 16 cm . – (A Hitélet Kiskönyvtára ; 3.)
Eredeti címe: Qui me repondra

8. AZ APOSTOLOK...
Az apostolok cselekedetei. Az ősegyház élete . – Subotica: Bačka duhovna oblast, 1966 . – 344 p. + 8 tábla : ill. ; 17 cm
10 000 pld.

9. ÁRPÁDHÁZI...
Árpádházi Szent Margit tisztelete . – Becse : Szent Margit Plébániahivatal, 1992 (Tótfalu : Logos) . – 32 p. ; 14 cm

10. ÁRPÁSI Károly
Hajtóvadászat : [regény] / Árpási Károly ; [Fedőlapterv és illusztrációk Magyar Csaba] . – Újvidék : Agapé, 1994 (Novi Sad : Agapé) . – 144 p. : ill. ; 21 cm

11. ASSISI SZENT FERENCCEL...
Assisi Szent Ferenccel Isten felé : tudnivalók a ferences szerzetesi életről / [fordította és szerkesztette Harmath Károly]. – [Újvidék : Agapé, 1992.] (Újvidék : Agapé). – 24 p. : ill. ; 17 cm
Megjelenik a Kisebb Testvérek a Minorita, a Kapucinus és a Reguláris Harmadik Rend főelőljáróságának megbízásából.

12. A BÁCSKAI MIASSZONYUNKRÓL...
A bácskai Miasszonyunkról nevezett nővérek konstitúciója és direktóriuma . – Subotica : kiadó nélkül, 1988 . – 131 p. + 40 p. melléklet ; 17 cm

13. BALLA Ferenc
A bezdáni Szentháromság fogadalmi kápolna / Balla Ferenc . – Bezdán : kiadja a a bezdáni Római Katolikus Plébániahivatal, 1994 (Tóthfalu : készült a Logos grafikai műhelyben) . – 48 p. : ill. ; 20 cm

14. BATTAGLIA, Dino
Antal testvér / [rajzolta Dino Battaglia ; szöveg Stelio Martelli ; fordította Harmath Károly ; a magyar szöveget beírta Kovács Éva] . – [Novi Sad : Ferences Rendház, 1982.] (Čakovec : Zrinski) . – 72 p. : színes ill. ; 28 cm
Eredeti címe: Antonio di Padova . – képregény

15. BATTAGLIA, Dino
Ferenc testvér = Frate Francesco : e i suoi fioretti / Laura Battaglia, Giovanni M. Colasanti ; rajzolta Dino Battaglia ; [fordította Harmath Károly ; a szöveget írta Fábri Kornélia]. – [Zagreb ; Novi Sad : a Jugoszláv Ferences Tartományok Szövetsége ; Agapé, 1981.] (Čakovec : Zrinski) . – 117 p. : színes ill. ; 28 cm
képregény

16. BAUER, Gerhard M.
Papagájketrec / Gerhard M. Bauer, Eva Maria Kremer ; [Fordította Máté-Tóth András ; A kéziratot gondozta és a verseket fordította Sipos Margit ; Illusztrálta Redžek Georg] . – Újvidék : Agapé, 1991 (Újvidék : Agapé) . – 73 p. : ill. ; 20 cm
Eredeti címe: Pan-de-Arara oder der Papageienkäfig

17. BERECZ Ferenc
A kísértés : [dráma] / Berecz Ferenc ; [Fedőlap és illusztrációk Berecz Ferenc]. – [Zagreb] : Kršćanska sadašnjost ; Újvidék : Agapé, 1989. – 34 p. : ill. ; 21 cm
3000 pld.

18. BERECZ FERENC
Ennyi tellett tőlem : [versek] / Berecz Ferenc ; [A szerző rajzaival] . – Tótfalu: Tótfalusi Lelkigyakorlatos Ház, 1992 (Tótfalu : Logos) . – 78 p. : ill. ; 21 cm
Selyemkötés

19. BERECZ Sándor
Isten barátai / Berecz Sándor. – Novi Sad : Kršćanska sadašnjost ; Agapé ; Bački Vinogradi : Plébániahivatal, 1989 (B. Jarak : sokszorosítja „Efekt"). – 139 p. ; 17 cm
4000 pld

20. BERECZ Sándor
Kegyhelyeink története / Berecz Sándor . – Temerin : Római Katolikus

Plébániahivatal, s. a. (B. Jarak : sokszorosítja „Efekt"). – 64 p. ; 17 cm

21. BERECZ Sándor
Zarándokok könyve / Berecz Sándor. – Bački Vinogradi : Római Katolikus Plébániahivatal, 1986 (B. Jarak : „Efekt") . – 214 p. ; 17 cm
Sokszorosítva

22. BERKESSY Ferenc
Bonifác segít magán (ahogy tud) / Berkessy Ferenc ; [a címlapot a szerző tervezte] . – [Újvidék : Agapé], s. a. (Újvidék : Agapé) . – 156 p. ; 21 cm

23. BERNOLÁK Éva
A sziklára épült Egyház : egyháztörténeti olvasókönyv fiatalok részére / Bernolák Éva . – Novi Sad : Agapé, [1989] (Novi Sad : Forum) . – 248 p. . ill. ; 20 cm

24. BERNOS DE GASZTOLD, Carmen
Imák a bárkából : állatok kórusa / Carmen Bernos de Gastold ; fordította Lukáts Márta ; rajzok és technikai szerkesztés Sóti György . – Újvidék : Kršćanska sadašnjost, Agapé, 1987. (Novi Sad : Agapé) . – 129 p. : ill. ; 20 cm
A francia eredeti címe: Prieres Dans L'arche

25. BERNOS DE GASZTOLD, Carmen
Imák a bárkából : állatok kórusa / Carmen Bernos de Gastold ; fordította Lukáts Márta ; fedőlap és illusztrációk Németh Csaba . – harmadik kiadás . – Újvidék : Kršćanska sadašnjost, Agapé, 1993. (Novi Sad : Agapé) . – 131 p. : ill. ; 21 cm
A francia eredeti címe: Prieres Dans L'arche
ISBN 86-463-0027-7
700 pld.

26. A BIBLIA ÉS TÖRTÉNETE
A Biblia és története / szerk. Enrico Galbiati ; [szöveg Enrico Galbiati, Elio Guerriero, Antonio Sicari] . – Novi Sad: Agape ; Zagreb : Kršćanska sadašnjost, 1983–1985 (Kranj : Gorenjski tisk). – 1.– köt. : színes ill. ; 32 cm
2500 pld.
1. köt.: Vö. *A teremtés* / Szöveg Enrico Galbiati ; Illusztrációk Sandro Corgi; Olaszból fordította Boross István . – 1983 . – [27 p.] számozatlan
2. köt.: *A pátriárkák és Mózes* / Ill. Antonio Molino ; [olaszból fordította Boross István]. – 1985. – [124 p.] számozatlan
3. köt.: *Az ígéret földjén* / ill. Vittorio Belli, Sandro Corsi, Antonio Molino, Sergio Molino, Franco Vignazia ; [olaszból fordította és szerk. Harmath Károly] . – 1985 .– 128 p.
4. köt.: *Királyok és próféták* / ill. Antonio Molino ; [olaszból fordította és szerkeszti Harmath Károly] . – [124 p.]
5. köt. : *Számkivetés, visszatérés, judaizmus* / ill. Sandro Corsi, Sergio Molino, Franco Vignazia ; [fordította Rencsényi Tibor] . – [156 p.]
6. köt.: *Jézus Krisztus* / ill. Antonio Molino ; [olaszból fordította Harmath Károly] . – 122 p.
7. köt.: *Az Úr tanítványai* / ill. Sandro Corsi, Franco Vignazia ; [ford. Bauer Ferenc] . – [124 p.]
Kartonkötés
2500 pld.

27. A BIBLIA KÉPREGÉNYBEN
A Biblia képregényben : az ószövetség nagyjai 1–29 / A szövegkönyv és a magyarázatok szerzője P. Pierre Thivollier ; Rajzolta Xavia Musoera ; A magyar szöveget beírta Kovács Éva . – Zágráb : Kršćanska sadašnjost ; Novi Sad : Agapé, 1982–1987 (Maribor : ČGP Večer) . – 1–29. köt. : ill. ; 29 cm
1. *Ábrahám* . – 1982 . – 31 p.
2. *Ábrahám* . – 1982 . – 31 p.

3. *Jákob.* Izrael . – 1982 . – 31 p.
4. *József* . – 1982 . – 31 p.
Címváltozás az 5. számtól: *Isten népeinek története* . – Eredeti címe: L histoire du Peuple de Dieu.
5. *Mózes* . – 1982 . – 31 p.
6. *Mózes* . – 1982 . – 31 p.
7. *Mózes* / Rajzolta Noel Gloesener . – 1982 . – 31 p.
8. *Bírák* / Rajzolta Noel Gloesener . – 1982 . – 31 p.
9. *Sámson* / Rajzolta Noel Gloesenen és Xavier Musquera . – 1982 . – 31 p.
10. *Sámuel* / Rajzolta Xavier Musquera . – 1982 . – 31 p.
11. *Dávid* / Rajzolta Xavier Musquera . – 1982 . – 31 p.
12. *Dávid* / Rajzolta Xavier Musquera . – 1982 . – 31 p.
13. *Salamon* / Rajzolta Pierre Decomble . – s. a . – 31 p.
14. *Illés* / Rajzolta Stéphane Abadil . – 1983 . – 31 p.
15. *Izajás* / Rajzolta Xavier Musquera; Fordította Nemeshalmi István és Klára . – 1984 . – 31 p.
16. *Jeremiás* / Rajzolta Xavier Musquera ; Fordította Nemeshalmi István és Klára . – 1984 . – 31 p.
17. *Ezekiel* / Rajzolta Xavier Musquera ; Fordította Nemeshalmi István és Klára . – 1985 . – 31 p.
18. *Az ember és a bűn* / Rajzolta Michel Rankon ; Fordította Nemeshalmi István és Klára . – 1985 . – 31 p.
19. *Jónás és Rut* / Rajzolta Noel Gloesenen ; Fordította Zsivánovity Róbert . – 1985 . – 31 p.
20. *Tóbiás és Sára* / Rajzolta Pierre Decomble ; Fordította Nemeshalmi István és Klára . – 1985 . – 31 p.
21. *Eszter és Judit* / Rajzolta Noel Gloesener ; Xavier Musquera ; Ford. Rencsényi Tibor . – 1985 . – 31 p.
22. *Dániel* / Rajzolta Xavier Musquera ; Fordította Rencsényi Tibor . – 1985 . – 31 p.
23. *Dániel* / Rajzolta Xavier Musquera; Ford. Bauer Ferenc . – 1985 . – 31 p.
24. *Jézus születése* / Rajzolta Pierre Brochard ; Ford. Rencsényi Tibor . – 1985 . – 31 p . – (Az Evangéliumok. Újszövetség ; 1.)
25. *Jézus gyermekkora* / Rajzolta Pierre Brochard ; Ford. Rencsényi Tibor . – 1987 . – 31 p. . – (Az Evangéliumok. Újszövetség ; 2.)
26. *Jézus és Keresztelő János* / Rajzolta Pierre Brochard ; Ford. Rencsényi Tibor . – 1987 . – 31 p . – (Az Evangéliumok. Újszövetség ; 3.)
27. *Jézus és a megvetettek* / Rajzolta Pierre Rochard ; Ford. Rencsényi Tibor . – 1987 . – 31 p'. – (Az Evangéliumok. Az Újszövetség ; 4.)
28. *Jézus és a bűnbocsánat* / Rajzolta Pierre Brochard ; Ford. Rencsényi Tibor . – 1987 . – 31 p . – (Az Evangéliumok. Újszövetség ; 5.)
29. *Jézus Jeruzsálemben* / Rajzolta Pierre Brochard ; Ford. Rencsényi Tibor . – 1987 . – 31 p . – (Az Evangéliumok. Újszövetség ; 6.)

28. A BIBLIA KÉZIKÖNYVE
A biblia kézikönyve / [Az eredeti kiadást szerkesztette David és Pat Alexander ; Fordította Rencsényi Tibor]. Novi Sad : Agape, 1989 (Zagreb : Grafički Zavod Hrvatske) . – 685 p. : színes ill. ; 24 cm
Bőrkötés, borítóval, fülszöveggel
5000 pld.

29. BIBLIAI KÉPESKÖNYV
Bibliai képeskönyv / a kiadásért felel Harmath Károly . – Zagreb ; Újvidék : Kršćanska sadašnjost, Agape, 1987. (Újvidék : Dobra vest) . – 1 köt. – : színes ill. ; 24 cm
1. köt. : Újszövetség 1. : *Képek Jézus életéből* . – [12] p.
2. köt. : Újszövetség 2. : *Jézus és a gyerekek* . – [12] p.
3. köt. : Újszövetség 3. : *Jézus példabeszédei* . – [12] p.
Kifestőkönyv idézetekkel.

30.[BIBLIAI KIFESTŐK]
[Bibliai kifestők] / [szerk. Harmath Károly ; rajzolta Nemes Farkas Zsuzsa]. – [Újvidék : Agapé, 1994.] (Újvidék : Agapé) . – 1– köt. : színes ill. ; 24 cm
1. : *Jézus születése* . – [11] p.
2. : *Mária, Jézus Krisztus édesanyja.* – [11] p.
3. : *Jézus és a templom* . – [11] p.
4. : *Jézus és a gyerekek* . – [11] p.
5. : *Jézus példabeszédei* . – [11] p.
6. : *Jézus csodái* . – [11] p.
7. : *Jézus tanítványai* . – [11] p.
8. : *Jézus feltámadása* . – [11] p.
500 pld

31. BIBLIAI LECKÉK
Bibliai leckék / Fel. szerk. Branko Čolić . – Belgrád : Međunarodna zajednica Reformnog pokreta adventista sedmog dana, 1953.
Sv. 29 1953 1.,2. sz.
Sv. 30 1954 1.,2.,3.,4. sz.
Sv. 31 1955 1.,2.,3. + rendkívüli kiadás
Sv. 32 1956 1.,2.,3.,4. sz.
Sv. 33 1957 1.,2., 3., 4. sz.
Sv. 34 1958 1.,2.,3.,4. sz.

32. BIBLIAI TANULMÁNYOK
Bibliai tanulmányok : (január 5. – június 28.) . – Novi Sad : Keresztény Adventista Egyház, 1952. – 71 p.

33. BIBLIAI TANULMÁNYOK
Bibliai tanulmányok : (április 3 – június 26) . – Novi Sad : Keresztény Adventista Egyház, 1953.

34. BIBLIAI TANULMÁNYOK
Bibliai tanulmányok . – Novi Sad : Keresztény Adventista Egyház, 1954. – 34 p.

35. BIBLIAI TANULMÁNYOK
Bibliai tanulmányok . – Novi Sad : Keresztény Adventista Egyház, 1956.

36. BIBLIAI TANULMÁNYOK
Bibliai tanulmányok . – Novi Sad : Keresztény Adventista Egyház, 1957.

37. BIFFI, Inos
Beavató szentségek / Inos Biffi ; rajzolta Franco Vignazia ; [olaszból fordította Harmath Károly] . – Újvidék : Agapé, 1990. (Ljubljana : Učne delavnice) . – számozatlan [90] p. : színes ill.; 32 cm
Az eredeti címe : I primi sacramenti
Kartonkötés
10 000 pld.

38. BIFFI, Inos
Az Eukarisztia és története / Szöveg Inos Biffi ; Ill. Franco Vignazia . – Novi Sad : Agape, 1984 (Zagreb : Grafički Zavod Hrvatske) . – számozatlan : színes ill. ; 20 cm . – (A Keresztény Kultúra Képeskönyvei)
Egyidejűleg megjelent Amerikában, Franciaországban és Jugoszláviában (horvát, szlovén és magyar nyelven)
Eredeti címe: La storia delle eucaristia

39. BISKUPSKO REĐENJE...
Biskupsko rođenje : Subotica, 18. VI 1989. = Püspökszentelés ; Szabadka, 1989. VI. 18 . – Subotica : Biskupski ordinarijat (Novi Sad : Kršćanska sadašnjost – Agape) . – 22 p. ; 13 cm
3000 pld.

40. BOFF, Leonardo
Üdvöz légy, Mária / Leonardo Boff ; [Ford. Hammer András] . – Újvidék : Agape, 1988 (készült az Agapénál) . – 78 p. ; 20 cm
Eredeti címe: Ave Maria . – A fordítás az 1982-es düsseldorfi kiadás alapján készült.
ISBN 86-317-0150-4
3000 pld.
Fűzve

41. BOFF, Leonardo
Teológus a zöld pokolban / Leonardo Boff [útinaplója] ; [Ford. Hammer András] . – Novi Sad : Agape, 1988 . – 82 p. ; 20 cm
Eredeti címe: Theologie hört aus Volk
A fordítás a düsseldorfi 1982-es kiadás alapján készült
ISBN 86-397-0155-5
1800 pld.
Fűzve

42. BOGDÁN József
Szívzörejek / Bogdán József [Válogatta és szerkesztette Takács Ilona] . – [Újvidék] : Agapé, 1994 (Újvidék :Agapé) . – 66 p. ; 20 cm
ISBN 86-463-0010-2
300 pld.

43. BOGOMIROVIĆ, M.
A te otthonod – boldog otthon! / M. Bogomirović . – Novi Sad : Keresztény Adventista Egyház (Sombor : Prosveta), [1969] . – 16 p. : ill. ; 20 cm
1000 pld.

44. BOLDOG OTTHON
Boldog otthon / [Összeállította a „Znaci vremena" Biblia-kutató Központ szerkesztőségi kollégiuma] ; Fordította Apró Eta . – [Zagreb ; Újvidék] : Znaci vremena ; [Keresztény Adventista Egyház], 1975 (Szabadka : Pannónia) . – 126 p. : ill. ; 20 cm

45. BOTKA József
Az élet a szeretet diadalútján / Botka József . – Novi Sad : Agapé, 1989 (B. Jarak : Efekt) . – 93 p. ; 17 cm
5000 pld.

46. BOTKA József
A Keresztség az istengyermekség szentsége : előkészítő oktatások fiatal szülőknek és keresztszülőknek a Keresztségről / Botka József . – Bački Vinogradi : Római Katolikus Plébániahivatal, 1990 (Beočin : Efekt) . – 22 p. ; 16 cm

47. BOTKA József
Útravaló kenyér : rövid katolikus hittan felnőttek utólagos oktatásához / Botka József . – Újvidék : Agapé, 1988 (Novi Sad : Forum) . – 50 p. ; 20 cm
ISBN 86-397-0151-2
20 000 pld.

48. BOTKA József
Vigyétek az örömhírt. Kartuzija Pleterje . – (Murska Sobota : Pomurski tisk), 1974 . – 78 p. + [1] ; 17 cm
500 pld.

49. BOZSÓKI Pál
Az állam és az egyház kapcsolatai Franciaországban / Bozsóky Pál . – Novi Sad : Agapé, 1992 (Novi Sad : Agapé) . – 220 p. ; 19 cm
ISBN 86-463-0007-2

50. BUBALO, Janko
1000 találkozás a Szűzanyával Međugorjében : beszélgetés Vickával / Janko Bubalo . – Jelsa (otok Hvar) : Župni ured, 1986 (Novi Sad : Forum Nyomda) . – 175 p. : ill. ; 20 cm
7000 pld.

51. BÚCSÚS KÖNYV
Búcsús könyv / [előszó Fritz Ferenc] . – [Doroszló] : Római Katolikus Plébániahivatal, 1974. (Újvidék : Forum) . – 63 p. ; 17 cm
1500 pld.

52. BÚCSÚSOK ÚTIKÖNYVE
Búcsúsok útikönyve / [Összeállította Harmath Károly] . – Újvidék : Agapé, 1988 (Novi Sad : Agapé) . – 106 p. + V p. ; 16 cm
2000 pld.
Fűzve

53. BUJAK, [Adam] - MALINSKI, [Mieczyslaw]
II. János Pál / [képek] A. [Adam] Bujak ; [szöveg] M. [Mieczyslaw] Malinski ; [magyar fordítás Kárász Anna] . - 2. kiadás . Zagreb : Novi Sad : Kršćanska sadašnjost ; Agapé, 1982 (Ljubljana : Delo) . - 203 p. : ill fotókkal ; 21 cm

54. CLARK, Harold W.
A teremtés csodái / Harold É. Clark ; Szerbhorvát nyelvből fordította Lazić Hajnalka . - [Újvidék : Keresztény Adventista Egyház, 1987] (Zagreb : Vjesnik) . - 126 p. : ill. ; 24 cm Az eredeti címe: Wonders Of Creation
3000 pld.

55. COOPER, Douglas
Isten a szeretet - és te? : életednek minden napja legyen új élményekben és tapasztalatokban gazdag / Douglas Cooper ; [Szerb nyelvről fordította Körmöczy Mária] . - Beograd ; [Zagreb] ; [Újvidék] : Preporod ; [Az Idők Jelei Bibliakutató Központ] ; [Keresztény Adventista Egyház], 1987 (Beograd : Preporod) . - 116 p. ; 20 cm
Az eredeti címe: Living God's Love

56. DAVIS, Thomas A.
Te is tudsz a vízen járni / Thomas A. Davis ; [Szerb nyelvről fordította Körmöczy Mária] . - Beograd ; [Zagreb ; Újvidék] : Preporod ; [Az Idők Jelei ; Keresztény Adventista Egyház], 1988 (Beograd : Preporod) . - 65 p. ; 20 cm

• 57. DELAFIELD, D. A.
Ellen G. White és a Hetednapi Adventisták Közössége / D. A. Delafield . - Novi Sad : [Keresztény Adventista Egyház], 1974 (Sokszorosítva a kiadó irodájában) . - 100 p. ; 20 cm

58. DESCOULERS, Christiane Gaud-Bernard
Mária, Jézus Krisztus édesanyja / [Christiane Gaud-Bernard Descoulers ; ford. és átdolgozta Harmath Károly] . - Novi Sad: Agapé, 1992 (Novi Sad : Agapé) . - 102 p. + [10] tábla : ill. ; 19 cm
4000 pld.
ISBN 86-463-001-0
Fűzve, borítóval

59. A DOROSZLÓI...
A doroszlói Mária-kegyhely : [a Szentkút története] / fényképezte Dobai István . - [Újvidék ; Kršćanska Sadašnjost, 1983.] (Kranj : Gorenjski tisk) . - 18 db. színes képeslap ; 15 cm

60. ÉDESURUNK...
Édesurunk nyomában : homíliagondolatok / Előszó Gerő Vince. - Ada : a kiadásért Gerő Vince felel, 1966–67 (Subotica : Pannónia) . - I.–II. köt. ; 21 cm
I. köt. : 1966 . - 120 p.
II. köt. : Pünkösdi tüzes nyelvek. Szentháromság. Oltártitok.
Isten szíve. Isten vendégsége. Isten könnye . - 1967 . - 135 p.
Irodalomjegyzékkel

61. AZ EGYHÁZ ÉS...
Az egyház és a világban való szerepe . - Novi Sad :
Keresztény Adventista Egyház, 1971 (s. typ.). - 70 p. ; 16 cm
6000 pld.

62. AZ EGYHÁZI SZOLGÁLAT...
Az egyházi szolgálat szentsége : (hivatások az Egyházban) . - Hajdukovó : Rómaikatolikus Plébániahivatal, 1983 . - 24 p. ; 17 cm

63. EGYHÁZTÖRTÉNELEM
Egyháztörténelem : hittankönyv a hetedik csoport tanulói számára . - Subotica : Župni ured sv. Križa, 1971

(Subotica : Panonija) . – 32 p. : ill. ; 20 cm
10 000 pld.

64. EGYHÁZTÖRTÉNELEM
Egyháztörténelem : hittankönyv a hetedik csoport tanulói számára . – Subotica : Župni ured sv. Križa, 1975 (Subotica : Panonija) . – 32 p. : ill. ; 20 cm

65. EGY NAP – ...
Egy nap – egy gondolat . – [Újvidék] : Agapé, s. a. (Újvidék : Agapé) . – számozatlan ; 10 cm Aforizmagyűjtemény

66. EGY KARTHAUZI ATYA
Egy karthauzi atya : kicsodák a karthauziak és hogyan élnek . – (Murska sobota : Pomurski tisk), 1972 . – 32 p. : ill. ; 17 cm
200 pld.

67. EGYÜTT...
Együtt az egyházzal : hittankönyv a negyedik csoport tanulói számára. – Subotica : Bačka duhovna oblast, 1963 . – 56 p. : ill., 20 cm
.19 000 pld.

68. EGYÜTT...
Együtt az egyházzal : hittankönyv a negyedik csoport tanulói számára . – Subotica : Župni ured sv. Križa, 1968 (Subotica : Panonija) . – 58 p. : ill. ; 20 cm
15 000 pld.

69. AZ ÉLET MAGASZTOSSÁGA...
Az élet magasztossága és öröme . – Subotica : Izdao i umnožio Biskupski Ordinarijat, [1979] . – 39 p. ; 20 cm

70. ELŐKÉSZÜLET...
Előkészület az újjövetre . – Subotica : A bácskai egyházmegye r. k. papság kiadása, 1958 . – 16 p. ; 20 cm
15 000 pld.

71. ELSŐ LÉPÉSEK...
Első lépések Jézus felé : hittankönyv az első csoport tanulói számára. – Subotica : Bácskai katolikus papság, 1962 . – 38 p. : ill. ; 20 cm
15 000 pld.

72. ELSŐ LÉPÉSEK...
Első lépések Jézus felé : hittankönyv az első csoport tanulói számára. – Subotica : Rk. župni ured sv. Križa, 1965 . – 38 p. : ill. ; 20 cm
13 000 pld.

73. ELSŐ LÉPÉSEK...
Első lépések Jézus felé : hittankönyv az első csoport tanulói számára . – Subotica : Župni ured sv. Križa, 1968 . – 40 p. : ill. ; 20 cm
15 000 pld.

74. AZ ÉN...
Az én vasárnapom : misekönyv III–VI . – Subotica : Bačka duhovna oblast, 1965–1966 . – 14 cm
III. : 1965 . – 369–494 p.
IV. : 1965 . – 80 p.
V. : 1965 . – 81–160 p.
VI. : 1966 . – 161–240 p.
15 000 pld.

75. ÉNEKELJÜNK ÖRÖMMEL AZ...
Énekeljünk örömmel az Úrnak . – belső használatra . – Novi Sad : Agapé, s. a. (Novi Sad : Agapé) . – 16 p. : 14 cm
Tartalom: Énekek szülőkről. Énekek elsőgyónási ünnepségre, szentmisére

76. ÉNEKESKÖNYV
Énekeskönyv : a református keresztények használatára . – második, átdolgozott kiadás . – [Pačir : Jugoszláviai Református Keresztény Egyház, 1971 (Szabadka : Pannónia) . – 704 p. ; 14 cm
10 000 pld.

77. ENGEDJÉTEK HOZZÁM JÖNNI...

Engedjétek hozzám jönni a gyermekeket : első hittankönyv / [Szerkesztették Fiala M. Ivanka, Léner István, Andrija Kopilović, Teleki Béla ; Fotók Dobai István] . – 2., változatlan kiadás . – Szabadka : az Egyházmegye Hitoktatói Tanácsa, 1982. (Kranj : Gorenjski tisk) . – 64 p. : ill. ; 21 cm

Fűzve

78. ENGEDJÉTEK HOZZÁM JÖNNI...

Engedjétek hozzám jönni a gyermekeket : első hittankönyv / [szerk. Ivanka S. Fiala , István Léner , Andrija Kopilović , Teleki Béla ; fotók Dobai István] . – Szabadka : az Egyházmegye Hitoktatói Tanácsa, 1978 (Szabadka : Pannónia) . – 64 p. : ill. ; 22 cm

10 000 pld.

79. ENGESZTELŐ SZENTÓRA

Engesztelő szentóra / Sajtó alá rendezte Berecz Sándor . – Bački Vinogradi : Római Katolikus Plébániahivatal, 1988 (B. Jarak : Efekt) . – 68 p. : kotta ill. ; 15 cm

80. ERICKSON ANDROSS, Matilda

Egyedül Istennel / Matilda Erickson Andross ; fordította Lazić Hajnalka ; a számítógépes szövegszerkesztés Ivan Todorović munkája. – [Belgrád : Preporod, 1993.] (Belgrád : készült a „Daneks" nyomdában. – 83 p. ; 20 cm

A mű eredeti címe: Alone with God

500 pld.

81. ÉRTED VAGYUNK

Érted vagyunk : ifjúsági énekeskönyv. – Hajdukovó : Plébánia Hivatal, 1981 . – 106 : kotta ill. ; 20 cm

82. AZ EVANGÉLIUM JÁNOS...

Az evangélium János szerint . – [Zagreb ; Újvidék : Kršćanska sadašnjost ; Agapé, 1979. (Újvidék : Agapé)]. – 136 p. ; 95 cm

83. A FELÜLMÚLHATATLAN KRISZTUS

A felülmúlhatatlan Krisztus.. – Újvidék : Keresztény Adventista Egyház, 1970. (nyomda nélkül) . – 96 p. ; 17 cm

5000 pld.

84. FERENCES? MIÉRT...

Ferences? Miért ne? / [felelős szerk. Harmath Károly] . – Zagreb : Újvidék : Ferences Tartományfőnökség ; Agapé, 1983 (Újvidék : Forum) . – leporelló : színes ill. ; 15 cm

85. FRANJEVAČKA CRKVA I...

Franjevačka crkva i samostan = Ferences templom és rendház : Novi Sad – Újvidék / [sastavili = összeállította Károly és Tádé ; grafički urednik = grafikai szerkesztő Palkovics János] . – [Újvidék : Ferences Rendház = Franjevački Samostan, 1994.] (Újvidék : Agapé) . –36 p. : ill. ; 19 cm

50 godišnjica franjevačke prisutnosti u službi Bogu i ljudima = 50 év ferences jelenlét Isten és az ember szolgálatában

400 pld.

86. GÁL FERENC

A Jelenések könyve / Gál Ferenc ; fedőlap és műszaki szerkesztés Dér Lehel . – [Újvidék] : Agapé, [1994] (Újvidék : Agapé) . – 80 p. : színes ill. ; 24 cm

ISBN 86-463-0004-8

500 pld.

87. GASTOLD, Carmen de

Imák a bárkából. Állatok kórusa / Carmen de Gastold ; [Fordította Lukáts Márta ; Rajzok Sóti György] . – Novi Sad : Agapé, 1982 (Čakovec : Zrinski). – 129 p. : ill. ; 21 cm

Eredeti címe: Priéres dans l arche. Choral de betes

88. GAUD-BERNARD DESCOULEURS, Christiane
Mária, Jézus Krisztus édesanyja / Christiane Gaud-Bernard Descouleurs ; [Fordította és átdolgozta Harmath Károly]. – Novi Sad : Agapé, 1992 (Novi Sad : Agapé). – 104 p.+ 10 p. : színes ill. ; 20 cm
Eredeti címe: Marie Joe de la terre
ISBN 86-463-0011-0
4000 pld.

89. GERE Vince
Angyalmuzsika I.-II. : vallási dal-, melodráma-, szavalókórus-, kánon- és vers-gyűjtemény / Gere Vince . – Ada : Római Katolikus Plébániahivatal, 1979-1982 (sokszorosítva) . – I.-II. köt. : ill. ; 17 cm
I. köt. : 155 p.
II. köt. : 199 p.

90. GOLUBIĆ, Mirko
Bolygónk dicső jövője / Mirko Golubić ; [Fordító Francz Mihály] . – Beograd ; [Zagreb ; Újvidék] : Preporod ; [Znaci vremena ; Keresztény Adventista Egyház], 1988 (Újvidék : Dobra vest) . – 84 p. : ill. ; 20 cm
Eredeti címe: Slavna budućnost naše planete

91. GOLUBIĆ, Mirko
Az elrejtett kincs és a drágagyöngy / Mirko Golubić . – NoviSad : Keresztény Adventista Egyház (Sombor : Prosveta), 1969. – 8 p. : ill. ; 20 cm
1200 pld.

92. GOLUBIĆ, Mirko
Elveszett volt és megtaláltatott / Mirko Golubić . – Novi Sad: Keresztény Adventista Egyház, (Sombor : Prosveta), 1969 . – 8 p. : ill. ; 20 cm
1200 pld.

93. GOLUBIĆ, Mirko
Isten nyugalomnapja korszakokon át (Božji dan odmora kroz vekove) / Mirko Golubić, Ford. Sabo Stevan . – Noviszád : Adventista Keresztény Egyház, 1958 . – 66 p.; 20 cm
Irodalomjegyzékkel
10 000 pld.

94. GOLUBIĆ, Mirko
A keresztény és örök jövője (Hrišćanin i njegova večna Budućnost) / Mirko Golubić ; Ford. Szalma Sándor . – Noviszád : Adventista Keresztény Egyház, 1961 . – 136 p. : ill. ; 20 cm
10 000 pld.

95. GOLUBIĆ, Mirko
A keresztény és örök jövője / Mirko Golubić ; Ford. Szalma Sándor . – Noviszád : Keresztény Adventista Egyház (Sombor : Prosveta), 1968 . – 117 p. : ill. ; 20 cm
Eredeti címe: Hrišćanin i njegova večna budućnost
10 000 pld.

96. GYÜRKI László
Szentföldi útitárs / Gyürki László ; [Fedőlapterv Sóti György] . – Novi Sad: Kršćanska sadašnjost ; Agapé , 1987 (Újvidék : Agapé – Forum) . – 207 p. : ill. ; 20 cm
5000 pld.
Fűzve

97. GYŰRŰ GÉZA
Hirdesd az evangéliumot : szentbeszédek „A" évre / Gyűrű Géza . – [Újvidék] : Agapé, [1993] (Újvidék : Agapé) . – 238 p. ; 20 cm
ISBN 86-463-0056-0
500 pld

98. GYŰRŰ GÉZA
Hirdesd az evangéliumot : szentbeszédek „B" évre / Gyűrű Géza . – [Újvidék] : Agapé, [1994] (Újvidék : Agapé) . – 241 p. ; 20 cm
ISBN 86-463-0013-7

99. GYŰRŰ GÉZA
Hirdesd az evangéliumot : szentbeszédek „C" évre / Gyűrű Géza . – [Újvidék] : Agapé, [1994] (Újvidék : Agapé) . – 247 p. ; 20 cm
ISBN 86-463-0034-X
200 pld.

100. HAMPE, Johann Christophe
A meghalás egészen más / Johann Christophe Hampe ; [ford. Kisnemes János ; a kéziratot gondozta és a verseket ford. Sipos Margit] . – Novi Sad : Agapé, 1992 (Novi Sad : Agapé) . – 124 p. ; 20 cm
ISBN 86-463-0021-8

101. HARMATH Károly
A szeretet megsebzettje : Pietrelcinai Pio atya / [összeállította Harmath Károly; fedőlap A. Ciccone]. – Našice: Római Katolikus Plébániahivatal, [1979.] (Subotica : Panonija) . – 120 p.; ill., 17 cm
13 000 pld.

102. HA SZEMÉLYESEN MEGISMERHETNÉD...
Ha személyesen megismerhetnéd Istent, érdekelne-e? : [Ez a négy tény felvilágosítást ad arról, hogy hogyan ismerheted meg Istent személyesen] . – [Újvidék : Agapé, s. a. (Újvidék : Agapé)] . – 15 p. : ill. ; 8 cm

103. HÁZI ÁHÍTAT
Házi áhítat . – Feketics : Református Egyház, 1955.
1955 ápr.–dec. (4-12)
1956 jan.–ápr., máj.–dec. (1–4, 5–12)
1957 jan.–dec. (1–12)
1958 jan.–dec. (1–12)
1959 jan.–dec. (1–12)

104. HÁZI ÁHÍTAT
Házi áhítat református kerszténeyk számára 1961 szeptember / Fel. szerk. Póth Lajos . – Novi Sad : A JSZNK Református Lelkészegyesület, 1961 . – 36 p. ; 15 cm
Sokszorosított

105. HEINZMANN, Josef
Hivatásod a szeretet : házassági előkészítő és tanácsadó / J. [Josef] Heinzmann ; [Ford. Kovács Gyula] . – Novi Sad : Kršćanska Sadašnjost : Agape, 1985 (Újvidék : Forum) . – 144 p. : ill. ; 21 cm. – (Életfordulón ; 1.)
Eredeti címe: Lieben ist dein Beruf
5000 pld.
Fűzve

106. HEINZMANN, Josef
Hivatásod a szeretet : házassági előkészítő és tanácsadó / J. [Josef] Heinzmann . – [második, átdolgozott kiadás] . – Novi Sad : Kršćanska sadašnjost ; Agapé, 1989 (Novi Sad : Agapé). – 182 p. : ill. ; 20 cm
Eredeti címe: Lieben ist dein Beruf
5000 pld.

107. A HETEDNAPOS...
A Hetednapos ádventisták reformmozgalmának énekeskönyve: gyülekezeti és házi használatra . – Beograd : Hetednapos ádventisták reformmozgalmának úniója, 1966 . – 199 p. ; 17 cm
1000 pld.

108. HISZEK
Hiszek : ima- és énekfüzet . – Vrbas: Rimokatolički župni ured (Novi Sad : Dnevnik), 1968 . – 128 p. : színes ill. ; 12 cm
15 000 pld.

109. HISZEK
Hiszek : ima- és énekfüzet / Összeállította Huzsvár László. – harmadik, bővített kiadás . – Novi Sad: kiadja a Szűz Mária nevéről elnevezett Római Katolikus Plébániahivatal, 1973 (Újvidék : Forum) . – 248 p. : ill. ; 12 cm
15 000 pld.

110. HISZEK
Hiszek : ima- és énekfüzet / Szerk. főmunkatárs Sörös Antal . – 4., bővített kiadás . – Újvidék : Hitélet, 1983

(Subotica : Panonija) . – 152 p. : ill. ; 14 cm

111. HITÉLET
Hitélet : katolikus imakönyv . – Subotica : A bácskai katolikus papság, 1960 (Subotica : Panonija) . – 432 p. + XVI tábla ; 14 cm
30 000 pld.

112. HITÉLET
Hitélet : katolikus imakönyv . – Szubotica : A bácskai katolikus papság, 1961 . – 432 p. + XVI tábla ; 14 cm
30 000 pld.

113. HITÉLET
Hitélet : imakönyv népénekeskönyv melléklettel és a szentségi élet megújult liturgiájának magyarázatával / Összeállította Huzsvár László. – Szabadka : Szabadkai Egyházmegye Liturgikus Bizottsága, 1977 (Újvidék : Forum) . – 600 p. : ill. ; 14 cm
Az énekek betűrendes mutatójával
Műbőrkötés

114. HITÉLET
Hitélet : imakönyv népénekeskönyv melléklettel és a szentségi élet megújult liturgiájának magyarázatával / Összeállította Huzsvár László] . – harmadik, bővített kiadás . – Újvidék : Agapé, 1990 (Újvidék : Forum) . – 616 p. ; 14 cm
Kottákkal, az énekek betűrendes mutatójával

115. HITÜNK VÉDELME
Hitünk védelme . – Ada : Római Katolikus Egyházközösség, s. a. (Subotica : Panonija) . – 46 p. : ill. ; 20 cm

116. HOLDER, Mig
Pánov bácsi karácsonya : Lev Tolsztoj elbeszélése nyomán írta Mig Holder; Rajzolta Nathalie Vilain ; [angolból fordította Recsényi Tibor] . – Novi Sad: Agapé, 1989 (s. l. : s. n.) . – [24] p. : ill. ; 24 cm
Eredeti címe : Papa Panovs special day
5000 pld.

117. HONNAN VAN...
Honnan van világunk? Van-e Isten? . – Novi Sad : Keresztény Adventista Egyház (Sombor : Prosveta), 1969 . – 18 p. : ill. ; 20 cm
500 pld.

118. HOTH, Iva
A teremtés : Teremtés könyve 1-35 fejezet / Írta Iva Hot ; Rajzolta Andre de Blanc ; Ford. Horvát Erzsébet ; magyar szöveg Kovács Éva . – Novi Sad : Agape, 1981 . – 79 p. : ill. ; 23 cm . – (A Biblia Képregényben. Ószövetség ; 1.)

119. HUBOUT, Michel
Krisztus a mi boldogságunk : imádkozni tanulunk Assisi Szent Ferenctől és Szent Klárától / Michel Hubout ; ford. Barsi Balázs . – Újvidék : Agapé, 1991 (Újvidék : Agapé) . – 166 p. ; 19 cm
Eredeti címe: Christ, notre bonheur
ISBN 86-397-0269-1

120. HÜNERMANN, Wilhelm
Szerzetes a farkasok között : Kapisztrán Szent János élete regényben / Wilhelm Hünermann ; [fordította Kálmán Mária ; fedőlap Sóti György] . – Újvidék : Agapé, 1986. (Újvidék : Forum) . – 220 p. ; 21 cm
Eredeti címe: Ein Mönch unter der Wölfen
4000 pld.
Fűzve

121. IGAZI ISTENTISZTELET
Igazi istentisztelet . – Újvidék : [Az Adventista Keresztény Egyház Fő Bizottsága (Sombor : Prosveta)], 1971 . – 70 p. ; 17 cm
1500 pld.

122. AZ IGAZSÁG, MELY...
Az igazság, mely örök élethez vezet. – Beograd : Kršćanska verska zajednica Jehovinih svedoka u SFRJ (Samobor: A. G. Matoš), 1969 . – 216 p. : ill. ; 17 cm
Eredeti címe: The truth that leads to eternal life
10 000 pld.

123. AZ IGAZSÁG, MELY...
Az igazság, mely örök élethez vezet : 1.–7. fejezet . – Beograd : Kršćanska verska zajednica Jehovinih svedoka u SFRJ (Samobor : A. G. Matoš), [1969] . – 72 p. ; 16 cm
5000 pld.

124. AZ IGAZSÁG, MELY...
Az igazság, mely örök élethez vezet : [8.-13. fejezet] . – Zagreb : Kršćanska verska zajednica Jehovinih svedoka u SFRJ, 1969 . – 73-137 p.: ill. ; 16 cm
5000 pld.

125. AZ IGAZSÁG, MELY...
Az igazság, mely örök élethez vezet : [14.–22. fejezet] . – Zagreb : Kršćanska verska zajednica Jehovinih svjedoka u SFRJ (Samobor : A. G. Matoš), 1969 . – 2 + 139-216 p. ; 16 cm
5000 pld.

126. AZ IGAZSÁG, MELY...
Az igazság, mely örök élethez vezet . – Beograd : Kršćanska verska zajednica Jehovinih svjedoka u SFRJ, 1977 (Samobor: A. G. Matoš) . – 190 p. : ill. ; 17 cm
10 000 pld.

127. AZ IGÉRET...
Az igéret népe . – Noviszád : Keresztény Adventista Egyház, 1966 . – 110 p. ; 17 cm
600 pld.

128. IMANAPI PRÉDIKÁCIÓK
Imanapi prédikációk . – Beograd : Unija reformnog pokreta adventista sedmog dana, 1955 . – 33 p. ; 29 cm
Sokszorosítva
50 pld.

129. IMANAPI PRÉDIKÁCIÓK
Imanapi prédikációk . – Beograd : Unija reformnog pokreta adventista sedmog dana, 1956 . – 36 p. , 30 cm
Sokszorosítva
50 pld.

130. IMANAPI PRÉDIKÁCIÓK
Imanapi prédikációk . – Beograd : Unija reformnog pokreta adventista sedmog dana, 1957 . – 36 p.

131. IMANAPI PRÉDIKÁCIÓK
Imanapi prédikációk . – Beograd : Unija reformnog pokreta adventista sedmog dana, 1958 . – 37 p. ; 29 cm
Sokszorosítva
60 pld.

132. IMANAPI PRÉDIKÁCIÓK
Imanapi prédikációk 1958 . – Beograd : Unija reformnog pokreta adventista sedmog dana, 1958 . – 53 p. ; 28 cm
Sokszorosítva
80 pld.

133. IMANAPI PRÉDIKÁCIÓK
Imanapi prédikációk . – Beograd : Unija reformnog pokreta adventista sedmog dana, 1959 . – 54 p.

134. IMANAPI PRÉDIKÁCIÓK
Imanapi prédikációk . – Beograd : Unija reformnog pokreta adventista sedmog dana, 1960 . – 42 p.

135. IMANAPI PRÉDIKÁCIÓK
Imanapi prédikációk . – Beograd : Unija reformnog pokreta sedmog dana, 1963 . – 49 p.

136. IMANYOLCAD...
Imanyolcad a kereszténységek

egységéért 1989. Építsünk közösséget : egy test vagyunk Krisztusban . – Szabadka : kiadja a szabadkai Egyházmegyei Hatóság, 1989. (Szabadka : sokszorosítva a szabadkai Szent György Plébániahivatal gépén) . – 24 p. ; 19 cm

137. IMÉ ELJÖVÖK HAMAR
Imé eljövök hamar . – Novi Sad : [Az Adventista Keresztény Egyház Fő Bizottsága (Sombor : Prosveta)], 1972 . – 88 + [3] p. ; 17 cm
1100 pld.

138. ÍMÉ, ELJÖVÖK HAMAR
„Ímé, eljövök hamar" : bibliatanulmányok 1976 – IV / [Előkészítette Hinko Pleško ; a magyar kiadás fel. szerkesztője Szalma Sándor ; fordította Szabadka Etelka] . – Beograd : Preporod, 1976. (Subotica : Panonija) . – 102 p. ; 17 cm
Eredeti címe : „Evo ću doći skoro"
1800 pld.

139. INCIPIAMUS
Incipiamus : közlöny Szent Ferenc halálának 750-dik évfordulója alkalmából . – Szabadka : Ferences Rendház, 1976 (Topolya : Népnyomda) . – 24 p. : ill. ; 14 cm
3000 pld.

140. INTERPRETATIO CANONIS...
[Interpretatio Canonis linqua hungarica a competente auctoritate territoriali confirmata est a Consilio ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia die 3. ianuarii 1969 . – Subotica : Biskupski ordinarijat (Subotica : Panonija), 1969 . – [30 p.] ; 29 cm
1500 pld.

141. ISTEN JAVAINAK IRÁNYÍTÁSA
Isten javainak irányítása / [Fel. szerk. Milan Šušljić ; Ford. Szabados Mária] . – Beograd : Az Adventista Preporod Könyvkiadó, 1973 (Újvidék : Forum) . – 78 p. + [2] ; 16 cm . – („Ímé eljövök hamar". Bibliatanulmányok. IV – 1973.)
2000 pld.

142. ISTEN NÉPE A...
Isten népe a történelemben : ideálok / [szerk. Fiala M. Ivánka, Léner István, Andrija Kopilović, Josip Pekanović] . – Szabadka : A Szabadkai egyházmegye Hitoktatói Tanácsa, 1985 (Szabadka : Pannónia) . – 11 p. : ill. ; 22 cm
5000 pld.
Fűzve

143. ISTEN ÚTJÁN
Isten útján : hittankönyv a második csoport tanulói számára . – Subotica : Bácskai katolikus papság, 1962 . – 36 p. : ill. ; 20 cm
15 000 pld.

144. ISTEN UTJÁN
Isten utján : hittankönyv a második csoport tanulói számára. – Subotica : Rk. župni ured sv. Križa, 1965 . – 36 p. : ill. ; 20 cm
13 000 pld.

145. ISTEN ÚTJÁN
Isten útján : hittankönyv a második csoport tanulói számára. – Subotica : Župni ured sv. Križa, 1968 . – 32 p. : ill. ; 20 cm
15 000 pld.

146. ISTEN ÜZENETE NÉPÉHEZ
Isten üzenete népéhez : ószövetségi kinyilatkoztatás / [szerk. Fiala M. Ivánka, Léner István, Andrija Kopilović, Teleki Béla ; Fotók Dobai István] . – Szabadka : Az Egyházmegye Hitoktatói Tanácsa, 1981 (Kranj : Gorenjski tisk) . – 96 p. : ill. ; 21 cm
Fűzve

147. ISTENI HATÁROZATOK ÉS...
Isteni határozatok és ígéretek / Ford. Szabados Mária . – Beograd : Adventista „Preporod", 1974. (Újvidék : Forum) . – 78 + [1] ; 17 cm . – (Ime hamar eljövök. Bibliatanulmányok, 3/74)
1100 pld.

148. ISTENI RENDELET...
Isteni rendelet és ígéret . – Novi Sad: Keresztény Adventista Egyház (Sombor : Prosveta), 1969 . – 100 p. ; 20 cm
1200 pld.

149. JAKAB APOSTOL LEVELE
Jakab apostol levele . – Novi Sad : Keresztény Adventista Egyház (Sombor : Prosveta), 1968. – 103 p. ; 17 cm
1000 pld.

150. JÁNOS PÁL II., pápa
Az aranyműves boltja : (elmélkedések a házasság szentségéről, olykor drámai fordulatokkal) / Andrzej Jawiein (II. János Pál pápa) ; [Ford. Balassy Péter] . – [Zagreb] : Kršćanska sadašnjost ; Novi Sad : Agape, 1989 (Novi Sad : Agape) . – 60 p. ; 21 cm
Eredeti címe: Przed sklepem jubilera
ISBN 86-397-0142-3
3000 pld.

151. JEWETT, Dick
Határozottan a keresztényi úton / Dick Jewett ; szerb nyelvről fordította Samardžić Viola . – [Beograd : Preporod, 1992.] (Belgrád : Preporod) . – 63 p. ; 21 cm
Eredeti címe: Orientation for New Adventists
1000 pld.

152. JÉZUS BARÁTAI
Jézus barátai : második hittankönyv / [szerk. Fiala M. Ivánka, Léner István, Andrija Kopilović, Teleki Béla ; Fotók Kobai István] . – Szabadka : Az Egyházmegye Hitoktatói Tanácsa, 1979. (Szabadka : Pannónia) . – 68 p. : ill. ; 22 cm
5000 pld.

153. JÉZUS ÉLETE
Jézus élete : (kézirat gyanánt) . – Bačko Petrovo Selo : Rimokatolički župni ured, 1967 . – 34 p. ; 21 cm
3000 pld.

154. JÉZUS ÉLETE ÉS...
Jézus élete és tanítása : a négy evangélium szavaival . – Subotica : temerini plébániahivatal, 1964 . – 456 p. + 12 tábla: ill. ; 17 cm
10 000 pld.

155. JÉZUS KENYERÉN
Jézus kenyerén : hittankönyv a harmadik csoport tanulói számára . – Subotica : Bácskai katolikus papság, 1962 . – 32 p. : ill. ; 20 cm
19 000 pld.

156. JÉZUS KENYERÉN
Jézus kenyerén : hittankönyv a harmadik csoport tanulói számára . – Subotica : Župni ured sv. Križa, 1968 . – 32 p. : ill. ; 20 cm
15 000 pld.

157. JÉZUS KENYERÉN
Jézus kenyerén : hittankönyv a harmadik csoport tanulói számára . – Subotica : Biskupski ordinarijat, 1973 (Subotica : Panonija) . – 32 p. : ill. , 20 cm
15 000 pld.

158. JÉZUS KRISZTUS
Jézus Krisztus : Isten Jézus Krisztusban kinyilvánítja szeretetének túláradó bőségét / [Szerkesztők Fiala M. Ivánka, Léner István, Andrija Kopilović és Teleki Béla ; Fotók Dobai István] . – Szabadka : az Egyházmegye Hitoktatói Tanácsa, 1982. (Kranj : Gorenjski tisk) . – 96 p. : ill. , 21 cm

Alcím a fedőlapon : Újszövetségi kinyilatkoztatás
Fűzve

159. JÉZUS MÁRIA FIA
Jézus Mária fia / Rajzolók Marie Héléne Sigant . – Novi Sad : Ferences Rendház, Agapé, 1981 (Čakovec : Zrinski) . – 42 p. : színes ill. ; 28 cm . – (A Biblia Képregényben. Újszövetség ; 1.)

160. JÉZUSSAL ÜNNEPELÜNK
Jézussal ünnepelünk : elsőáldozók könyve / [szerk. Fiala M. Ivánka, Léner István, Andrija Kopilović, Teleki Béla ; fotó Dobai István] . – Szabadka : Az Egyházmegye Hitoktatói Tanácsa, 1979 (Szabadka : Pannónia) . – 76 p. : ill. ; 22 cm
5000 pld.

161. JÓKÍVÁNSÁGOK
Jókívánságok / [fotók Fábri M. ; Harmath Károly ; Kovács Gy. et al.] . – Novi Sad : Kršćanska sadašnjost ; Agape, 1988 (készült az Agapénál) . – számozatlan [20 p.] : ill ; 21 cm
2000 pld.
Fűzve

162. KÁNON MISE
Kánon mise = Canon missae . – Zagreb : Biskupske konferencije, 1968. – [27] p. : kották ; 28 cm
3530 pld.

163. KARÁCSONY
Karácsony : ünnepi kalendárium, vallási hagyományok, székelykevei népélet . – Kikinda : Római Katolikus Plébániahivatal, 1983 (Murska Sobota : Pomurski tisk) . – 132 p. : kották ; 20 cm
Rezime
Fűzve

164. KEGYELEM AZ ÍTÉLETBEN
Kegyelem az ítéletben . – Zagreb : „Znaci vremena" Centar za istraživanje Biblije (Zagreb : Vjesnik), [1973.] . – 165-172 p. + függelék ; 21 cm . – (Biblia levelező iskola ; 21. Lecke)
6000 pld.

165. KÉPES BIBLIA
Képes biblia : szemelvényes szentírási szövegek fiataloknak. – Vrbas : Rim. kat. župni ured (Zagreb : Grafički zavod Hrvatske, 1969.), [1972.] . – 520 p. : ill. ; 26 cm
1000 pld.
Az amerikai kiadást E. Krause Joseph és dr. Terrien Sámuel rendezte sajtó alá.

166. KÉPES BIBLIA
Képes Biblia : szemelvényes szentírási szöveg fiataloknak . – Zagreb : Kršćanska sadašnjost ; Zrenjanin : Bánáti Apostoli Kormányzóság, [1982] (Zágráb : Horvát Grafikai Intézet) . – 520 p. : ill. ; 27 cm
Skiverteks borítóval

167. KÉPES BIBLIA
Képes Biblia : szemelvényes szentírási szövegek fiataloknak. – Zrenjanin: Rimokatolički župni ured Svetog Ivana Nepomuka, 1974. (Zagreb : Grafički Zavod Hrvatske) . – 520 p. : ill. ; 27 cm
15 000 pld.

168. KÉPES BIBLIA
Képes Biblia : szemelvényes szentírási szövegek fiataloknak/ [A Biblia eredeti kiadását E. Krause J. és Terrien S. szerk.] Katolikus Plébániahivatal, [1975] (Zágráb : Horvát Grafikai Intézet) . – 520 p. : ill. ; 27 cm
10 000 pld.

169. KÉPES BIBLIA
Képes Biblia : szemelvényes szentírási szöveg fiataloknak . – Zágráb : Kršćanska sadašnjost ; Novi Sad : Agape, 1986 (Zagreb: Horvátországi Grafikai Intézet) . – 520 cm : ill. ; 27 cm
Skiverteks borító

170. KÉPES BIBLIA

Képes Biblia : szemelvényes szentírási szöveg fiataloknak / [az amerikai eredetit összeállította Joseph E. Krause és Samuel Terrien] . – Zagreb : Kršćanska sadašnjost, 1991 (Sarajevo : Oslobođenje) . – 520 p. : ill. , 26 cm

10 000 pld.

171. KÉPES EVANGÉLIUM

Képes evangélium az egyházi év vásár- és ünnepnapjaira / [szöveg Teleki Béla ; képek H. Bledl] . – Zagreb : Kršćanska sadašnjost, 1979. (Kranj) : Gorenjski tisk) . – 127 p. : ill. ; 24 cm

Eredeti címe: Bilder-Bibel zum neuen Kirchenjahr

10 000 pld.

172. KÉPES EVANGÉLIUM

Képes evangélium : az egyházi év Vasár- és ünnepnapjaira / [Szöveg Teleki Béla ; Képek H. Bledl] . – Zagreb ; Beese : Kršćanska sadašnjost, 1980 (Kranj : Gorenjski tisk) . – 127 p. : ill. ; 24 cm

173. A KERESZTÉNY...

A Keresztény Adventista Egyház Északi Egyházterületének Alkotmánya . – Zágráb : „Znaci vremena" ; Belgrád : Preporod, 1979 (Szabadka : Pannónia) . – 32 p. ; 16 cm . – („Szabályok és előírások kézikönyve")

Kétnyelvű

3000 pld.

174. A KERESZTÉNY...

A keresztény család életmódja és egészsége . – Noviszád : Keresztény Adventista Egyház, 1964 . – 104 p. ; 17 cm

1000 pld.

175. A KERESZTÉNY...

Keresztény életmód . – Novi Sad : Keresztény Adventista Egyház, 1965 . – 104 p. ; 17 cm

1000 pld.

176. A KERESZTÉNY ÉS FELEBARÁTAI

A keresztény és felebarátai / Fel. szerk. Szalma Sándor . – Beograd : Keresztény Adventista Egyház Fő Bizottsága (Sombor : Prosveta), 1973 . – 100 p. + [4] p. ; 17 cm.

– („Imé, eljövök hamar". Bibliai Tanulmányok ; 1973/1.)

1100 pld.

177. KERESZTÉNY HITVALLÁS

Keresztény hitvallás / Lazar Slankamenac ; Ford. Lazić Hajnalka ; Fel. kiadó Faragó József . – Újvidék : Idők jelei, 1985 (Subotica : Panonija) . – 1-köt. . – (A Biblia Beszél. Bibliai Levelező Iskola = Bevezetés a Bibliába)

1. *Hittel az életen át...* – 1–16 p.
2. *Az egyedüli igaz isten...* – 16–32 p.
3. *A legszélesebbkörű ismeret...* – 32-48 p.
4. *Jézus, a teremtő...* – 48–64 p.
5. *Vasárnap vagy szombat?...* – 64–80 p.
6. *Egy megmagyarázhatatlan tragédia...* – 80–96 p.
7. *Testvéreihez hasonló...* – 96–112 p.
8. *A kezdet...* – 112–128 p.
9. *Örökké tartó, boldog élet...* – 128-144 p.
10. *A testvéri szeretet vallása...* – 144–160 p.
11. *Nemcsak mint vendég...* – 160–176 p.
12. *Napsugár a Hermon hegyén...* – 176–192 p.
13. *A gonosztevők közé sorolva...* – 192–208 p.
14. *Szereplők és nem nézők...* – 208–224 p.
15. *Isten törvényének tükrében...* – 224–240 p.
16. *Jézus az írásokban...* - 240–256 p.

Eredeti címe: Vjeruju ranog hrišćanstva . – Kivonat a Keresztény hitvallásból

1500 pld.

178. A KERESZTÉNY TÁRSAS...
A keresztény társas viszonya . – Újvidék : [s. ed., s. typ.] , 1971 . – 112 p. ; 17 cm
500 pld.

179. A KERESZTÉNYEK...
A keresztények, mint istentől megbízott irányítónak örömei (Sombor : Prosveta), 1967.] . – 100 p. ; 17 cm
1200 pld.

180. A KERESZTFÁHOZ MEGYEK...
A keresztfához megyek : keresztutak gyűjteménye . – [Újvidék] : Agapé, [1983.] (Novi Sad : Forum) . – 142 p. : ill. ; 17 cm

181. A KERESZTFÁHOZ MEGYEK...
A keresztfához megyek : keresztutak gyűjteménye . – 2., átdolgozott, bővített kiadás . – [Zagreb] ; Novi Sad : Kršćanska sadašnjost ; Agapé, 1990 (Novi Sad : Agapé) . – 191 p. : ill. ; 19 cm
8000 pld.

182. KICSINYEK BIBLIÁJA
Kicsinyek bibliája : 12 füzetben . – Zagreb : Kršćanska sadašnjost, s. a. . – 12 db számozatlan :ill. ; 14 cm
1. *Noé bárkát készít*
2. *Álomlátó József*
3. *Kosár a folyóban*
4. *Az engedetlen Jónás*
5. *Kisded a jászolban*
6. *Meggyógyult a beteg*
7. *A magvető*
8. *Eltévedt bárány*
9. *Apa és fiai*
10. *Zakeus a fán*
11. *Jézus velünk van*
12. *Hallja meg mindenki*
Közös tokban
2000 pld.

183. KINDELMANN GYŐZŐ
A kincsesbarlang : (történet Jézus idejéből) / Kindelmann Győző . – [Újvidék] : Agapé, 1994. (Újvidék : Agapé) . – 79 p. ; 20 cm
500 pld.

184. A KIRÁLYSÁGNAK...
„A királyságnak ez a jó üzenete" . – Beograd : Kršćanska vjerska zajednica Jehovinih svjedoka u SFRJ (Samobor : ITP A. G. Matoš), 1968 . – 31 p. ; 17 cm
5000 pld.

185. A KIRÁLYSÁGNAK...
„A királyságnak ez a jó üzenete" . – Beograd : Kršćanska vjerska zajednica Jehovinih svjedoka u SFRJ (Samobor : ITP A. G. Matoš), 1968 . – 31 p. ; 17 cm
Eredeti címe: „This good news of the Kingdom"
10 000 pld.

186. KIS KATOLIKUS...
Kis Katolikus ,Katekizmus / Ford. Katona István . – Novi Sad : Kršćanska sadašnjost ; Agapé, 1989 (Novi Sad : Agapé) . – 78 p. : ill. ; 22 cm
2000 pld.

187. KIS ZSOLOZSMA
Kis zsolozsma : reggeli dicséret, napközi imaóra, vecsernye, kompletórium egy hétre / Jegyzetek Török Jenő . – Novi Sad : Kršćanska sadašnjost – Agapé, 1989 (Novi Sad : Agapé). – 153 p. ; 17 cm
3000 pld.

188. KIS ZSOLOZSMA
Kis zsolozsma : reggeli dicséret, napközi imaóra, vecsernye, kompletórium egy hétre . – Újvidék : Agapé, 1991 (Újvidék : Forum) . – 207 p. ; 15 cm
ISBN 86-397-0263-2
10000 pld.
Fűzve

189. A KISEBB TESTVÉREK...
A kisebb testvérek rendjének regulája általános konstitúciói általános statú-

tumai / fordította Barsi Balázs ; sajtó alá rendezte Harmath Károly . – Újvidék : [Agapé], 1990. (Újvidék : Agapé) . – 187 p. ; 19 cm

190. A KISPRÓFÉTÁK
A kisprófféták . – Novi Sad : Keresztény Adventista Egyház, 1963 . – 93 p.; 19 cm

191. KOCSIS ANTAL...
Isten dicsőségére emeltette— : Topolya mezőváros területén található keresztek / Kocsis Antal ; Nagy Tibor [fotók ifj. Kocsis Antal ; Rind István ; Víg Ferenc ; a térképeket rajzolta Nagy Borús Emőke] . – Újvidék : Agapé, [1994.] (Újvidék : Agapé) . – 84 p. : ill. ; 19 cm
Utószó / S. [Sárvári] V. [Vajda] Zs. [Zsuzsanna] . – 84. p.
500 pld.

192. KRISZTUS APOSTOLAINAK...
Krisztus apostolainak élete és munkája II. A hit és Istenigéretei . – Novi Sad: A keresztény Adventista Egyház (Sombor : Prosveta), 1968 . – 116 p. ; 16 cm
1000 pld.

193. KRISZTUS FELTÁMADÁSÁNAK...
Krisztus feltámadásának emléke . – Zagreb : „Znaci vremena" Centar za istraživanje Biblije (Zagreb : Vjesnik) , [1973] . – 173–180 p. + függelék ; 21 cm . – (Biblia levelező iskola ; 22. lecke)
6000 pld.

194. KRISZTUS KÍSÉRTÉSE...
Krisztus kísértése és szenvedése . – Novi Sad : Keresztény Adventista Egyház (Sombor : Prosveta), 1968 . – 124 p. ; 17 cm
1000 pld.

195. KRISZTUS A TELJES...
Krisztus a teljes írásban . – Novi Sad: Keresztény Adventista Egyház, 1963 . – 101 p. ; 19 cm

196. KRISZTUSSAL SZÖVETSÉGBEN
Krisztussal szövetségben . – [Zagreb : „Znaci vremena" Centar za istraživanje Biblije (Zagreb : Vjesnik) , [1973] . – 157-164 p. + függelék ; 21 cm . – (Biblia levelező iskola ; 20. lecke)
6000 pld.

197. KUSTIĆ, Živko
Ez a mi hitünk / Živko Kustić ; [ford. Bodrogi Jolán ; utószó Nagy Szent Leó] . – Újvidék : Szűz Mária Nevéről elnevezett Római Katolikus Plébániahivatal, 1980 (Subotica : Pannónia) . – 176 p. ; 16 cm
Eredeti címe : Hoćeš li se krstiti
15 000 pld.

198. KUSTIĆ, ŽIVKO
A természet Istenről beszél / Živko Kustić ; [fordította Smidt Valéria és Harmath Károly ; fedőlap és illusztrációk Nemes István] . – [Újvidék] : Agapé, [1994.] (Újvidék : Agapé) . – 120 p. : ill. ; 20 cm
A mű eredeti címe: Priroda govori o Bogu
ISBN 86- 463-0015-3
500 pld., fűzve

199. LÁSZLÓ Dezső
Reményteljes hazatérés : ifjúsági elbeszélés / László Dezső. – Subotica : a szerző kiadása, 1957 (Gradska štamparija). – 16 p. ; 20 cm . – (Százszorszép könyvek)
1000 pld.

200. LECLERC, Eloi
Assisi Szent Ferenc : visszatérés az Evangéliumhoz / Eloi Leclerc ; [fordította Barsi Balázs] . – Novi Sad : Agapé, 1993. (Novi Sad : Agapé) . – 125 p. ; 19 cm
A mű eredeti címe: Francois d'Assise
ISBN 86-463-0031-5
700 pld.

201. LÉLEKÁPOLÁS
Lélekápolás / [A kiadásért felel Léner István] . – Topolya : Római Katolikus Plébániahivatal, 1991 (Tótfalu : Lelkigyakorlatos ház) . – 32 p. ; 14 cm

202. A LÉLEK EREJÉVEL
A lélek erejével : keresztény nagykorúság : a bérmálkozók hittankönyve / [Szerk. Fiala S. Ivanka, Léner István, Andrija Kopilović és Teleki Béla ; Fel. szerk. Andrija Kopilović ; Fotók Dobai István] . – Szabadka : Az Egyházmegye Hitoktató Tanácsa, 1979 (Szabadka : Pannónia) . – 128 p. : ill. ; 21 cm

203. LÉLEKÁPOLÁS
Lélekápolás . – Bačka Topola : Rimokatolički župni ured (Becse : Proleter), [1970] . – 28 p. ; 12 cm
500 pld.

204. LELOTTE, Fernand
Beszélgetés a Mesterrel / Fernand Lelotte . – [Újvidék : Szűz Mária nevéről elnevezett Római Katolikus Plébániahivatal (Újvidék : Forum), 1972.] . – 344 p. + 10 tábla : ill. ; 16 cm
5000 pld.

205 LILIOMSZENTELÉS...
Liliomszentelés és a gyermekek megáldása Szent Antal ünnepén . – [Zágreb ; Újvidék : Kršćanska sadašnjost ; Agapé, 1991.] (Újvidék ; Agapé) . – 5 p. ; 20 cm
A függelékben kotta.
ISBN 86-397-0261-6

206. LISIEUX-I KIS SZENT...
Lisieux-i Kis Szent Teréz tiszteletére . – Újvidék : Kršćanska sadašnjost ; Agapé,1989 (Újvidék : Agapé) . – 47 p. ; 12 cm
Kiadványunk a Magyar Barát kiadásában (1941) megjelent kis imakönyv alapján készült . – A kiadásért felel Harmath Károly.
2500 pld.

207. LORENCIN, Antal
A boldog család / Lorencin Antal . – Novi Sad : kiadja a Keresztény Adventista Egyház, [1959 körül] (Sombor : Prosveta) . – 59 p. : ill. ; 20 cm

208. LORENCIN, Anton
A boldog család (Srećna porodica) / Lorencin Anton . – Novi Sad : Keresztény Adventista Egyház, 1967 . – 63 p. : ill. ; 20 cm
1500 pld.

209. LORENCIN, Anton
Krisztus a halál feletti győztes (Hristos pobednik smrti) / Lorencin, Anton ; Ford. Sabo Stevan . – Noviszád : Adventista Keresztény Egyház, 1957 . – 56 p. ; 20 cm
10 000 pld.

210. LOURDES-I KILENCED
Lourdes-i Kilenced / [Összeállította Klempa Sándor] . – Vrbas : Rimokatolički župni ured, 1965 (Subotica : Panonija) . – 63 p. ; 12 cm
15 000 pld.
Fűzve

211. LOURDES-I KILENCED
Lourdes-i Kilenced . – 2. kiadás. – Újvidék : Római Katolikus Plébániahivatal 1983 (St. Pazova : Ločki Emil nyomása) . – 64 p. : ill. ; 14 cm
Részben átírt imaszövegekkel Klempa Sándor azonos c. füzete alapján.

212. LOURDES-I KILENCED
Lourdes-i Kilenced / Sajtó alá rendezte Huzsvár László . – 3. kiadás. – Újvidék : Agapé, 1989 (Újvidék : Agapé Nyomda) . – 73 p. ; 12 cm
Részben átírt imaszövegekkel Klempa Sándor azonos c. füzete alapján.

213. LOURDES-I KILENCED
Lourdes-i kilenced / [a kiadásért felel Harmath Károly] . – [Újvidék : Agapé,

1992.] (Újvidék : Agapé) . – 59 p. ; 14 cm
ISBN 86-463-0046-3
800 pld.

214. LUKÁCS EVANGÉLIUMA
Az evangélium Lukács szerint . – Novi Sad : Agapé, [1979] . – 144 p. ; 9,5 cm
A szöveget a Szent István Társulat kiadásában megjelent (1979) Bibliából vettük át.

215. LUKÁTS Márta
Virágok imája / Lukáts Márta ; Képek Rostić Margit . – Novi Sad : Agapé, 1984 (Hajdukovo : sokszorosítva a Plébániahivatal gépén). – 134 p. : ill. ; 21 cm

216. LUKÁTS Márta
Virágok imája / Lukáts Márta ; [fedőlap és illusztrációk Németh Csaba] . – második kiadás . – [Újvidék] : Agapé, [1993.] (Újvidék : Agapé) . – 136 p. : ill. ; 21 cm
ISBN 86-463-0003-X
500 pld.

217. LURDI ÁJTATOSSÁG...
Lurdi ájtatosság a Szeplőtelen Szűz Mária tiszteletére / Sajtó alá rendezte Berecz Sándor . – Bácsszőlős : Római Katolikus Plébániahivatal, 1987 (B. Jarak : Efekt) . – 30 p. : 14 p.

218. MALINSKI, Mieczyslaw
II. János Pál / Képek Adam Bujak; Szöveg M. Malinski ; [Magyar fordítás Kárász Anna] . – 2. kiadás . – Zagreb : Kršćanska sadašnjost ; Novi Sad : Agape, 1982 (Ljubljana : Delo) . – 202 p. : ill. ; 22 cm

219. A MARADÉK...
A maradék egyház megpróbáltatása . – Novi Sad : Keresztény Adventista Egyház, 1965 . – 116 p. ; 17 cm
1000 pld.

220. MARTELLI, Stelio
Antal testvér / [Szöveg Stelio Martelli ; Rajzolta Dino Battaglia ; Fordította Harmath Károly] . – Novi Sad : Ferences Rendház ; Agapé, 1982 (Čakovec : Zrinski) . – 72 p. : ill. ; 29 cm
Képregény

221. II. JÁNOS PÁL
II. János Pál / [képek] A. [Adam] B. [Bujak]; Szöveg M. [Mieczyslaw] Malinski ; [Magyar fordítás Kátász Anna] . – 2. kiadás . – Zagreb : Kršćanska sadašnjost ; Novi Sad : Agape, 1982. (Ljubljana : Delo) . – 203 p. . ill. ; 22 cm
Skiverteks borítóval

222. MÁTÉ EVANGÉLIUMA
Az evangélium Máté szerint . – Novi Sad : Kršćanska sadašnjost; Agapé, [1979] . – 153 p. ; 9,5 cm
A szöveget a Szent István Társulat kiadásában megjelent (1979) Bibliából vettük át.

223. MÉSZÁROS Lajos
Mint a gyertyaláng / Mészáros Lajos . – Újvidék : Agapé, 1991 (Újvidék : Agapé) . – 91 p. ; 21 cm
ISBN 397-0268-3

224. MILYEN AZ OTTHONOD
Milyen az otthonod / [fel. szerk. Velimir Šubert ; A magyar kiadás fel. szerk. Szalma Sándor ; ford. Hajnalka Lazić] . – Zagreb : Znaci vremena, 1979 (Szabadka : Pannónia) . – 30 p. ; 20 cm
3000 pld.

225. MINI BIBLIA
Mini Biblia / Az előszót a magyar nyelvű kiadáshoz Arnold Vilmos írta . – Szabadka : Krisztus Pünkösdi Evangéliumi Egyháza, [1981] (S. l. : S. n.) . – 59 + [3] p. ; 7 cm
1000 pld.
Fűzve

226. MIOCS József
Teréz mise : (kétszólamra, vagy egyszólamra, orgonakísérettel) / Miocs József . – Újvidék : Agapé, 1992. (Újvidék : Agapé) . – [8] p. : [kotta] ; 25 cm

227. MIT TARTOK...
Mit tartok Krisztusról? Kicsoda Krisztus? . – Subotica : Duhovna oblast, 1959. – 16 p. ; 20 cm
17 000 pld.

228. A MISE...
A mise rendje / Előkészítették: Galambos Irén és Huzsvár László . – Subotica : Biskupski ordinarijat (Subotica : Panonija), 1969 . – 69 p.+ 2 tábla ; 17 cm
30 000 pld.

229. MISSALE...
Missale kézikönyv / Zvekanović Mátyás előszavával . – Subotica : Diecezanski liturgijski odbor, 1966 . – 383 p. : ill. ; 29 cm
600 pld.

230. MONIN ABBÉ
Szól az arsi Szent / Monin Abbé ; Fordította Vácz Jenő S. J. . – Tóthfalu : Kiadja a Tóthfalusi Lelkigyakorlatos Ház, 1991 (Tóthfalu : Logos) . – 142 p. ; 19 cm
Papírkötés

231. MOUËL, Gilbert le
Isten a metrón / Gilbert le Mouël ; [Ford. Renesényi Tibor ; Fedőlap és ill. Sóti György] . – Novi Sad : Kršćanska sadašnjost ; Agapé, 1987 (Újvidék : Forum) . – 105 p. : ill. , 21 cm
Eredeti címe: Dieu dans le métro
2500 pld.
Fűzve

232. MOUËL, Gilbert le
Isten a metrón / Gilbert le Mouël ; fordította Renesényi Tibor ; fedőlap Sóti György ; illusztrációk Németh Csaba . – második kiadás . – Újvidék : Agapé, 1993. (Újvidék : Agapé) . – 132 p. : ill. ; 21 cm
A mű eredeti címe: Dieu dans le metró
ISBN 86-463-0042-0
500 pld.

233. MÜLLER, Wilhelm
Sundar Singh, a zarándok / Wilhelm Müller ; Ford. Biberauer Richard ; Előszóval ellátta és átnézte Czeglédy Sándor . – Subotica : Molitveni dom „Filadelfia" (Zrenjanin : Budućnost), [1971] . – 78 p. ; 16 cm
5000 pld.

234.NAGYHETI...
Nagyheti szertartások . – Temerin : Župni ured, 1962 . – 48 p. ; 14 cm . – (Liturgikus füzet)
10 000 pld.

235. NAPONTA ISTENNEL ÉLNI
Naponta Istennel élni . – Újvidék : [Keresztény Adventista Egyház], 1984 (sokszorosítva a kiadó irodájában) . – 64 p. ; 21 cm
Eredeti címe: Svakodnevno živeti s bogom

236. NÉGY ADVENTI...
Négy adventi gyertyagyújtás . – [Zágreb ; Újvidék : Kršćanska sadašnjost ; Agapé, 1991.] (Újvidék : Agapé) . – 9 p. : kottával ; 20 cm
ISBN 86-397-0262-4

237. NIGG, Walter
Assisi Szent Ferenc és világa / [Szöveg Walter Nigg ; fényképek Toni Schneiders ; fordította Mihály atya] . – Zagreb : Kršćanska sadašnjost ; Novi Sad : Agape, 1982. (Varaždin : NIŠRO). – 132 [10] p. + 36 színes táblával : ill. ; 23 cm
Eredeti címe : Der Mann aus Assisi
5000 pld.
Kartonkötés

238. NIKOLICY, Dimitru
Az úr a mi igazságunk (The lord our righteousness) / Dimitru Nikolicy , Ford. Ács Margit . – Beograd : A hetednapos Adventisták Reformmozgalmának Uniója, 1960 . – 199 p. ; 20 cm
200 pld.

239. ÓBECSEY István
Pislákoló mécses / Óbecsey István . – Becse : Belvárosi Plébánia, 1981 (Hajdukovó : Sokszorosítja a Római Katolikus Plébánia) . – 165 p. : ill. ; 17 cm
A fedőlapon a megjelenés éve 1980.
Kartonkötés

240. ÓBECSEY István
Pislákoló mécses / Óbecsey István . – Bácsföldvár : Római Katolikus Plébániahivatal, 1986 (Hajdukovó : Sokszorosítja a Római Katolikus Plébániahivatal) . – 165 p. : ill. ; 17 cm
Kartonkötés

241. ÓBECSEY István
A hanyatló nap sugarai / Óbecsey István . – Becse : Szent Antal Plébániahivatal, 1988 . – 128 p. : ill. ; 17 cm

242. AZ ÓSZÖVETSÉGI KINYILATKOZTATÁS
Az ószövetségi kinyilatkoztatás : hittankönyv az ötödik csoport tanulói számára . – Subotica : Župni ured sv. Križa (Subotica : Panonija), 1968 . – 79 p. : ill. ; 21 cm
8000 pld.

243. AZ ÓSZÖVETSÉGI KINYILATKOZTATÁS
Az ószövetségi kinyilatkoztatás : hittankönyv az ötödik csoport tanulói számára . – Subotica : Župni ured sv. Križa (Subotica : Panonija), 1972 . – 79 p. : ill. ; 20 cm
8000 pld.

244. AZ OTTHONBAN VALÓ...
Az otthonban való viszonyok : tanúlságok a bibliából / Bevezető A. P. – Újvidék : [Az Adventista Keresztény Egyház fő Bizottsága (Sombor : Prosveta), 1971.] . – 59 p. + 14 p. ; 17 cm
1500 pld.

245. Ő IGAZGATJA A TE UTAIDAT
„Ő igazgatja a te utaidat" . – Újvidék : [Keresztény Adventista Egyház], 1985 (Sokszorosítva a kiadó irodájában) . – 109 p. ; 20 cm
A tavaszi ifjúsági imahétre készült . – Eredeti címe: On će upravljati staze tvoje

246. ÖKRÉSZ Károly
A temerini plébánia története / Ökrész Károly ; fedőlapterv Maurits Ferenc . – Újvidék : Agapé, 1993. (Újvidék : Agapé) . – 144 p. : ill. ; 23 cm
A könyv a Magyar Köztársaság Művelődési és Közoktatási Minisztériumának a támogatásával jelenik meg.
ISBN 86-463-0037-4
1000 pld.

247. ÖRÖKÉLET
Örökélet / [Fel. szerk. Wolf Dragutin – Zagreb : Kristova Pentekostna crkva u SFRJ, 1973. (Novi Sad : KPCO)] . – [11] p. : ill. ; 30 cm
Sokszorosítva
1000 pld.

248. ÖRÖMÜZENET A VILÁGNAK
Örömüzenet a világnak . – [Zagreb : „Znaci vremena" Centar za istraživanje Biblije (Zagreb : Vjesnik), 1973.] . – 189-196 p. + függelék ; 21 cm . – (Biblia levelező iskola ; 24. lecke)
6000 pld.

249. PÁDUAI SZENT...
Páduai Szent Antal : kis imakönyve . – Vrbas : Rimokatolički župni ured, 1966 . – 99 p. : ill. ; 12 cm
A kiadó előszavával
30 000 pld.
Fűzve

250. PÁDUAI SZENT...
Páduai Szent Antal : kis imakönyve. – Novi Sad : Kršćanska sadašnjost ; Agapé (készült az Agapénál), 1989. – 96 p. : ill. ; 12 cm
A kiadó előszavával

251. PÁDUAI SZENT ANTAL
Páduai Szent Antal : imakönyv / [összeállította Harmath Károly]. – Újvidék : Agapé, 1991 (Újvidék : Agapé). – 207 p. : ill. ; 14 cm
ISBN 86-397-0260-8
15 000 pld.
Fűzve

252. PÉNZES János
Hittel élni jó : kézikönyv az ifjúsági csoport számára / Pénzes János ; [Fedőlap Balázs M. Margit]. – Horgos : a Szabadkai Egyházmegye Hitoktatói Tanácsa, 1987 (B. Jarak : Efekt). – 102 p. ; 21 cm

253. A PRÓFÉTASÁG LELKE ADOMÁNYA
A Prófétaság Lelke adománya / [előkészítette Hinko Pleško ; a magyar kiadás fel. szerkesztője Szalma Sándor ; fordította Szabados Mária]. – Beograd : Az Adventista Preporod Kiadó, 1974 (Novi Sad : Forum). – 72 p. ; 12 cm. – („Ímé, hamar eljövök" : Bibliatanulmányok ; 1974, 4.)
1000 pld.

254. PÜSPÖKSZENTELÉS
Püspökszentelés : Szabadka, 1989. VI. 18. = Biskupsko ređenje : Subotica, 18. VI. 1989. [belső használatra = za internu upotrebu]. – [Subotica : Biskupski ordinarijat, 1989. (Novi Sad : Agape)]. – 22 p. ; 13 cm

255. RANWEZ, Pierre
A kisgyermek vallási neveltetése / Pierre Ranwez ; [fordította Király Ilona]. – [Újvidék : Agapé, 1993.] (Novi Sad: Agapé). – 95 p.; 20 cm
A mű eredeti címe: L'aube de la vie chrétienne. – Köszönet a Jel és Aggiornamento Kiadónak a könyv megjelenéséhez nyújtott hozzájárulásért.
ISBN 86-463-0017-X
500 pld.

256. REFORMÁTUS VALLÁSKÖNYV
Református valláskönyv. – [VII. kiadás. Pacsik]. – S. n. : Felelős kiadó Békássy Zoltán ; A Jugoszláviai Református Keresztény Egyház (Szabadka : Pannónia), 1972. – 240 p. ; 17 cm
5000 pld.

257. REUBEN, Hilde
Tévedett-e Salamon? / Reuben Hilde ; [szerb nyelvről fordította Körmöczy Mária]. – Beograd [Zagreb ; Újvidék] : Preporod ; [„Az idők jelei" ; Keresztény Adventista Egyház], 1989. – 74 p. ; 20 cm

258. RHOTON, Dale
A hit logikája : Jézus Krisztus kijelentéseinek vizsgálata / Dale és Elaine Rhoton. – [Novi Sad] : Evangéliumi Kiadó, [1983] (Novi Sad : Forum). – 119. ; 19 cm
Eredeti címe: Can we know
3000 pld.
Fűzve

259. RIBAR, Veljko
A kereszténység történelmi szerepe a társadalmi és gazdasági alakulatok váltakozásában / Ford. Seffer Gyula ; Sajtó alá rendezte Hock Rudolf. – Újvidék : Testvériség–Egység, 1954. – 144 p. ; 20 cm
Eredeti címe: Istorijska uloga hrišćanstva u smeni društveno-ekonomskih formacija
1000 pld.

260. A RÓMABELIEKHEZ ÍROTT...
A rómabeliekhez írott levél. – Novi Sad : [Az Adventista Keresztény

Egyház fő bizottsága (Sombor : Prosveta)], 1972 . – 58 + [3] p. ; 17 cm
1100 pld.

261. RÓMAI-KATOLIKUS...
Római-katolikus hittankönyv : kiskatekizmus a Biblia elemeivel, imaés énekeskönyv . – Zrenjanin : Apostolska administracija Banata, 1958 (Beograd : Minerva) . – 122 p. ; 14 cm
50 000 pld.

262. ROTH, Paul
Istennel mindig beszélhetünk : elmélkedések / Paul Roth ; [Ford . Ballásy László] . – Novi Sad : Agapé, 1990 (Újvidék : Forum) . – 131 p. ; 19 cm
Eredeti címe: Gott ist immer zu Sprechen
5000 pld.

263. A RÓZSAFÜZÉR
A rózsafüzér . – [Novi Sad : Kršćanska Sadašnjost ; Agapé, s. a.] . – 18 darab színes könyvjel : ill. ; 13 cm

264. SÁNCHEZ SILVA, José Maria
Marcelino : spanyol legenda / J.[José] M.[Mariá] Sánchez Silva ; [ford. Komáromi Borbála] . – Újvidék : Agape, 1991 (Újvidék : Agape) . – 38 p. : ill. ; 24 cm
Eredeti címe: Marcelino pan y vino
ISBN 86-397-0262-4
Fűzve

265. SCHMIDT Antal
Egyházi énekek a sztáribecseji alsóvárosi hívek használatára / Schmidt Antal . – Sztáribecsej : (Szubákov I. Könyvnyomdája), 1945 . – 64 p. ; 14 cm

266. ŠEBJANIČ, Franc
A pannóniai szlovének protestáns mozgalma / Franc Šebjanič ; [ford. Tóth Ferenc ; a védőborítót Franc Mesanič tervezte] . – Murska Sobota : Pomurska založba, 1979 (Ljubljana : Jože Moškrič) . – 54 p. ; 20 cm
Az eredeti címe: Protestantsko gibanje panosnkih Slovencev
500 pld.

267. SEGÍTS ANYÁNK...
Segíts anyánk, mindig bátorítsd hitünk . – Doroszló ; Hajdukovó : Plébániahivatal, 1981 (Hajdukovó : Plébániahivatal) . – 14 p. ; 17 cm
Fedőlap nélkül

268. SILVA, J. M. SÁNCHEZ
Marcelino : spanyol legenda / J. [José] M. [María] Sánchez Silva ; [fordította Komáromi Borbála] . – Újvidék : Kršćanska Sadašnjost ; Agapé, 1991. (Újvidék : Agapé) . – 38 p. : ill. ; 24 cm
Eredeti címe: Marcelino pan y vino
ISBN 86-397-0262-4

269. SLANKAMENAC, Lazar
A keresztény hitvallás / Lazar Slankamenac ; [fordította Lazić Hajnalka] . – Zagreb ; [Újvidék] : „Znaci vremena", Centar za istraživanje Biblije ; [Keresztény Adventista Egyház], 1985 (Subotica : Panonija) . – 416 p. : ill. ; 21 cm
Eredeti címe: Vjeruju ranog hrišćanstva
1500 pld.
Skiverteks borító

270. SLANKAMENAC, LAZAR
Korunk könyve / Lazar Slankamenac; fordította Szabó István . – Zagreb : [Újvidék] : [„Znaci vremena" ; Keresztény Adventista Egyház], 1970 (Zagreb : Vjesnik) . – 22 p. : ill. ; 20 cm
Eredeti címe: Knjiga našeg doba

271. STANTIĆ, GELLÉRT P.
Istennek élt az emberek között / P. Stantić Gellért . – [Zagreb] : kiadja a Kármeliták Viceposztulatúrája, 1989. (Novi Sad : Agapé)

Életrajzi adattokkal
2500 pld., fűzve

272. SUHAJDA Lajos
Értelem / Suhajda Lajos . – Hajdukovó : Sokszorosítja és kiadja a hajdújárási Rkt. Plébániahivatal, 1986 . – 42 p. ; 17 cm

273. SUHAJDA Lajos
A szentlélek ajándékai : az istenfélelem / Suhajda Lajos . – Tótfalu : Lelkigyakorlatos Ház, 1991 . – 72 p. ; 17 cm
Címlap nélkül

274. SUHAJDA Lajos
A szentlélek ajándékai : a tudomány / Suhajda Lajos . – Hajdukovo : Rkt. Plébániahivatal, 1987 (Hajdukovo : sokszorosítja és kiadja a Rkt. Plébániahivatal) . – 61 p. ; 17 cm

275. SUHAJDA Lajos
A tanács : találkozás az eligazító istennel / Suhajda Lajos . – Tótfalu : Római Katolikus Plébániahivatal, 1988 (Subotica : sokszorosítva a Plébániahivatal gépén) . – [54] számozatlan ; 17 cm
700 pld.

276. [SZÁLLÁST KERES A...
[Szállást keres a Szent Család] . – [Újvidék, Zagreb : Kršćanska sadašnjost ; Agapé, 1991.] (Újvidék : Agapé) . – 8 p. : kottával ; 20 cm
ISBN 86-397-0259-4

277. SZÁZADUNK...
Századunk titokzatos embere : Pio atya életrajza . – Novi Sad : Izdaje Kat. Župni ured, s. a. (B. Jarak : Efekt) . – számozatlan ; 9x22 cm
[Sokszorosítva]

278. SZENT ASZTALODHOZ...
Szent asztalodhoz készülök : előkészítő könyvecske az úri szent Vacsorával élni kívánók részére . – Feketić : Reformatorsko episkopsko zvanje, 1954 . – 48 p. ; 12 cm
2000 pld.

279. SZENT BERNÁT
Evezz a mélyre / Szent Bernát ; [a könyv Golenszky Kandid fordításának a felhasználásával készült] . – Újvidék : Agapé, 1993 (Újvidék : Agapé) . – 68 p. ; 20 cm
ISBN 86-463-0022-6

280. SZENT FERENC ATYÁNK...
Szent Ferenc atyánk tranzitusa . – [Zagreb ; Újvidék : Kršćanska sadašnjost ; Agapé, 1991.] (Újvidék : Agapé) . – 5 p. : kottákkal ; 20 cm
ISBN 86-397-0260-8
500 pld., fűzve

281. SZENT-GÁLY Kata
Imádságtöredékek / Szent-Gály Kata . – Novi Sad : Agape, 1994 (Újvidék : Agapé) . – 144 p. ; 21 cm
ISBN 86-463-0039-0
500 pld., fűzve

282. SZENT-GÁLY Kata
A karácsonyi levél / [Írta Szent-Gály Kata ; rajzolta Szabó Marianne] . – Újvidék : Agape, 1990 (Újvidék : Agape) . – 12 p. : ill. ; 24 cm

283. SZENT-GÁLY Kata
Mihályhegyi remeték / Szent-Gály Kata ; [illusztrálta Szent-Gály Géza] . – [Újvidék] : Agapé, [1993.] (Újvidék : Agapé) . – 46 p. : ill. ; 20 cm
ISBN 86-463-0026-9
1500 pld., fűzve

284. [SZENTÍRÁSI...]
[Szentírási szemelvények] / Képek Dea de Vries . – Novi Sad : Kršćanska sadašnjost ; Agape, 1989 (Ljubljana : Jože Moškrič). – 12 db számozatlan füzet : ill. ; 14 cm
1. *Noé bárkát készít*
2. *Álomlátó József*

3. *Kosár a folyóban*
4. *Az engedetlen Jónás*
5. *Kisded a jászolban*
6. *Meggyógyult a beteg*
7. *A magvető*
8. *Eltévedt bárány*
9. *Apa és fiai*
10. *Zakeus a fán*
11. *Jézus velünk van*
12. *Hallja meg mindenki*
Közös tokban
2000 pld.

285. SZENT JÓZSEF KILENCED
Szent József Kilenced . – Tótfalu : Lelkigyakorlatos Ház, 1991 Sokszorosítva a tóthfalui Logos nyomdagépén) . – 63 p. ; 15 cm

286. SZENTHELYI-MOLNÁR István
Állj meg egy szóra ! / Szenthelyi-Molnár István ; [Szerk. Berecz Sándor] . – Bački Vinogradi : Római Katolikus Plébániahivatal, [1982] (B. Jarak : Efekt) . – 146 p. ; 20 cm

287. SZENT NÉP
Szent nép . – [Beograd : Adventista Könyvkiadó ; Preporod (Sombor : Prosveta)], 1973 . – 90 p. ; 17 cm . – („Ime eljövök hamar". Bibliai Tanulmányok ; 1973-II)
2000 pld.

288. A SZENTLÉLEK...
A Szentlélek isten „Életforrás" . – Subotica : Bačka duhovna oblast, 1959. – 16 p. : ill. ; 20 cm
17000 pld.

289. SZENTMÁRTONI Mihály
Psihologija duhovnog života / Mihály Szentmártoni . – Zagreb : Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1990 (Zagreb : Zagrebačka tiskara) . – 271 p. ; 21 cm . – (Biblioteka Theosis ; knj. 8.)
1500 pld.

290. A SZERETET MEGSEBZETTJE
A szeretet megsebzettje : Pietrelcinai Pio atya / [Összeállította P. Harmath Károly ; Fedőlap A. Ciccone] . – Našice : Római Katolikus Plébániahivatal, s. a. (Subotica : Panonija) . – 120 p. : ill. , 16 cm
13000 pld., fűzve

291. SZERTARTÁSKÖNYV
Szertartáskönyv I. : a szentségek / Zvekanović Mátyás előszavával . – Subotica : Bačka duhovna oblast, 1965 . – 96 p. : ill. ; 17 cm
5000 pld.

292. SZUNGYI L.
Karácsonyvárás a családban / Szungyi L. – T. Vojnović . – Novi Sad : KS – Agape, 1988 (Novi Sad : Agape) . – 16 p. ; 20 cm
Címlap nélkül . – Adatok a fedőlapról
1200 pld.

293. TAKÁCS Ilona
Szentírási szemelvények versben, képben / írta Takács Ilona ; rajzolta Dea de Vries . – Újvidék : Agapé, 1993 (Újvidék : Aggapé) . – 12 db számozatlan füzet : ill. ; 14 cm
1. *Noé Bárkát épít*
2. *József és testvérei*
3. *Mózes, a kitett gyermek*
4. *Az engedetlen Jónás*
5. *Kisded a jászolban*
6. *Jézus gyógyít*
7. *A magvető*
8. *A jó pásztor*
9. A tékozló fiú
10. *Zakeus a fán*
11. *Jézus feltámadt*
12. *Hallja meg mindenki!*
Közös tokban
1000 pld.

294. TANULMÁNYOK...
Tanulmányok a Korinthusbeliekhez írt levelekből és a keresztényi erények .

– Novi Sad : Keresztény Adventista Egyház, 1966 . – 104 p. ; 17 cm
600 pld.

295. TELEKI Béla
A családi kör melege / Teleki Béla . – Becse : Belvárosi Plébánia, 1979 (B. Jarak : Efekt). – 128 p. : ill. ; 10 cm

296. TELEKI Béla
Az újszülött, a csecsemő és a kisgyermek nevelése / Teleki Béla. – Becse: Római Katolikus Plébániahivatal, 1983 (B. Jarak : Efekt . – 130 p. : ill. ; 17 cm

297. TEMPLOMI...
Templomi kis énekeskönyv : református keresztények számára. – Becse : Jugoszláv Református keresztény Egyház, 1953 . – 294 p.

298. TEMPLOMI...
Templomi kis énekeskönyv református keresztények számára . – Beograd : Jugoszláviai Református Keresztény Egyház, 1955 . – 304 p. ; 17 cm
5000 pld.

299. A TEREMTÉS
A teremtés / szöveg Enrico Galbiati ; illusztrációk Sandro Corsi ; [olaszból fordította Boros István ; a 24. és 25. fejezetet írta France Perko ; szlovénből magyarra fordította Harmath Károly] . – Novi Sad : Agape, 1983. (Kranj : Gorenjski tisk). – 57 p. : ill. ; 32 cm . – (A Biblia és története ; 1)
Karton

300. TOGIO, Angela Mary
Isten és az egér / M. Angela Togio ; [fordította Renesényi Tibor ; a fedőlap, a rajzok és a grafikai szerkesztés Sóti György munkája] . – Novi Sad : Agape, 1987. (Újvidék : Forum). – 150 p. : ill. ; 21 cm
Eredeti címe: God and a Mause
5000 pld., fűzve

301. TOGIO, Angela Mary
Isten és az egér / M. Angela Togio ; fordította Renesényi Tibor ; fedőlap Németh Csaba ; illusztrációk Sóti György . – második kiadás . – Újvidék : Agape Kft, 1993. (Agapé : Szeged). – 50 p. : ill. ; 21 cm
Eredeti címe: God and a Mause
ISBN 963 8112 20 4
2000 pld., fűzve

302. TOMKA Ferenc
Istenkeresés az irodalomban : (vázlatok, gondolatok a magyar irodalomból) / Tomka Ferenc . – Újvidék : Agapé, 1990 (Újvidék : Agapé) . – 127 p. : ill. ; 21 cm
ISBN 86-397-0146-6
3000 pld.

303. UDVARNOKI Béla
Kik a baptisták? / Udvarnoki Béla ; A szerző rövid életrajza dr. Király Ferenctől . – második, javított kiadás . – Novi Sad : a Jugoszláviai Baptisták Szövetsége (Újvidék : Forum), 1972 . -64 p. : ill. ; 21 cm
5000 pld.

304. UGOLINI Luigi
A naptestvér regénye : assisi Szent Ferenc élete / Luigi Ugolini ; [németből fordította Pletikoszics Péter ferencesatya ; fedőlap Vaci Marijan] . – Szabadka : Ferences Rendház, 1978 , (Novi Sad : Forum) . – 196 p. + [1] tábla : ill. 24 cm
Eredeti címe: Il romanzo di frate solo
5000 pld.

305. AZ ÚJSZÖVETSÉGI...
Az Újszövetségi Kinyilatkoztatás : hittankönyv a hatodik csoport tanulói számára . – Subotica : Župni ured svetog Križa, 1970 (Subotica : Grafički zavod Panonija) . – 55 p. : ill. ; 20 cm

306. ÚJSZÖVETSÉGI SZENTÍRÁS...

Újszövetségi szentírás I. : Evangélium Máté szerint. Evangélium Márk szerint / Görög eredetiből ford. és magyarázta P. Békés Gellért és P. Dalos Patrik ; Szerk. Teleki Béla . – Becse : Belvárosi Plébánia, 1977 (B. Jarak : Efekt) . – 132 p. : ill. ; 15 cm

307. ÚJSZÖVETSÉGI SZENTÍRÁS...

Újszövetségi szentírás II. : Evangélium Lukács szerint.

Evangélium János szerint / Görög eredetiből fordította és magyarázta P. Békés Gellért és Dalos Patrik ; Szerk. Teleki Béla. – Becse : Belvárosi Plébánia, 1977 (B. Jarak : Efekt) . – 268 p. : ill. ; 15 cm

308. ÚJSZÖVETSÉGI SZENTÍRÁS...

Újszövetségi szentírás III : Szent Pál Apostol levelei. A Katolikus levelek / Görög eredetiből fordította és magyarázta P. Békés Gellért és Dalos Patrik ; Szerk. Teleki Béla . – Becse: Belvárosi Plébániahivatal, 1979 (B. Jarak : Efekt) . – 504 p. + 4 kép : ill. ; 15 cm

309. URAM, MUTASD MEG...

„Uram, mutasd meg nékünk az atyát": ismerjük meg istenünket, mit tudunk istenről, milyen a mi istenünk / [előkészítette Hinko Pleško ; Fordította Szabados Mária] . – Beograd : az Adventista Preporod Könyvkiadó, 1975. (Novi Sad : Forum) . – 85 p. ; 17 cm . – (Ímé, hamar eljövök ; Bibliatanulmányok ; 1., 1975.)

1000 pld.

310. ÜDVÖSSÉG A KŐSZIKLÁN

Üdvösség a kősziklán . – [Zagreb : „Znaci vremena" Centar za istraživanje Biblije (Zagreb : Vjesnik), 1973] . – 181-188 p. +függelék ; 21 cm . – (Biblia levelező iskola ; 23. lecke)

6000 pld.

311. VADE MECUM FRANCISCANUM

Vade mecum franciscanum / [összeállította Barsi Balázs] . – Újvidék: Agapé ; Esztergom : Ferences Rendház, 1991 (Újvidék : Agape) . – IV, 209 p. : kották ; 24 cm

ISBN 86-397-0259-4

Fűzve

312. VÁGVÖLGYI Éva

Az aranyvirág : mesék kicsiknek és nagyoknak / Vágvölgyi Éva ; a szerző rajzaival . – Újvidék : Agapé ; Budapest: Szent Jeromos Bibliatársulat, 1991 (Újvidék : Agapé) . – 71 p. : ill. ; 25 cm

ISBN 86-397-0261-6

3500 pld., fűzve

313. VALDIPORRO, Pietro da

Isten szolgája Leopold Mandić kapucinus atya a gyóntatószék és a keresztény egység apostolának rövid életrajza / Pietro da Valdiporro . – a harmadik magyar nyelvű kiadás . – Osijek : Kapucinski samostan (Subotica : Panonija), 1970 . – 92 p. : ill. ; 17 cm

5000 pld.

314. A VALLÁSKÖZÖSSÉGEK...

A vallásközösségek tevékenysége / Ljubomir Žoržević, Boško Kovačević, Petar Senić ; [Fordító Gombár Imre] . – Szabadka : Subotičke novine, 1982. (Újvidék : Forum) . – 153 p. ; 20 cm. – (Aktivitás : tematikus füzet ; 2. szám)

Kétnyelvű

Fűzve

315. VANDEMAN, George E.

Emlékezetes nap / George E. Vandeman ; [fordította Lazić Hajnalka] . – Beograd; Zagreb ; [Újvidék] : Preporod ; „Az idők jelei" ; [Keresztény Adventista Egyház, 1980] (Subotica : Pannónia) . – 55 p. : ill. ; 20 cm . – („Znaci vremena")

Az eredeti címe: Dan koji se pamti
5000 pld.

316. VARBAI Jenő
Tudsz a tömegekkel bánni? : tömeglelkipásztori tanulmányok. – Szabadka: Fel. kiadó Varbai Jenő, 1968.- 179 p. + [2] ; 20 cm
1000 pld.

317. VÁRI Anna
Szemelvények a kishegyesi egyházközség életéből / Vári Anna. – Kishegyes ; Újvidék : Rkt Plébániahivatal; KS-Agape, 1988(Újvidék : Agape) . – 59 p. : ill. ; 20 cm
1000 pld., fűzve

318. VÁRNAI Jakab
Kézikönyv a Ferences Világi Rend életéhez / [összeállította Várnai Jakab] . – Újvidék : Agapé, 1992 (készült az Agapénál) . – 146 p. ; 20 cm
Fűzve

319. VARSÁDI EMLÉK
Varsádi emlék / [Szerk. Berecz Sándor] . – Temerin : Római Katolikus Plébániahivatal, s. a. (B. Jarak : Efekt). – 14 p. ; 15 cm

320. VENDEN, L. Morris
„Ha vársz, ha nem – én jövök" / Morris L. Venden ; szerbről fordította Lazić Hajnalka . – Beograd ; [Zagreb] ;Újvidék : Preporod ; Az idők jelei; Keresztény Adventista Egyház, 1991 (Beograd : Preporod) . – 121 p. ; 19 cm

321. VENDEN, L. Morris
Hit általi engedelmesség / Morris Venden ; szerb nyelvről fordította Lazić Hajnalka . – Beograd ; [Újvidék] : Preporod ; [Keresztény Adventista Egyház] , 1990 (Beograd : Preporod) . – 102 p. ; 19 cm

322. VENDEN, Morris
Ismerjük meg Istent / Morris Venden ; fordította Lazić Éva . – Belgrád : Preporod Könyvkiadó, 1994 (Nyomta a Danex nyomda) . – 122 p. ; 19 cm
A mű eredeti címe: To Know God A 5-day plan
1000 pld.

323. VINOWSKA, Marija
Mária apostola : Maximilián Kolbe atya élettörténete / Marija Vinowska . – Bačka Topola : kiadja Nozdrovicky Artúr, 1966. (Subotica : Panonija) . – 60 p. ; 21 cm
6000 pld.

324. VÍZ NÉLKÜLI KÚTFORRÁS
Víz nélküli kútforrás . – [Zagreb : „Znaci vremena" Centar za istraživanje Biblije (Zagreb : Vjesnik), 1973.] . – 149–156 p. ; 21 cm . – (Biblia levelező iskola ; 19. lecke)
6000 pld.

325. VOILLAUME, René
Emberek között : Foucauld Károly testvér lelkisége / René Voillaume ; Ford. Bartócz Ilona ; [Bevezető Mátyás Zvekanović] . – Novi Sad : az újvidéki Szűz Mária nevéről elnevezett Római Katolikus Plébániahivatal (Újvidék : Forum), 1969 . – 397 p. : ill. ; 20 cm
400 pld.

326. WATSON, David
Jézus Krisztus egykor és ma / David Watson, Simon Jenkins ; [fordította Renesényi Tibor] . [Zagreb] : Kršćanska sadašnjost ; Novi Sad : Agape, 1987. (Ljubljana : Mladinska knjiga) . – 189 p. : ill. , 21 cm
Eredeti címe : Jesus then and now
ISBN 86-397-0129-6
Fűzve

327. WATSON, David
Jézus Krisztus egykor és ma / David Watson, Simon Jenkins ; [fordította Renesényi Tibor]. – Újvidék : Agape, 1990 (Ljubljana : Mladinska knjiga) . – 189 p. ; 21 cm
Eredeti címe: Jesus then and now
ISBN 86-397-01-29-6
3000 pld.

328. WEST, Morris
Az ördög ügyvédje / Morris West ; [magyarra fordította Kerényi Dénes ; a fedőlapot és az illusztrációkat készítette Szecskó Tamás] . – Novi Sad : Agape, 1983. (Subotica : Pannónia). – 362 p. . ill. ; 21 cm
Eredeti címe: The Devil's Advocate
3000 pld., fűzve

329. WITHE, Ellen Gould
Jézushoz vezető út (Steps to Christ) / Ellen Gould Withe . – Noviszád : Keresztény Adventista Egyház, 1961. – 94 p. : ill. ; 20 cm
10 000 pld.

330. WHITE, Ellen Gould
Keresztényi mértékletesség / Ellen Gould Withe . – Beograd : Unija reformnog pokreta adventista sedmog dana, 1961 . – 220 p. ; 20 cm
200 pld.

331. WITHE, Ellen Gould
Jézushoz vezető út / Ellen Gould Withe . – Újvidék : Keresztény Adventista Egyház, [1968] (Zagreb : Vjesnik) . – 83 p. : ill. ; 20 cm

332. WITHE, Ellen Gould
Dráma a Golgotán / Ellen Gould Withe ; Ford. Szalma Sándor; [Borító- és kötésterv Borislav Topuzović . – Beograd : Preporod (Sombor : Prosveta), 1972 . – 116p. + [3] ; 20 cm. – (Jézus élete)
2000 pld.

333. WHITE, Ellen Gould
A megváltás története / Ellen Gould White ; Ford. Henne József és Kennedy Margit . – Beograd : Preporod, 1972. (Sombor : Prosveta) . – 273 p. + 3 tábla színes képekkel ; 21 cm
1000 pld.

334. WHITE, Elen Gould
Küzdelem az igazságért / Ellen Gould Withe ; angolból fordította Faragó József . – [Beograd ; Újvidék] : Preporod ; Keresztény Adventista Egyház, 1975 (Beograd : Preporod) . – 501 p. ; 21 cm
Eredeti címe: The Great Controversy

335. WITHE, Ellen Gould
Az apostolok története / a szentírás alapján írta Ellen Gould Withe . – Beograd : Unija Reformnog Pokreta Adventista Sedmog Dana, 1976 . – 354 p. ; 29 cm
200 pld.

336. WHITE, Ellen Gould
Tapasztalatok, látomások, lelki ajándékok / Ellen Gould White . – Újvidék : Keresztény Adventista Egyház, 1981 . – 175 p. ; 22 cm
Eredeti címe: Early Writings

337. WITHE, Ellen Gould
Krisztus példázatai / E. G. Withe ; [fordította Faragó József] . – Beograd ; Zagreb ; Újvidék : Preporod ; Znaci vremena ; D. Radosavljević, 1984. (Subotica : Panonija) . – 318 p. + [4] táblaoldal ; 20 cm
Eredeti címe : Christ's Object Lessons
3000 pld., skiverteks borító

338. WITHE, Ellen Gould
A betlehemi csillag / Ellen Gould Withe . – [Beograd ; Zagreb ; Újvidék : Preporod ; Idők Jelei ; Keresztény Adventista Egyház, 1989] (Novi Sad : Dobra vest) . – 19 p. ; 21 cm

339. WRIGTH, Chris
Ismerkedjünk a Bibliával ; [ford. Harmath Károly és Renesényi Tibor] . – Novi Sad : Agape, 1991 (Ljubljana : Mladinska knjiga) . – 128 p. . ill. , 22 cm
ISBN 86-397-0264-0
Fűzve

SOROZATOK
AGAPÉ MINIKÖNYVEK

340. ÉNEKEK ÉNEKE
Énekek éneke . – Novi Sad : Kršćanska sadašnjost ; Agape, s. a. (készült az Agapénál) . – 24 p. ; 12 cm . – (Agape Minikönyvek ; 1.)

341. NYIRŐ József
Áldoztatás a havasban / Nyírő József . – [Újvidék : Zagreb : Agapé ; Kršćanska sadašnjost, s. a.] . – 27 p. : ill. ; 12 cm . – (Agape Minikönyvek ; 3.)

ALFA ÉS OMEGA

342. POUDRIER Roger
A megváltott lét öröme / Roger Poudrier ; [ford. Barsi Balázs] . – Novi Sad : Agape, 1992 (Novi Sad : Agape) . – 63 p. ; 19 cm . – [Alfa és Omega ; 1.]
Eredeti címe: La joie détre sauvé
ISBN 86-863-000-4
4000 pld. fűzve

AZ ÉLETSZENTSÉG NAGYMESTEREI

343. LECLERC Eloi
Egy szegény ember bölcsessége / Eloi Leclerc ; [ford. Barsi Balázs ; illusztrálta Kákonyi Asztrik] . – Zagreb: Kršćanska sadašnjost ; Novi Sad : Agape, 1987. (Újvidék : Forum) . – 126 p. : ill. ; 19 cm. – (Az Életszentség Nagymesterei ; 1.)
Eredeti címe: Sagesse d un pauvre
ISBN 963 360 309 9
4000 pld., fűzve

344. LEMOINE, Jo
Szent Rita / Jo Lemoine ; [ford. Sinkó Ferenc ; illusztrációk Mireille Négre] . – Zagreb : Kršćanska sadašnjost ; Novi Sad : Agapé, 1987. (Novi Sad : Forum) . – 126 p. : ill., 19 cm . – (Az Életszentség Nagymesterei ; 2.)
Eredeti címe: Sainte Rita
Borítékcím: Casciai Szent Rita
3500 pld.

345. FACCO, Giannina
Padovai Szent Antal / Giannina Facco ; [olaszból fordította Harmath Károly ; illusztrállta és a fedőlapot tervezte Sóti György] . – [Zagreb] : Kršćanska sadašnjost ; Novi Sad : Agape, 1987 (Novi Sad : Forum) . – 109 p. : ill. ; 19 cm . – (Az Életszentség Nagymesterei ; 3.)
Eredeti címe: Antonio di Padova
9000 pld.

346. HARMATH Károly
Pietrelcianai Pio atya / Harmath Károly ; [a fedőlapot tervezte Sóti György] . – [Zagreb] : Kršćanska sadašnjost ; Novi Sad : Agape, 1987 (Novi Sad : Forum) . – 94 p. : ill. ; 19 cm . – (Az Életszentség Nagymesterei ; 4.)
9000 pld., fűzve

347. GOLUB, Ivan
Holdfény a Tiberis fölött : a zsinat pápájának emlékére / Ivan Golub ; [az előszót írta Francesco L. Capovilla ; fordította Renesényi Tibor] . – Újvidék : Agapé, 1991 (Újvidék : Agapé) . – 185 p. : ill. ; 19 cm . – (Az Életszentség Nagymesterei ; 5.)
Eredeti címe: Mjesec nad Tiberom
ISBN 86-397-0271-3

348. CARRETTO, Carlo
Én, Ferenc / Carlo Carretto ; [fordította Katona István] . – Novi Sad : Agapé, 1989 (Novi Sad : Agapé) . – 119 p. ; 19 cm . – (Az Életszentség Nagymesterei ; 6.)
Eredeti címe: Io, Francesco
ISBN 86-397-0141-5
2500 pld.

349. VECCHI, Alberto
Lipót Mandić, a szent gyóntató / Alberto Vecchi ; [Ford. Leiszt József] . – Újvidék : Agapé, 1989 (Újvidék : Agapé) . – 91 p. : ill. ; 21 cm . – (Az Életszentség Nagymesterei ; 7.)
Eredeti címe : I miracoli di padre Leopoldo
ISBN 86-397-0140-7
2500 pld., fűzve

350. LAINATI, Chiara Augusta
Assisi Szent Klára : Assisi Szent Ágnes életrajzi adalékával :Assisi Szent Klára levelei / Chiara Augusta Lainati ; [Ford.Tűzkő Lajos] . – [Zagreb] : Kršćanska sadašnjost ; Novi Sad : Agape, 1990 (Novi Sad : Agape) . – 135 p. : ill. ; 19 cm . – (Az Életszentség Nagymeseterei ; 8.)
Eredeti címe: Sante Chiara d Assisi

351. GJERGJI, Lush
Teréz anya / Lush Gjergji ; [fordította Szarvas János] . – Novi Sad : Agapé, 1990 (Novi Sad : Agapé) . – 301 p. : ill. ; 19 cm . – (Az Életszentség Nagymesterei ; 9.)
Eredeti címe: Majka Terezija

352. KÁRPÁTI Pál
Szent Vince, a szeretet apostola / Kárpáti Pál . – Novi Sad : Agapé, 1990 (Novi Sad : Agapé) . – 155 p. : ill. ; 19 cm . – (Az Életszentség Nagymesterei ; 10.)

353. MAURIAC, Francois
Cortonai Margit / Francois Mauriac ; [ford. Tűzkő Lajos] . – Újvidék : Agape, 1991 (Újvidék : Agape) . – 142 p. . ill. ; 19 cm . – (Az Életszentség Nagymesterei ; 11.)
Eredeti címe: Sainte Marguerite de Cortona
ISBN 86-397-0267-5
5000 pld.

354. PUCCI, Mario V.
Morus Tamás / Mario V. Pucci ; [képek Giuseppe Intini ; ford. Tűzkő Lajos ; Fedőlap Palkovics János] . – Újvidék : Agape, 1992 (Újvidék : Agape) . – 122 p. . ill. ; 19 cm . – (Az Életszentség Nagymesterei ; 12.)
3000 pld., fűzve

355. LORENZONI, Cesarina
Mahátma Gandhi / Cesarina Lorenzoni ; [ford. Tűzkő Lajos]. – Novi Sad : Agape, 1992 (Novi Sad : Agape) . – 112 p. : ill. , 19 cm. – (Az Életszentség Nagymesterei ; 13.)
ISBN 86-963-001-3
Fűzve

356. BARGELLINI, Piero
A Sziénai Sas : Sziénai Szent Bernát élete / Piero Bargellini ; [fordította P. Nagymákonyi Gilbert ; fedőlap Palkovics János] . – Novi Sad : Agapé, 1993 (Novi Sad : Agapé) . – 229 p. ; 19 cm . – (Az Életszentség Nagymesterei ; 14.)
Eredeti címe: Piero Bargellini : San Bernandino da Siena . – Források és irodalom (226-227 p.)
ISBN 86-463-0051-X
500 pld., fűzve

357. BELSKI LAGAZZI, Ines
Albert Schweitzer / Ines Belski Lagazzi ; [fordította Tűzkő Lajos] . – Novi Sad : Agapé, 1994 (Novi Sad : Agapé) . – 103 p. : ill. ; 19 cm . – (Az Életszentség Nagymesterei ; 16.)
ISBN 86-463-0018-8
500 pld.

358. PUCCI, MARIO V.
Savio Domonkos / Mario V. Pucci ; [illusztrációk Gianni De Luca ; fordította Tűzkő Lajos] . – Novi Sad : Agapé, 1994. (Novi Sad : Agapé) . – 119 p. : ill. ; 19 cm . – (Az Életszentség Nagymesterei ; 17.)

A mű eredeti címe: Domenico Savio
ISBN 86-463-0023-4
500 pld., fűzve

359. FACCO, Giannina
Bernadette Soubirous / Giannina Facco ; fordította Dér Lehel ; fedőlap Palkovics János ; illusztrálta Giorgio Trevisan . – Újvidék : Agapé, 1994 (Újvidék : Agapé) . – 119 p. : ill. ; 20 cm . – (Az Életszentség Nagymesterei ; 18.)
Alcím a fedőlapon : A lourdes-i látnok
ISBN 86-463-0028-5
500 pld., fűzve

FERENCES FORRÁSOK

360. ASSISI SZENT FERENC...
Assisi Szent Ferenc művei : (opuscula S. Francisci) / [fordította Balani György ; fedőlapterv Palkovics János] . – Újvidék : Agapé, 1992 (Újvidék : Agapé) . – 150 p. ; 19 cm . – (Ferences Források ; 1.)

361. CELANÓI Tamás
Szent Ferenc első életrajza : (vita prima). Szent Ferenc második életrajza : (vita secunda). Szent Ferenc csodái : (tractatus de Miraculis) / Celanói Tamás ; [Balanyi György fordítását a latin kritikai szöveg és modern fordítások alapján javította Hidísz Ferenc és Várnai Jakab] . – [Újvidék ; Szeged ; Csíksomlyó : Agapé, 1993] (Újvidék : Agapé) . – 413 p. ; 17 cm . – (Ferences Források ; 2.)
A fedőlapon szereplő cím: Celanói Tamás életrajzai Szent Ferencről
ISBN 86-463-0012-9
500 pld.

362. SZENT Klára...
Szent Klára művei és életének forrásai / [Balanyi György fordításainak felhasználásával fordította és jegyzetekkel ellátta Hidász Ferenc és Várnai Jakab] . – Újvidék ; Szeged ; Csíksomlyó : Agapé, 1993 (Újvidék : Agapé) . – 207 p. : 19 cm . – (Ferences Források ; 3.)
500 pld., fűzve

A HITÉLET KISKÖNYVTÁRA

363. TOWER, Vilmos
Van Krisztusunk / Tower Vilmos . – Vrbas : Rimokatolički župni ured, 1967. – 64 p. : ill. ; 17 cm . – (A Hitélet kiskönyvtára ; 1.)
3000 pld.

364. PEREIRA, Clemente
Őszinte beszéd fiúkkal / Clemente Pereira ; Ford. M[olnár] A[ntal] . – Vrbas : Rimokatolički župni ured, 1967. – 47 p. : ill. ; 17 cm . – (A Hitélet kiskönyvtára ; 2.)
Eredeti címe : Wer sagt uns die Wahrheit ?
3000 pld.

365. PEREIRA, Clemente
Őszinte beszéd fiúkkal / Clemente Pereira ; Ford. M[olnár] A[ntal] . – Novi Sad: Mária Neve Római Katolikus Plébániahivatal, 1982 (Hajdukovó : RK sokszorosító) . – 47 p. : ill. ; 17 cm . – (A Hitélet kiskönyvtára ; 2.)
Eredeti címe: Wer sagt uns die Wahrheit

366. LELOTTE, Fernand
Beszélgetés a Mesterrel / Ferdinand Lelotte ; Magyarra fordította és átdolgozta Bálint András . – Újvidék : Rim. kat. župni ured, imena Marijina (Újvidék : Forum), 1972. 40 + 344 p, + 10 tábla : ill. ; 17 cm. – (A Hitélet Kiskönyvtára ; 4.)
15 000 pld.

HITVÉDELMI FÜZETEK

367. SZABÓ Ferenc
Igaz-e, hogy—- : a keresztény világnézet ideológia? / Szabó Ferenc . – Róma : a Vatikáni Rádió Magyar Részlege ; Novi Sad : Agapé, 1994 (Újvidék : Agapé) . – 31 p. : ill. ; 17 cm. – (Hitvédelmi Füzetek ; 1.) (Világnézeti Sorozat a Vatikáni Rádióban 1994)
ISBN 86-463-0009-9
500 pld.

368. SZABÓ Ferenc
Igaz-e, hogy—- : a kereszténység egy vallás a többi között? / Szabó Ferenc . – Róma : a Vatikáni Rádió Magyar Részlege ; Novi Sad : Agapé, 1994 (Újvidék : Agapé) . – 31 p. ; 17 cm . – (Hitvédelmi Füzetek ; 2.) (Világnézeti Sorozat a Vatikáni Rádióban 1994)
ISBN 86-463-0044-7
500 pld.

369. SZABÓ Ferenc
Igaz-e, hogy—- : minden vallás illúzió? / Szabó Ferenc . – Róma : a Vatikáni Rádió Magyar Részlege ; Novi Sad : Agapé, 1994 (Újvidék : Agapé) . – 29 p. : ill. ; 17 cm . – (Hitvédelmi Füzetek ; 3.) (Világnézeti Sorozat a Vatikáni Rádióban 1994)
ISBN 86-463- 0049-8
500 pld.

370. SZABÓ Ferenc
Igaz-e, hogy—- : a keresztények három Istent hisznek? / Szabó Ferenc . – Róma : a Vatikáni Rádió Magyar Részlege ; Novi Sad : Agapé, 1994 (Újvidék : Agapé) . – 28 p. : ill. ; 17 cm . – (Hitvédelmi Füzetek ; 4.) (Világnézeti Sorozat a Vatikáni Rádióban 1994)
ISBN 86-463-0054-4
500 pld.

371. KISS Ulrich
Igaz-e, hogy—- : a fény keletről jön? : hinduizmus és buddhizmus / Kiss Ulrich . – Róma : a Vatikáni Rádió Magyar Részlege ; Novi Sad : Agapé, 1994 (Újvidék : Agapé) . – 32 p. ; 17 cm . – (Hitvédelmi Füzetek ; 5.) (Világnézeti Sorozat a Vatikáni Rádióban 1994)
ISBN 86-463-0035-8
500 pld.

372. BENKŐ Antal
Igaz-e, hogy—- : a szabadulást a szekták hozzák? : szekták és új vallások / Benkő Antal . – Róma : a Vatikáni Rádió Magyar Részlege ; Novi Sad : Agapé, 1994 (Újvidék : Agapé) . – 31 p. ; 17 cm . – (Hitvédelmi Füzetek ; 6.) (Világnézeti Sorozat a Vatikáni Rádióban 1994)
ISBN 86-463-0040-4
500 pld.

373. BENKŐ Antal
Igaz-e, hogy— : a Mormon könyv Isten szava? / Benkő Antal . – Róma : a Vatikáni Rádió Magyar Részlege ; Novi Sad : Agapé, 1994 (Újvidék : Agapé) . – 30 p. : ill. ; 17 cm . – (Hitvédelmi Füzetek ; 7.) (Világnézeti Sorozat a Vatikáni Rádióban 1994)
ISBN 86-463-0045-5
500 pld.

374. BENKŐ Antal
Igaz-e, hogy—- : közel a világvége? / Benkő Antal . – Róma : a Vatikáni Rádió Magyar Részlege ; Novi Sad : Agapé, 1994 (Újvidék : Agapé) . – 31 p. ; 17 cm . – (Hitvédelmi Füzetek ; 8.) (Világnézeti Sorozat a Vatikáni Rádióban 1994)
ISBN 86-463-0050-1
500 pld.

A MI KIS BARÁTUNK

375. ÍGY KEZDŐDÖTT A FÖLDÖN

Így kezdődött a földön . – Zagreb ; [Újvidék] : „Znaci vremena" Centar za istraživanje Biblije ; [Keresztény Adventista Egyház], év nélkül . – 73 p. : ill. ; 21 cm . – (A mi kis barátunk: I év tanulmány)

376. ISTEN ÍGÉRETEI BETELJESEDNEK

Isten ígéretei beteljesednek . – Zagreb ; [Újvidék] : „Znaci vremena" Centar za istraživanje Biblije ; [Keresztény Adventista Egyház], év nélkül . – 60 p. : ill. ; 21 cm . – (A mi kis barátunk: I év 2 tanulmány)

377. AZ ÓSZÖVETSÉG NAGY...

Az ószövetség nagy emberei : Dávid. Sámuel . – Zagreb ; [Újvidék] : „Znaci vremena" Centar za istraživanje Biblije ; [Keresztény Adventista Egyház], év nélkül . – 61 p. : ill. ; 21 cm . – (A mi kis barátunk: I év 4 tanulmány)

378. JÖN A KIRÁLY Jön a király . – Zagreb ; [Újvidék] : „Znaci vremena" Centar za istraživanje Biblije ; [Keresztény Adventista Egyház], év nélkül . – 62 p. : ill. ; 21 cm . – (A mi kis barátunk: 3 év 2 tanulmány)

PÉLDAKÉPED, VÉDŐSZENTED

379. HARMATH Károly

Assisi Szent Klára / [írta Harmath Károly : rajzolta Nemes Farkas Zsuzsa] – Novi Sad : Agapé, 1994 (Újvidék : Agapé) . – 16 p. : színes ill. ; 24 cm . – (Példaképed, Védőszented ; 1.)

Megjelenik a Szent Klára jubileumi év alkalmából.

ISBN 86-163-0058-7

500 pld.

380. SMIDT Valéria

Árpádházi Szent Erzsébet / írta Smidt Valéria ; rajzolta Nemes Farkas Zsuzsa . – Újvidék : Agapé, 1994 (Újvidék : Agapé) . – 16 p. : színes ill. ; 24 cm . – (Példaképed, Védőszented ; 2.)

ISBN 86-463-0020-X

500 pld.

381. ÁRPÁS Károly

Árpádházi Szent Imre / [írta Árpás Károly ; rajzolta Magyar Csaba] . – [Újvidék : Agapé, 1994.] (Újvidék : Agapé) . – 16 p. : színes ill. ; 24 cm . – (Példaképed, Védőszented ; 4.)

500 pld.

382. SZÁNTÓ Konrád

Boldog Gizella / írta Szántó Konrád ; rajzolta Nemes Farkas Zsuzsa . – Újvidék : Agapé, 1994 (Újvidék : Agapé) . – 16 p. : színes ill. ; 24 cm . – (Példaképed, Védőszented ; 4.)

500 pld.

SCIENTIA CHRISTIANA

383. PIERRARD Pierre

A katolikus egyház története / Pierre Pierrard ; [Ford. Hámori Győző ; Fedőlap Sóti György . – Novi Sad : Kršćanska sadašnjost -Agape (Újvidék : Forum), 1987 . – 280 p. ; 20 cm . – (Scientiachristiana ; 1.)

Név- és tárgymutató: 263-276 p.

Eredeti címe: Histoire de leglise catholiqua

4000 pld., fűzve

384. ÚJ KATEKIZMUS

Új katekizmus / [ford. Török Jenő és Kiss Béla] . – Újvidék : Agapé, 1988. (Újvidék : Forum) . – XX, 464, (78) p. ; 21 cm. – (Scientia christiana ; 2.)

Eredeti címe: Die Nieuwe Katechismus

10 000 pld.

385.TÖRÖK József
A Magyar Egyház ezer éve : rövid egyháztörténelem / Török József. – Novi Sad : Agape, 1992 (Novi Sad : Agape). – 79 p. : ill. ; 20 cm . – (Scientia Christiana ; 2.)
ISBN 86-463-0002-1
4000 pld., fűzve

386. LÉNÁRD György
Személyiségünk teológiai távlatai : a szeretet teológiája / Lénárd György ; [fedőlapterv Németh Csaba] . – [Újvidék] : Agapé, [1994] (Újvidék : Agapé) . 189 p. ; 20 cm . – (Scientia Christiana ; 2.)
ISBN 86-463-0033-1
300 pld.

387. BÁLINT P. József
Világi krisztushívők apostolsága : világi hívők nevelése és önnevelése a keresztény felelősségre az Egyház apostoli küldetésének betöltésében / P. Bálint József ; fedőlapterv Németh Csaba . – Novi Sad : Agapé, 1994. (Novi Sad : Agapé) . – 239 p. ; 18 cm . – (Scientia Christiana ; 3.)
ISBN 86-463-0059-5
500 pld.

TEOLÓGIAI ZSEBKÖNYVEK

388. NEMESHEGYI Péter
Jó az Isten : élet Krisztusban / Nemeshegyi Péter ; [a fedőlapot tervezte Szokoly György] . – [Újvidék] : Agapé ; [Budapest : Távlatok] , 1994 (Újvidék : Agapé) . – 131 p. ; 17 cm . – (Teológiai Zsebkönyvek ; 1.)
ISBN 86-463-0038-2
500 pld.

389. NEMESHEGYI Péter
Szeretet az Isten : a Szentháromságtan / Nemeshegyi Péter ; [a fedőlapot tervezte Szokoly György] . – [Újvidék] : Agapé ; [Budapest : Távlatok] , 1994 (Újvidék : Agapé) . – 110 p. ; 17 cm . – (Teológiai Zsebkönyvek ; 2.)
ISBN 86-463-0038-2
500 pld.

390. NEMESHEGYI Péter
Isten népének szolgái : az egyházrend teológiája / Nemeshegyi Péter ; [a fedőlapot tervezte Szokoly György] . – [Újvidék] : Agapé) ; [Budapest : Távlatok] , 1994 (Újvidék : Agapé) . – 96 p.; 17 cm .. – (Teológiai Zsebkönyvek ; 3.)
ISBN 86-463-0048-X
500 pld.

391. NEMESHEGYI Péter
„Ezt tegyétek az én emlékezetemre..." : az Eukarisztika teológiája / Nemeshegyi Péter ; [a fedőlapot tervezte Szokoly György] . – [Újvidék]: Agapé ; [Budapest : Távlatok], 1994 (Újvidék : Agapé) . – 141 p. ; 17 cm . – (Teológiai Zsebkönyvek ; 4.)
ISBN 86-463-0053-6
500 pld.

VETÉS SOROZAT

392. HARMATH Károly
Megváltásunk szent éve : 1983. III. 25 – 1984. húsvét / P. Harmath Károly. – Novi Sad : Agapé, 1983 (Novi Sad : Forum) . – 29 p. : ill. ; 17 cm. – (Vetés ; 1.)

393. BEWES Richard
Amit a Bibliáról tudni kell / Richard Bewes ; [Ford. és sajtó alá rendezte Harmath Károly] . – Újvidék : Agapé, 1991 (Újvidék : Agapé) . – [28] p. : színes ill. ; 17 cm . – (Vetés ; 2.)
Eredeti címe: Die Bible
ISBN 86-397-0273-X
5000 pld.

394. BOLBERITZ Pál
Minek gyónjak ? / Bolberitz Pál . – Novi Sad : Kršćanska Sadašnjost ;

Agapé [s. a.] . – 31 p. ; 17 cm . – (Vetés ; 3.)

395. PÓSA László
Az aratnivaló sok... : a papi és szerzetesi hivatásokról / Pósa László . – Novi Sad : Agapé, 1983 (Novi Sad : Forum) . – 32 p. : ill. ; 17 cm . – (Vetés ; 4.)

396. LOIDL, Ida
A fatimai látnokok / Ida Loidl . – Novi Sad : Agape, 1983 (Novi Sad : Forum) . – 30 p. : ill. ; 17 cm . – (Vetés ; 5.)

397. HÁZSZENTELÉS
Házszentelés . – Novi Sad : Agape, 1983 (Novi Sad : Forum) . – 29 p. : ill. ; 17 cm . – (Vetés ; 6.)

398. HARMATH Károly
Mi történik Međugorjében? / Harmath Károly . – Novi Sad : Agapé, 1987 (Novi Sad : Forum) . – 68 p. : ill. ; 17 cm . – (Vetés ; 7.) Az utószó szerint második kiadás.

399. HARMATH Károly
Mi történik Međugorjében? : 1987. július 26. – 1988. július 25. / Harmath Károly . – Novi Sad : Agape, 1988 (Novi Sad : Agape). – 16 p. : ill. ; 17 cm . – (Vetés ; 7.)

400. BILLINGS, J.
Természetes családtervezés : a Billings-féle ovulációs módszer alapján / J. Billings ; [Ford. Nagy József] . – Novi Sad : Kršćanska Sadašnjost ; Agapé, 1987 (Novi Sad : Forum) . – 45 p. : színes ill. ; 17 cm . – (Vetés ; 8.)
4000 pld

401. TÖRÖK József
XIII. Leó pápa : századunk pápái / Török József . – Újvidék : Agape, 1991 (Újvidék : Agape) . – 32 p. ; 17 cm . – (Vetés ; 9.)
Fűzve

402. TÖRÖK József
X. Piusz pápa : századunk pápái / Török József . – Újvidék : Agapé, 1991 (Újvidék : Agapé) . – 32 p. ; 17 cm . – (Vetés ; 10.)
Fűzve

403. TÖRÖK József
XV. Benedek pápa : századunk pápái / Török József . – Újvidék : Agapé, 1991 (Újvidék : Agapé) . – 31 p. ; 17 cm . – (Vetés ; 11.)
Fűzve

404. TÖRÖK József
XI. Piusz pápa : századunk pápái / Török József . – Újvidék : Agapé, 1991 (Újvidék : Agapé) . – 31 p. ; 17 cm . – (Vetés ; 12.)
Fűzve

405. TÖRÖK József
XII. Piusz pápa : századunk pápái / Török József . – Újvidék : Agapé, 1991 (Újvidék : Agapé) . – 31 p. ; 17 cm . – (Vetés ; 13.)
Fűzve

406. TÖRÖK József
XXIII. János pápa : századunk pápái / Török József . – Újvidék : Agapé, 1991 (Újvidék : Agapé) . – 32 p. ; 17 cm . – (Vetés ; 14.)
Fűzve

407. TÖRÖK József
VI. Pál pápa : századunk pápái / Török József . – Újvidék :Agapé, 1991 (Újvidék :Agapé) . – 32 p. ; 17 cm. – (Vetés ; 15.)
Fűzve

408. TÖRÖK József
I. János Pál pápa : századunk pápái / Török József . – Újvidék : Agapé, 1991 (Újvidék : Agapé) . – 24 p. ; 17 cm . – (Vetés ; 16.)
Fűzve

409. TÖRÖK József
II. János Pál pápa : századunk pápái / Török József. – Újvidék : Agape, 1991 (Újvidék : Agape) . – 32 p. ; 17 cm . – (Vetés ; 17.)
Fűzve

410. TERNYÁK Csaba
Századunk magyar főpapjai : Apor Vilmos püspök / Ternyák Csaba . – Újvidék : Agapé, s. a. (Újvidék : Agapé) . – 32 p. ; 17 cm . – (Vetés ; 19.)

411. TÖRÖK József
Századunk magyar főpapjai. Márton Áron / Török József ; fotó Tari Zsolt . – Újvidék : Agapé, s. a. (Újvidék : Agapé). – 32 p. ; 17 cm . – (Vetés ; 21.)
ISBN 86-463-00080-0

SZERKESZTŐSÉGI JEGYZET

A Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság Kiss Lajos Néprajzi Szakosztálya 1994. szeptember 4-én és 5-én Bezdánban megtartott harmadik tudományos tanácskozását a népi vallásosság tárgykörének szentelte. E számunkban az itt elhangzott előadások írásos anyaga olvasható. Több előadás, mint pl. Andrásfalvy Bertalané és Ehmann Imréé Borbála tiszteletéről, illetve Simon Júdás nyugat-bácskai kultuszáról csak élőszóban hangzott el, ezért közlésüktől el kellett tekintenünk.

A tanácskozással egy időben készült el az újvidéki Magyar Tanszék projektumaként Csáky S. Piroska és Csapó Julianna a jugoszláviai magyar egyházi kiadványokat számba vevő bibliográfiája is, amely az első ilyen jellegű munka felénk, ezért alkalomszerűnek is tartottuk az e számban való közlését.

A PONTOS FOGALMAZÁS ÉRDEKÉBEN

Érdeklődéssel olvastam a folyóirat 1995 januárjában megjelent 1994/1-2. számában Juhász Erzsébet írását (A délszláv háború és a vajdasági magyarság sorsa), amely eredetileg a hollandiai Mikes Kelemen Kör Tanulmányi Napjain hangzott el, a múlt év szeptemberében. Juhász Erzsébet megállapításai közül egyesekkel egyetértek, másokkal nem, és ez azt hiszem, így természetes, tehát különösebben szóra sem érdemes.

Ami miatt most mégis szót kérek a folyóiratban, annak oka a szerző egyik pontatlan, s emiatt a tényeket is tévesen interpretáló megfogalmazása:

„. . . A hetvenes évek végén induló, tehetségekben kivételesen gazdag új nemzedék lapjaként megjelenő Új Symposion főszerkesztőjét 1983-ban eltávolítják posztjáról, s ennek következményeként az egész szerzői gárda úgyszólván teljesen visszavonul, nemcsak a laptól, de az irodalmi élet egészétől is." (34. oldal)

Ezzel szemben a tény az, hogy Major Nándorék politikai intencióit követve 1983. május 9-én a Vajdasági Ifjúsági Szövetség Tartományai Választmánya Elnöksége nemcsak az Új Symposion főszerkesztőjétől, hanem *egész szerkesztőségétől* megvonta a bizalmat.

Az erre vonatkozó dokumentumok egy része olvasható a magam és Vékás János által összeállított „Kultúrtanti"-ban. Csodálom, hogy ez a mozzanat elkerülte Juhász Erzsébet figyelmét, noha – úgy tudom – ismertetőt is írt a dokumentumgyűjteményről.

A „szerkesztői gárda visszavonulása" tehát a legkevésbé sem visszavonulás, sokkal inkább eltávolítás volt, de hisz erre Juhász Erzsébetnek emlékeznie kell!

Temerin, 1995. II. 12 Tisztelettel: Csorba Béla

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI

Dr. Balla Ferenc, szakorvos, néprajzi gyűjtő – Bezdán
Dr. Barna Gábor, folklórkutató, egyetemi tanár – Szeged
Mgr. Beszédes Valéria, néprajzkutató – Szabadka
Dr. Csáky S. Piroska, bibliográfus, egyetemi tanár – Újvidék
Csapó Julianna, bibliográfus, egyetemi tanársegéd – Újvidék
Csorba Béla, néprajzkutató, egyetemi lektor – Temerin
Dr. Hegedűs Antal, történész – Szabadka
Dr. Horváth Alice, építészmérnök, egyetemi tanár – Budapest
Kovács Endre, néprajzi gyűjtő – Doroszló
Nagy István, néprajzi gyűjtő – Szabadka
Raj Rozália, néprajzi gyűjtő – Szabadka
Mgr. Silling István, levéltáros, néprajzkutató – Kupuszina
Dr. Voigt Vilmos, folklórkutató, egyetemi tanár – Budapest

A rajzokat Palkovics János, a kottákat Botos Elemér készítette

LÉTÜNK – társadalmi, tudományos, kulturális folyóirat. – Kiadja a Forum Könyvkiadó, Újvidék. Szerkesztőség: 21 000 Novi Sad, Vojvode Mišića 1. Tel.: (021) 611–300 / 600-as mellék. Előfizethető a 45700–601–3–14861-es folyószámlára. Előfizetéskor kérjük a feltüntetni a Létünk nevét. – Egyes szám ára 5 dinár, kettős szám ára 10 dinár. Előfizetési díj egy évre 20 dinár, külföldre 40 dinár, külföldön 25 dollár. Forum Nyomda, Újvidék, 1995